

13 აგვისტო

სტალინის შესახებ

Netherlands Institute for
Multiparty Democracy

ავტორები

პრედო კუათაძე (მიმღებელი 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 12)

ლევან ცუცქიძე (მიმღებელი 1, 11, 13)

რედაქტორი ელია ნაბახტეველი

გამოქვეყნებულია ნიდერლანდების მრავალპარტიული დემოკრატიის ინსტიტუტის
აღმოსავლეთ ევროპის სამეზობლოს ოფისის მიერ

© წებადართულია ამ პუბლიკაციის გავრცელება და გამოყენება მხოლოდ
არაკომერციული მიზნებისათვის და მხოლოდ მიმღებით, რომ მოახდენთ პუბლიკაციის
გამომცემლოსა და ავტორების შესაბამის მითითებას.

ამ პუბლიკაციის შექმნისას ჩვენ შევეცადეთ დაგვედგინა და სათანადოდ მიგვეთითებინა
ყველა გამოყენებული ფოტო თუ საარქივო მასალის წყარო. თუკი მიმწევთ, რომ თქვენი¹
სავტორო უფლება ირღვევა, გთხოვთ გვაცნობოთ: contact@nimd.ge

სარჩევი

თიცესითყვაობა	5
შესავალი	7
მითი 1 „მეორე მსოფლიო ომი სტალინეა მოიგო“	8
მითი 2 „ადამიათთა მასობრივი ძალებრიტების შესახებ სტალინეა არავერდი იცოდა“	12
მითი 3 „ნიკოლები არმია საქართველოში ლანინეა შემოიყვანა და ამაში სტალინს პრალი არ მიუძღვის“	30
მითი 4 „სტალინი რელიგიური ადამიანი იყო“	38
მითი 5 „სტალინი ზრუნავდა საქართველოს ტერიტორიის გაფართოებაზე“	51
მითი 6 „სტალინი პრეზიდენტად მიართველი იყო“	60
მითი 7 „სტალინი კარგი ქართველი იყო — უყვარდა ქართული კულტურა და ტრადიციები“	74
მითი 8 „სტალინი ასპარეზუად ცხოვრობდა და მატერიალური სიმძიმე არ აიღორესებდა“	80
მითი 9 „სტალინი საკუთარი შვილის სიცოცხლე სახელმწიფოს ინტერესებს შესძირა“	85
მითი 10 „სტალინი მარქსის იდეაბის ერთგული გამგრძელებელი იყო“	89
მითი 11 „სტალინი ქლიარი რეატორი იყო“	100
მითი 12 „სტალინს ოცი ათასამდე ნიგნი ჰქონდა ნაკითხული“	102
მითი 13 „სტალინის ქაგლი ახლაც დგას ევროპის ქვეყნების ცენტრალურ მოადნებზე“	106
გამოყენებული ლიტერატურა	108
	110

ნინასიტყვაობა

ჩვენი ინსტიტუტის საქმიანობის მთავარი მიზანია, დაეხმაროს საქართველოს გახდეს ძლიერი, კონსოლიდირებული მრავალპარტიული დემოკრატიის ქვეყანა, რომელსაც ექნება მყარი დემოკრატიული ინსტიტუტები, ეყოლება დემოკრატიული პოლიტიკური პარტიები და რომელშიც პოლიტიკური პროცესები ძლიერ დემოკრატიულ კულტურას დაფუძნდება. ჩვენი ხედვით, სწორედ ამ სამ ქვეყნის უყოფნისა დემოკრატია. ამ მისიას ჩვენ პოლიტიკური პარტიების გაძლიერების, პოლიტიკური განათლებისა და პოლიტიკური სისტემის გაუმჯობესებაზე მიმართული პროგრამებით ვემსახურებით.

საქართველოს ღრმა, თუმცა ფრაგმენტული დემოკრატიული ტრადიცია გააჩნია. საკმარისია გავიხსენოთ პირველი რესპუბლიკის პერიოდის დებატები და ვნახავთ, რომ ხმირ შემთხვევებში დემოკრატიული ფასეულობები არანაკლებ ფასეული და აქტუალური იყო მაშინდელ საქართველოში, ვიდრე ახლა; თერგდალეულების თაობამ საქართველოს იმდროინდელი დემოკრატიული, პროგრესული მსოფლიოს მაჯისცემა გააგებინა, ახლებური აზროვნებისა და მოქმედებისკენ უბიძგა და მდიდარი ლიტერატურული, პუბლიცისტური თუ პოლიტიკური მემკვიდრეობა დაგვიტოვა; საქართველოს ისტორიის უფრო ადრეულ ეპოქებში ჩვენ ვიპოვით ძლიერ დემოკრატიულ იმპულსებს - ეს იქნება მოძრაობები მეფის აბსოლუტური ძალაუფლების შეზღუდვისთვის, რეფორმების არაერთი ტალღა ქართულ ეკლესიაში თუ სასამართლო და აღმასრულებელი ხელისუფლების გამიჯვინის შემთხვევები.

სამწუხაროდ, კომუნისტურმა ტოტალიტარიზმმა ჩვენს ქვეყანაში მანკიერი ტრადიციაც შექნა: ინიციატივისა და სამოქალაქო პასუხისმგებლობის ნაკლებობა, თვითორგანიზების დაბალი კულტურა, თვითმმართველობის სუსტი უნარები, დომინაციაზე და არა კონსენსუსზე ორიენტირებული საზოგადოებრივი და პოლიტიკური წესრიგი, ერთი ლიდერის მიერ მართული და არა დემოკრატიული თანამონაწილეობით შექმნილი პოლიტიკური პარტიები. ეს მახასიათებლები სწორედ ამ ავტორიტარული ტრადიციის ჯერ კიდევ ძლიერი ინერციის გამოხატულებაა.

ასე რომ, თანამედროვე საქართველოში ისევ თანაარსებობს ორი ტრადიცია: ერთი მხრივ, დემოკრატიული, ევროპული პოლიტიკური ტრადიცია, ხოლო მეორე მხრივ, ტოტალიტარული, პოსტკომუნისტური. გარკვეული ინილად ამიტომაც არის, რომ ჯერჯერობით კვლავ ნახევრად თავისუფალი ქვეყნების რიგში ვართ. სასწორი თავისუფლების სასარგებლოდ საბოლოოდ არ გადახრილა, დემოკრატიისა და თავისუფლებისთვის ბრძოლის ისტორია საქართველოში არ დასრულებულა.

სწორედ ამ ორი ტრადიციის ჭიდილში გამოდის ეს პუბლიკაციაც, რომლის მიზანია სტალინის შესახებ იმ მითების გაქარწყლება, რომლებიც ტოტალიტარულმა სახელმწიფომ შექმნა და ჯერ კიდევ ფართოდ არის

გავრცელებული საქართველოში. სტალინიზმის პროპაგანდა, მისი იდეებისა და საქმეების განდიდება ხელს უშლის საქართველოს დემოკრატიულ კონსოლიდაციას, აძლიერებს ანტიდემოკრატიულ პოლიტიკურ მოძრაობებს და შეურაცხყოფს იმ ასეულათასობით ქართველის ხსოვნას, რომლებიც სტალინის დიქტატურამ შეიწირა.

„13 მითი სტალინის შესახებ“ არქივებსა და ობიექტურ ისტორიულ ინფორმაციას ეყრდნობა. დიდი იმედი გვაქვს, ეს პუბლიკაცია გამოადგებათ სამოქალაქო აქტივისტებს ტოტალიტარული ტრადიციისა და გაძლიერებული ანტიდემოკრატიული პროპაგანდის წინააღმდეგ ბრძოლაში, რომლის მხარდამჭერებად, სამწუხაროდ, ხშირად პოლიტიკოსები და საჯარო მოხელეებიც კი გვევლინებიან.

საქართველოს ქალაქებში კვლავ შევხვდებით სტალინის გამზირებს, სკვერებსა თუ ბიუსტებს, ხოლო გორში არსებული სტალინის მუზეუმი მის განმადიდებელ გამოფენას წარმოადგენს. რთულია წარმოიდგინო, თუ როგორ შეიძლება, რომ ქვეყანამ დემოკრატიული პროგრესის გზა სტალინის გამზირით გაიაროს. ამიტომაც გამოდის ეს პუბლიკაცია, როგორც ჩვენი წვლილი თავისუფლების, დემოკრატიისა და დემოკრატების მხარდასაჭერად საქართველოში.

ლევან ცუცქირიძე

NIMD-ის წარმომადგენელი აღმოსავლეთ ევროპის სამეზობლოში

შესავალი

ტოტალიტარულ რეჟიმებსა და პერსონებს გამუდმებით თან სდევთ მითები, რომელთა ნაწილი თავად რეჟიმის არსებობის პერიოდში იქმნება და სისტემის გაძლიერებას ემსახურება. მეორე ნაწილი იქმნება მოგვიანებით, განსხვავებულ სოციალურ გარემოში, საზოგადოების მოთხოვნის შედეგად ან გამიზნულად ამ მითების შემქმნელი სახელმწიფო თუ სოციალური ინსტიტუტების მეშვეობით თუ მათი დაკვეთით. მითების შექმნას ხელს უწყობს ტოტალიტარული სისტემისთვის დამახასიათებელი ჩაკეტილი საზოგადოება, სადაც ადამიანებისთვის უცნობია მათ გარშემო არსებული რეალობა და ფართო გასაქანი ეძლევა ჭორებს, ინტერპრეტაციებს, კერძო შეხედულებებს. გადის წლები და ეს ზეპირი ვერსიები გადაეცემა თაობებს, ფეხს იკიდებს და მყარად მკვიდრდება საზოგადოებრივ ცნობიერებაში. წლების შემდგომ, როდესაც საარქივო მასალა ხელმისაწვდომი ხდება, საზოგადოების დიდი ნაწილი, განსაკუთრებით ის თაობა, რომელიც მითებზე გაიზარდა, ფსიქოლოგიურად ძნელად ეგუება ახალ რეალობას.

მე-20 საუკუნის ტოტალიტარულ რეჟიმებს შორის საბჭოთა კავშირი, როგორც სახელმწიფო და სოციალური სისტემა, ყველაზე ხანგრძლივად არსებობდა. სოციალისტური ექსპერიმენტი, სახელად საბჭოთა კავშირი, საზოგადოებრივი განხილვისთვის აქტუალურია დღესაც, რადგან ამ სახელმწიფოში ჩამოყალიბებული მართვის ტოტალიტარული მეთოდები, კულტურული სივრცე, სოციალური ინსტიტუტები და ურთიერთობები კვლავ აგრძელებს არსებობას პოსტსაბჭოთა სივრცეში და გავლენას ახდენს მომავალი თაობების არჩევანზე, ცხოვრების წესზე.

საბჭოთა კავშირის შექმნა და მისი შინაარსი მჭიდროდ უკავშირდება იოსებ სტალინის პიროვნებას. საბჭოთა იდეოლოგია კი ამტკიცებდა, რომ პიროვნების როლი ისტორიაში უმნიშვნელოა, მაგრამ სინამდვილეში ისტორიულ პროცესებს ყველა ეპოქაში მნიშვნელოვანწილად სწორედ პიროვნება, ლიდერი განსაზღვრავდა. საბჭოთა კავშირი უმთავრესად წარმოადგენდა სტალინის პირმშოს, სწორედ მან განსაზღვრა და 30 წლის განმავლობაში თავისი შეხედულებისამებრ ეტაპობრივად ჩამოაყალიბა ამ სახელმწიფოს პოლიტიკური და სოციალური შინაარსი, ის საზოგადოებრივი მენტალიტი, რომლის ნაშთები დღევანდელ დღემდე არსებობს.

სტალინის ბიოგრაფიასთან დაკავშირებული მრავალი მითი არსებობს, მათი უმეტესობა დღეს უკვე გაქართვულებულია გამოქვეყნებული დოკუმენტების საფუძველზე. ჩვენ შევარჩიეთ ქართული საზოგადოებისთვის ყველაზე აქტუალური და ყველაზე ტირაუირებული 13 მითი სტალინის შესახებ. შემოთავაზებულ პუბლიკაციაში ახსნილია ამ მითების წარმოშობის წყარო, მიზეზები და ხანგრძლივობის საფუძველი.

ძონდო კუპატაძე, ისტორიკოსი

მიზან №1

„მეორე მსოფლიო ომი სტალინია მოიგო“

ფაშისტური გერმანიის დამარცხების წარმოჩენა სტალინის პირად დამსახურებად არასწორია. იმ უდიდეს ადამიანურ მსხვერპლზე რომ არაფერი ვთქვათ, რაც მაშინდელი საბჭოთა კავშირის ხალხებმა გაიღეს, ეს შეხედულება უგულებელყოფს მოკავშირებისა და მათი ლიდერების, განსაკუთრებით კი დიდი ბრიტანეთისა და ამერიკის შეერთებული შტატების მასშტაბურ სამხედრო, მატერიალურ და დიპლომატიურ წვლილს ამ საქმეში.

თავიდანვე უნდა ითქვას, რომ „ფაშისტური ღერძის“ უპირველესი და მნიშვნელოვანი მონინააღმდეგე იყო დიდი ბრიტანეთი და არა საბჭოთა კავშირი, რომელიც სინამდვილეში, სტალინის ხელმძღვანელობით, 1941 წლამდე ჰიტლერის უშუალო მოკავშირესა და მხარდაჭერს წარმოადგენდა. 1941 წელსაც კი, საბჭოთა კავშირზე უშუალო თავდასხმამდე რამდენიმე თვით ადრე, გერმანიას მნიშვნელოვან დახმარებას უწევდა საბჭოთა კავშირი, რომლის წარმომადგენლები ფაშისტებს საკონცენტრაციო ბანაკების მოწყობის გამოცდილებასაც კი უზიარებდნენ. ჰიტლელი მსოფლიო ომის შემდეგ გერმანია მის წინააღმდეგ დაწესებულ სამხედრო შეზღუდვებს გვერდს უვლიდა საბჭოთა კავშირის მეშვეობით. მაგალითად, გერმანიის სამხედრო-საპარო ფლოტის განვითარებისა და მოდერნიზაციის პროგრამის დიდი წარმატების საბჭოთა კავშირის ტერიტორიაზე ხორციელდებოდა.

1939 წლიდან მოყოლებული, დიდი ბრიტანეთის ლიდერობითა და შეერთებული შტატების მატერიალურ-ტექნიკური მხარდაჭერით, ხოლო შემდეგ ამ უკანასკნელის უშუალო სამხედრო მონაწილეობით მეორე მსოფლიო ომში (მათ შორის გერმანიის საზღვაო ბლოკადის შენარჩუნებით) გერმანია საგრძნობლად დასუსტდა როგორც სამხედრო, ისე მატერიალური თვალსაზრისით. სტრატეგიულ დონეზე ჰიტლერი იძულებული გახდა, ერთდორულად რამდენიმე მნიშვნელოვან ფრონტზე ებრძოლა და თავისი სამხედრო ძალები დაენაზევრებინა. ტრადიციულად, ეს ითვლება გერმანიის, თვითონ ჰიტლერის დაუშვებელ სტრატეგიულ შეცდომად, რაც დიდი ბრიტანეთისა და აშშ-ის ძალისხმევის დამსახურება იყო.

განსაკუთრებით გამორჩეული მასშტაბური სამხედრო კამპანიები და ოპერაციები, რომელთაც გადამწყვეტი სტრატეგიული მნიშვნელობა ჰქონდათ, იყო ბრძოლა ბრიტანეთისთვის, ბრძოლა ატლანტის ოკეანისთვის, სამხედრო კამპანია ჩრდილოეთ აფრიკაში და, რა თქმა უნდა, ნორმანდიის დასკვნითი ოპერაცია მისი თანამდევი კამპანიით, მოკავშირეთა ჯარების ევროპაში შეხვედრითა და მესამე რაიხის სწრაფი განადგურებით რომ დასრულდა.

პრძოლა პრიტანეთისთვის (10 ივლისი – 31 ოქტომბერი, 1940)

„პრძოლა პრიტანეთისთვის“ იყო ჰიტლერის მცდელობა, საპატიო თავდასხმებით დაესუსტებინა დიდი ბრიტანეთის ჰაერსა ნინააღმდეგო და საზღვაო თავდაცვა და ნიადაგი მოემზადებინა სახმელეთო თავდასხმისთვის იმ შემთხვევაში, თუკი ბრიტანეთი დიპლომატიურ გარიგებას არ დათანხმდებოდა. ამისთვის, ბრიტანეთის წინააღმდეგ გერმანიას დაკავებული ჰყავდა მისი საპატიო და საზღვაო ძალების დიდი ნაწილი. გერმანული საპატიო ძალების მხრიდან მობილიზებული იყო 2600 სამხედრო თვითმფრინავი, რომელთაგან დაახლოებით 1887 ბრიტანეთის წინააღმდეგ პრძოლებში განადგურდა. ჰიტლერი იძულებული იყო, მნიშვნელოვანი რესურსები დაეხარჯა სამხედრო-საზღვაო მიზნებისთვის და სამხედრო გემთმშენებლობაზე, რათა შეეკავებინა ბრიტანეთი, გაბატონებულიყო ინგლისის სრუტესა და ჩრდილოეთ ზღვაზე და მოემზადებინა პოტენციური საზღვაო-სახმელეთო (ე. ნ. ამფიბიური) კამპანია გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ. აღნიშნული გეგმები შეუსრულებელი დარჩა, მიუხედავად იმისა, რომ ამ მზადებას გერმანიამ კრიტიკულად მნიშვნელოვანი ადამიანური და მატერიალური რესურსი შეაღია; ეს იყო რესურსი, რომელიც პოტენციურად მას ომის სხვა ფრონტებზე შეეძლო გამოეყენებინა. ჰიტლერმა მთელი ევროპა პრაქტიკულად ორ თვეში დაიპყრო, მაგრამ პირველი დამარცხება სწორედ პრიტანეთისთვის პრძოლაში იწვნია.

პრძოლა ატლანტის ოკეანისთვის

„პრძოლა ატლანტის ოკეანისთვის“ იყო მეორე მსოფლიო ომის ყველაზე ხანგრძლივი სამხედრო კამპანია, რომელიც ჯერ კიდევ 1939 წელს (!) დაიწყო და 1945 წელს დასრულდა. 1943 წლისთვის კი ბრიტანეთსა და შეერთებულ შტატებს პრაქტიკულად უკვე განადგურებული ჰქონდათ ატლანტის ოკეანში მოქმედი გერმანული წყალქვეშა ფლოტი. ამ კამპანიაში გერმანიამ 30 ათასამდე მეზღვაური და მისი წყალქვეშა გემების თითქმის სამი-მეოთხედი, ანუ დაახლოებით 783 ხომალდი დაკარგა. ამის მიუხედავად, მან ვერ შეძლო ვერც ბრიტანეთის ბლოკადაში მოქცევა, ვერც საზღვაო ბლოკადის გარღვევა, ვერც ამერიკული დახმარების მიწოდების შეჩერება ბრიტანეთისთვის (და მისი გავლით საბჭოთა კავშირისთვის). ბრიტანეთის მიერ საზღვაო დომინანტობის შენარჩუნება გადამწყვეტი ფაქტორი იყო მთლიანად დასავლეთ ევროპის გადარჩენის პროცესში, ნორმანდიის ოპერაციის მომზადებაში, საბჭოთა კავშირის მომარაგებასა და საბოლოოდ ჰიტლერის სამხედრო და ეკონომიკურ განადგურებაში.

ჩრდილოეთ აფრიკის კამპანია (10 ივნისი, 1940 – 13 მაისი, 1943)

ჩრდილოეთ აფრიკის მასშტაბურ კამპანიაში იბრძოდნენ გერმანიის ელიტური დანაყოფები, რომელთაც იმ დროის ერთ-ერთი საუკეთესო გენერალი, ფელდმარშალი ერვინ რომელი ხელმძღვანელობდა. აფრიკულ კამპანიაში გერმანიისა და იტალიის გაერთიანებულმა ჯარებმა ჯამურად 44 ათასზე მეტი მებრძოლი დაკარგეს, ხოლო დაახლოებით 470 ათასი ტყვედ ჩავარდა.

1. უნისტონ ჩერჩილი ელ ალამეინის ბრძოლის ადგილის შესწავლისას.
1942 წლის 19 აგვისტო. ფოტო: Associated Press

ჩრდილოეთ აფრიკაზე კონტროლის დაკარგვით შესუსტდა გერმანიის გავლენა ხმელთაშუა ზღვაზე და მან საბოლოოდ დაკარგა შესაძლებლობა, ხელში ჩაევდო მისთვის კრიტიკულად საჭირო წიაღისეული რესურსები აფრიკაში, გაეხსნა სამხრეთი დერეფანი საბჭოთა კავშირსა და ირანზე შემდგომი შეტევისთვის და ინდოჩინეთზე გავლით სახმელეთო კონტაქტი დაემყარებინა იაპონელ მოკავშირეებთან. მეორე მხრივ, ბრიტანეთსა და შეერთებულ შტატებს შესაძლებლობა მიეცათ, უფრო თავისუფლად ემოქმედათ ხმელთაშუა ზღვაში, რასაც მოჰყვა იტალიის კამპანია, მუსოლინის დამარცხება და იტალიის ომიდან გამოთიშვა. მოვლენების ასეთმა განვითარებამ შესაძლებლობა მისცა ბრიტანეთსა და ამერიკის შეერთებულ შტატებს, უფრო აგრესიულად ემოქმედათ ბალკანეთში და უფრო ადვილად მოემარაგებინათ საკუთარი შეიარაღებული ძალები ინდოჩინეთში.

პრიტანულ-ამერიკული საპარო დაგომიგვის კამპანია გერმანიის წინააღმდეგ

1941 წლიდან – დიდმა ბრიტანეთმა, ხოლო 1942 წლიდან შეერთებულმა შტატებმა წამოიწყეს მასშტაბური სამხედრო-საჰაერო კამპანია, რომელიც მიზნად ისახავდა გერმანიის ინდუსტრიული პოტენციალის დასუსტებას. დროთა განმავლობაში ეს კამპანია ძალას, მასშტაბსა და სიზუსტეს იძენდა და ომის გარდამტებ წლებში მნიშვნელოვანი როლი ითამაშა მოკავშირების სასარგებლოდ. „სტრატეგიული დაბომბვის“ კამპანიებმა, რომლებიც უშუალოდ გერმანიის ინდუსტრიული ქალაქების წინააღმდეგ იყო მიმართული, მისი ეკონომიკური და ინდუსტრიული შესაძლებლობების დასუსტება და, რაც არანაკლებ მნიშვნელოვანია, საბრძოლო მორალის სერიოზული დეგრადაცია გამოიწვია.

სამხედრო დაზვერვა

ბრიტანეთის დაზვერვას უდიდესი წვლილი მიუძღვის მეორე მსოფლიო ომის დროინდელი გერმანიის სამხედრო-საზღვაო კომუნიკაციების გაშიფრვაში, რითაც ომის მსვლელობაში მნიშვნელოვანი გარდატეხა შეიტანა (ეს ოპერაციები ცნობილია „ულტრას“ სახელით და მათგან ერთ-ერთი ყველაზე გახმაურებულია გერმანული საიდუმლო საკომუნიკაციო მანქანის – „ენიგმას“ გაშიფრვა).

ცორმანდის ოპერაცია

განხილული სხვადასხვა სამხედრო კამპანიის შედეგად, 1944 წლის 6 ივნისს ბრიტანეთმა და შეერთებულმა შტატებმა შეძლეს განეხორციელებინათ ნორმანდიაზე თავდასხმა, რომელიც მსოფლიო ისტორიის ერთ-ერთ ყველაზე მასშტაბურ სამხედრო ოპერაციად არის მიჩნეული. საფრანგეთის ნორმანდიის სანაპიროზე მოკავშირეთა ჯარების გადასხმაშ საბოლოოდ გატეხა ფაშისტური გერმანიის წინააღმდეგობა, რასაც 1944 წლის 25 აგვისტოს – პარიზის გათავისუფლება, ხოლო 1945 წლის 8 მაისს გერმანიის უპირობო კაპიტულაცია მოჰყვა.

მეორე მსოფლიო ომში ფაშისტური გერმანიის დამარცხებაში შეერთებული შტატებისა და დიდი ბრიტანეთის როლის დაკნინება შეუძლებელია. მათი მონაწილეობის გარეშე ან დიდი ბრიტანეთის ომიდან გამოთიშვის შემთხვევაში რთულია ითქვას, რამდენად გაუმკლავდებოდა მოუმზადებელი, არასათანადოდ აღჭურვილი, გამოუცდელი და გენერლების მორიგი „მენდით“ დასუსტებული საბჭოთა არმია „ფაშისტური ლერძის“ მობილიზებულ, მაღალტექნიკოლოგიურ და კონცენტრირებულ იერიშებს, რომ არაფერი ვთქვათ გერმანიის დამარცხებაზე. სტალინს უპირობოდ დიდი ბრალი მიუძღვის ჰიტლერის წაქეზებასა და მეორე მსოფლიო ომის გაჩაღებაში, ხოლო ამ ომში გერმანიის დამარცხებაში მისი პირადი როლი მეტად გაზვიადებულია. მითი იმის შესახებ, რომ „მეორე მსოფლიო ომი სტალინმა მოიგო“, საბჭოთა პროპაგანდის შექმნილია და თანამედროვე პერიოდში მას აქტიურად ავრცელებს ავტორიტარული, ანტიდასავლური მედია.

მითი №2

„ალაზიანთა მასობრივი დაცვისათვის შესახებ სტატიისა არაფირმი ისრულია“

ეს მითი გვხვდება ორი ვერსიით: პირველ ვარიანტში მოცემულია დაშვება, რომ სტალინი სამართლიანად ეძებდა და ანადგურებდა ხალხის მფრებს, რადგან ისინი ხელს უშლიდნენ კომუნისტური საზოგადოების შენებას. აღნიშნული მიზნის მისაღწევად ჩატარებულ „დიდ წმენდას“ შესაძლოა უდანაშაულო ხალხიც ეწირებოდა, მაგრამ ეს იყო მსხვერპლი, გაღებული „დიადი მიზნისთვის“. მეორე ვერსიის მიხედვით, ადამიანების მასობრივი დახოცვა ნებისმიერ შემთხვევაში დანაშაულია, თუმცა ცდილობენ ამტკიცონ, რომ ხალხის მასობრივი განადგურება და გადასახლება სტალინის უზუმრად ხდებოდა, მას არც ერთი შესაბამისი ბრძანება არ გაუცია. მაშასადამე, მან არაფერი იცოდა რეპრესიებზე და, როცა მის ყურამდე მსგავსი ამბავი აღნევდა, პასუხს ამ საქმის რეალურ ხელმძღვანელებს სთხოვდა.

ტამბოვის გუბერნიაში გლეხთა აჯანყების გამო „ნესრიგის დასამყარებლად“

სრულიად რუსეთის ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტის
სრულუფლებიანი კომისიის ბრძანება 171

1. ადგილზე გაუსამართლებლად დაიხერიტონ მოქალაქეები ვინც არ იტყვიან თავის სახელს.
2. სოფლებში, სადაც იმალება იარაღი აიყვანონ მძევლები და დახვრიტონ ისინი იარაღის ჩაუბარებლობის შემთხვევაში.
3. დამალული იარაღის პოვნის შემთხვევაში, ადგილზე, გაუსამართლებლად დაიხერიტოს ოჯახის უფროსი მუშაკი.
4. ოჯახი, რომელშიც დაიმაღალა ბანდიტი დაპატიმრებული და გუბერნიიდან გასახლებული უნდა იქნას. უნდა მოხდეს მისი ქონების კონფისკაცია. ამ ოჯახის უფროსი მუშაკი ადგილზე უნდა დაიხვრიტოს გაუსამართლებლად.
5. ბანდიტების ოჯახის წევრების თუ ქონების დამმალავი ოჯახები ბანდიტებად უნდა იყვნენ განხილული. ამ ოჯახის უფროსი მუშაკი ადგილზე დაიხვრიტოს გაუსამართლებლად.
6. ბანდიტის ოჯახის გაქცევის შემთხვევაში ამ ოჯახის ქონება განანილდეს საბჭოთა ხელისუფლების ერთგულ გლეხებს შორის. დატოვებული სახლები დაინვას ან დაიშალოს.
7. ეს ბრძანება შესრულდეს მკაცრად და დაუნდობლად.

საკავშირო ცენტრალური აღმასრულებელი კომისიის თავმჯდომარე კლადომერ ანტონოვ-ოვსეენკო და ნითელი არმიის სარდალი მიხეილ ტუხაჩევსკი ქალაქი ტამბოვი, 11 ივნისი, 1921 წელი.
ტულის ოლქის სახელმწიფო არქივი, ფ.რ. – 4049, აღნერა 1, საქმე 5, ფ. 45

მმართველობის ტოტალიტარული სისტემისთვის დამახასიათებელია მოსახლეობის მასობრივი კონტროლი და დაშინება. ამიტომაც გასაკვირი არ არის, რომ საბჭოთა რეჟიმისთვის ტერორი და რეპრესიები მუდმივი, მასობრივ ხასიათს ატარებდა.

რეპრესიების პირველი ტალღა, ე. წ. „წითელი ტერორი“ 1918-1922 წლებში სამოქალაქო ომის, სოციალური დაპირისპირების, შიმშილობის ფონზე მიმდინარეობდა. ბოლშევიკებმა ხელისუფლების შესანარჩუნებლად სწორედ მასობრივ ტერორს მიმართეს. რეპრესიების პირველი ტალღის სათავეში ლენინი, ტროცკი და ძერჟინსკი იდგნენ. ეს პერიოდი საბჭოთა ისტორიაში ცნობილია „სამხედრო კომუნიზმის“ სახელით.

1923-1926 წლებში „ნეპისა“⁽¹⁾ და ბოლშევიკურ სახელისუფლებო ელიტაში ძალაუფლებისთვის ბრძოლის პირობებში ტერორის მასშტაბი შედარებით შესუსტდა, ოთხჯერ შემცირდა რეპრესიული პოლიტიკის მთავარი შემსრულებლების – ე. წ. „ჩეკისტების“⁽²⁾ რაოდენობაც.

ლენინის გარდაცვალების შემდეგ ძალაუფლების ხელში ჩასაგდებად იბრძოდა კომუნისტური პარტიის სამი დაჯგუფება: სტალინელი ცენტრისტები, ტროცკისტელი⁽³⁾ მემარცხენები და ბუხარინელი⁽⁴⁾ მემარჯვენეები. უპირატესობა მოიპოვეს სტალინელმა ცენტრისტებმა და შემდგომ ძალაუფლების შესანარჩუნებლად თანამიმდევრულად გაანადგურეს ოპონენტები. პირველი მსხვერპლი ტროცკისტები გახდნენ, რომლებიც 20-იანი წლების ბოლოს პარტიულ ბრძოლაში დამარცხდნენ, ხოლო მათი მეთაური ლევ ტროცკი 1929 წელს საბჭოთა კავშირიდან გააძევეს. ამის შემდეგ სტალინელები იოლად გაუსწორდნენ ბუხარინელებს და 30-იან წლებში ერთადერთ გაბატონებულ ძალად იქცნენ.

ძალაუფლების განსამტკიცებლად სტალინმა რეპრესიების ახალი ტალღა წამოიწყო. 1926 წელს მიღებულმა ახალმა სისხლის სამართლის კოდექსმა დაამკვიდრა ახალი საბრალდებო დეფინიცია: „სოციალურად საშიში პირი“, რაც დევნის საფუძველი გახდა. სპეცულაციის⁽⁵⁾ წინააღმდეგ ფართომასშტაბიანი კამპანია დაიწყო შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატმა⁽⁶⁾. უნდა აღინიშნოს, რომ, ზოგადად, ახალი საზოგადოების შექმნის სტალინისეული გეგმა ეფუძნებოდა საბჭოთა სისტემისთვის უცხო სოციალური ელემენტების (ბურჟუა სპეციალისტები, ყოფილი თავადაზნაურობა, სამღვდელოება, წვრილი მრეწველები, კომერსანტები, ხელოვნების სფეროს წარმომადგენლები) ეტაპობრივ ლიკვიდაციას. 1928 წელს დაიწყო ფართომასშტაბიანი კამპანია მათ წინააღმდეგ: ჩამოერთვათ ყოველგვარი მოქალაქეობრივი უფლება, გამოყარეს საცხოვრებელი ბინებიდან, დააქვეითეს სოციალურ კიბეზე, წაართვეს სასურსათო ბარათები, აუკრძალეს სამედიცინო მომსახურებით სარგებლობა, გადაასახლეს. რეპრესიების მეორე ტალღის პიკი ემთხვევა კოლექტივიზაციის პე-

რიოდს. შესაბამისად, მსხვერპლთა უმეტესობა იყო ე. ნ. „კულაკები“, გლეხობის შეძლებული და სამუალო ფენა.

რეპრესიების მესამე ტალღა, რომლითაც დასრულდა სტალინის ძალაუფლების პირამიდის მშენებლობა, ემთხვევა 1935-1938 წლებს. მისი დაწყების საბაბად იქცა 1934 წლის 1 დეკემბერს ცნობილი ბოლშევიკის, სერგეი კიროვის საიდუმლოებით მოცული მკვლელობა ლენინგრადში. კიროვის მკვლელების აღმოჩენის საბაბით მთელ ქვეყანაში დაიწყო „ხალხის მტრების“ ძიება. სწორედ ამ მკვლელობის შემდეგ გაიმართა კომუნისტური პარტიის სხვადასხვა მოღვაწის საჩვენებელი სასამართლო პროცესები. 1934 წლის 1 დეკემბერსვე საბჭოთა კავშირის ცაკმა და სახალხო კომისართა საბჭომ სტალინის ინიციატივით მიიღო დადგენილება „მოკავშირე რესპუბლიკებში მოქმედ სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსში ცვლილებების შეტანის შესახებ“, სადაც ზედმინევნით ზუსტად იყო ჩამოყალიბებული, თუ როგორ უნდა ემოქმედათ ტერორისტული ორგანიზაციების წინააღმდეგ და ტერორისტული აქტების მოწყობაში ბრალდებულთა მიმართ – გამოძიება უნდა დაემთავრებინათ არაუმეტეს 10 დღეში; საქმე უნდა განეხილათ მხარეების გარეშე; განაჩენის საკასაციო გასაჩივრება, ისევე როგორც შეწყალების შუამდგომლობა აიკრძალა; განაჩენი – სასჯელის უმაღლესი ზომა გამოცხადებისთანავე, დაუყოვნებლივ უნდა ალსრულებულიყო. ამ დადგენილებით, ნებისმიერს, ვინც ტერორიზმში იქნებოდა ეჭვმიტანილი, ფაქტობრივად, სასამართლოს გარეშე ხვრეტდნენ.

თითოეული დაპატიმრებულისგან მოითხოვდნენ 10-20 „თანამზრახველის“ დასახელებას. მსხვერპლის რაოდენობამ ჯერ ათასებს, ცოტა ხანში კი მილიონებს მიაღწია. ეს რეპრესიები, სამოქალაქო ომისა და 1920-იანი წლების რეპრესიებისგან განსხვავებით, გამოირჩეოდა თვით ბოლშევიკური პარტიის წევრების მასობრივი პოლიტიკური და ფიზიკური განადგურებით. რეპრესიების უნებლივ თუ ნებაყოფლობით მონაწილეებად იქცა პარტიის პრაქტიკულად ყველა უმაღლესი ხელმძღვანელი – ყველა იძულებული ხდებოდა, როგორც მინიმუმ, დაეგმო „ხალხის მტრი“ და ხშირად ხელი მოეწერათ კიდეც შესაბამის დოკუმენტებზე. რეპრესიების ზოგიერთი აქტიური ორგანიზატორი (ჰ. იაგოდა, ნ. ეჭოვი, პ. პოსტიშევი, ვ. აბაკუმოვი) შემდგომში თავად გახდა „წმენდის“ მსხვერპლი, სხვები (მაგალითად, ლ. ბერია, ვ. დეკანოზოვი და სხვა) უკვე სტალინის სიკვდილის შემდეგ გასამართლეს.

1937 წლის 2 ივლისს სტალინმა ტელეგრამა გაუგზავნა პარტიის რეგიონალურ ხელმძღვანელებს და უბრძანა მათ, ხუთი დღის განმავლობაში კრემლში გაეგზავნათ რეგიონში არსებული კულაკებისა და „სოციალურად მავნე სხვა ელემენტების“ სია. სიაში მოხვედრილი პირები გაყვეს შემდეგ ორ კატეგორიად: პირველში შეიყვანეს „უაღ-

რესად „სახიფათო“ პირები, რომლებიც უნდა დაეხვრიტათ, ხოლო მეორე კატეგორიის მოქალაქეები ათი წლით უნდა გაემწესებინათ საკონცენტრაციო ბანაკებში. სიების დაზუსტებისა და შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატის სადამსჯელო ჯგუფების მობილიზების შემდეგ, 30 ივლისს, სტალინმა გამოსცა ბრძანება №00447 „ყოფილი კულაკების, კრიმინალებისა და სხვა სახის ანტისაბჭოთა ელემენტების რეპრესიის შესახებ“. ამ ბრძანების მიხედვით, ყველა რეგიონს გამოეყოფოდა ჯამში: პირველი კატეგორიით (დახვრეტა) დასასჯელ ადამიანთა ლიმიტი 76 ათას ადამიანზე და მეორე კატეგორიის ლიმიტი – 193 ათას ადამიანზე. ოპერაცია უნდა დაწყებულიყო 5-იდან 15 აგვისტომდე და დამთავრებულიყო ოთხ თვეში. ოთხი თვის ნაცვლად ოპერაციამ 15 თვეს გასტანა და შესაბამისად გაიზარდა ლიმიტებიც: პირველი კატეგორიის ლიმიტი სტალინმა გაახუთმავა, ხოლო მეორე – გააორმავა. 1937-1939 წლებში, ბრძანება №00447-ის ფარგლებში, სტალინმა 767 ათასი კაცი დააპატიმრებინა, რომელთაგან დაახლოებით ნახევარი დახვრიტეს.

1936-1938 წლებში განხორციელებული რეპრესიების ზუსტი სტატისტიკური მონაცემები არ არსებობს. ცნობილია, რომ საბჭოთა კავშირის მასშტაბით, ამ წლებში 7-8 მილიონზე მეტი ადამიანი დააპატიმრეს. ე. წ. „ტროიკების“ (სამეული – სამი ადამიანისგან შემდგარი სასამართლო) გადაწყვეტილებით დახვრეტილია 1,5 მილიონზე მეტი, აქედან 700 ათასი უბრალო მუშა იყო. 2 მილიონი გულაგებში, გადასახლებაში გარდაიცვალა (უფლებადაცვითი ცენტრის, „მემორიალის“ მონაცემები).

ამ წლების ტერორის დამახასიათებელი ნიშანი იყო ის, რომ იგი, უპირველეს ყოვლისა, მიმართული იყო არა მარტო პარტიულ ბრძოლაში დამარცხებული კომუნისტების, არამედ არსებითად მთელი ხალხის წინააღმდეგ. კერძოდ, ამ წლებში ფიზიკურად გაანადგურეს საბჭოთა ინტელიგენციის, სამღვდელოების, აგრეთვე მოსახლეობის ის ნაწილი, რომლებიც უფრო ადრეული ხანის წითელ ტერორს გადაურჩნენ.

რეპრესიების მასობრიობა აიხსნება იმით, რომ მოკავშირე რესპუბლიკებსა თუ ოლქებში, ადგილობრივი პარტიული თუ აღმასრულებელი აპარატები კიდევ უფრო მეტ მონდომებას იჩენდნენ – „ზემოდან“ წამოსული ბრძანება „ყოფილი კულაკების, კრიმინალების და სხვა ანტისაბჭოთა ელემენტების ლიკვიდაციის“ შესახებ ადგილებზე დიდი ენთუზიაზმით სრულდებოდა. თითქოს წარმოუდგენელია, მაგრამ ფაქტია – კრემლში შედგენილი, სტალინის და პოლიტბიუროს სხვა წევრების მიერ ხელმოწერილი, რესპუბლიკების, ოლქებისა და რაიონების მიხედვით განერილი დასაპატიმრებელთა და დასახვრეტთა კვოტების რაოდენობის გაზრდას ითხოვდნენ ადგილებიდან, ცდილობდნენ, გეგმა აქაც გადაჭარბებით შეესრულებინათ, ანუ იმაზე მეტი დაეჭირათ და დაეხვრიტათ, ვიდრე ცენტრი ითხოვდა.

სტალინური რეპრესიების მნიშვნელოვანი სამიზნე ინტელექტუალური ფენის წარმომადგენლები იყვნენ: საზოგადო მოღვაწეები, ხელოვანები, პედაგოგები და მათი ოჯახის წევრები. პოლიტიკურ ტერორს ახორციელებდა ჩეკა (საგანგებო კომიტეტი), რომლის წევრთა შემადგენლობა 30-იან წლებში წითელი არმიის რაოდენობას უზოღდებოდა. დაპატიმრებულ საბჭოთა მოქალაქეს ჩეკა ბრალს სდებდა საბოტაჟში, სამშობლოს ღალატში, ჯაშუშობაში და წამებით აიძულებდა ელიარებინა „დანაშაული“. განაჩენი გამოჰქონდა ე.წ. „ტროიკას“, უსჯიდნენ დახვრეტას ან 5-იდან 25 წლამდე გულაგში გადასახლებას. ხალხის მასებზე ზეგავლენის მოსახდენად ეწყობოდა ცნობილი ადამიანების გასამართლების საჯარო პროცესები. ამ მოვლენებში დიდ როლს თამაშობდნენ თავად საბჭოთა მოქალაქეები. ისინი ანონიმური წერილებით ასმენდნენ საკუთარ მეზობლებს, ნათესავებს, მეგობრებს. ერთი, ოდნავ დაუფიქრებელი სიტყვა და ვიღაც აუცილებლად დაგასმენდა. როგორც ამბობენ, სტალინის დროს კედლებსაც კი ყურები ჰქონდა. ეს არ იყო მხოლოდ ხატოვანი გამოთქმა. საბჭოთა ქალაქებში ოჯახების უმეტესობა ცხოვრობდა ვიწრო, კომუნალურ ბინაში, რომლის კედლებსაც კი მეზობლებთან იყოფდა.

საჩვენებელი პროცესები

საჩვენებელი პროცესები საბჭოთა პოლიტიკური ცხოვრების განუყოფელი ნაწილი გახდა. სტალინი ამ პროცესებს დგამდა, რათა საზოგადოების ეჩვენებინა, თუ ვინ და რა ქმნიდა საფრთხეს, მოქალაქეები დაერაზმა საფრთხის გამოსავლენად, დამნაშავების გასანადგურებლად. მუდმივი შიშისა და დაძაბულობის ატმოსფეროში საბჭოთა მოქალაქეები იძულებული იყვნენ, ეძებათ ქომაგი და გადამრჩენელი. ხალხის ეს განწყობა სტალინის ძალაუფლების მთავარ წყაროს წარმოადგენდა.

საჩვენებელი პროცესების ამ დანიშნულების შესახებ დაუფარავად ლაპარაკობდა თავის გამოსვლებში საბჭოთა კავშირის გენერალური პროკურორი ვიშინსკი, რომელიც 30-იანი წლების პროცესებზე სახელმწიფო ბრალმდებლად გამოდიოდა: „მთელი ჩვენი ქვეყანა, ახალგაზრდა თუ მოხუცი, ელოდება და ითხოვს ერთადერთს: დაიხვრიტონ მოღალატები და ჯაშუშები, რომლებმაც უღალატეს სამშობლოს... ჩვენს თავზე, ჩვენი ბედნიერი ქვეყნის თავზე, ისევ ისეთი ძალით და სიხარულით გაანათებს მზე. ჩვენ, ჩვენი ხალხი, ისევ ძველებურად ვივლით წარსულის უკანასკნელი უწმინდურობისა და ჭუჭყისგან განმეობილ გზაზე, წინ გაგვიძლვება ჩვენი საყვარელი ბელადი და მასწავლებელი – დიადი სტალინი – სულ წინ და წინ, კომუნიზმისკენ!“

პირველი ღია პროცესი 1936 წელს, ზაფხულში, კამენევისა⁽⁷⁾ და ზინოვიევის⁽⁸⁾ წინააღმდეგ გაიმართა. მალევე მოსკოვიდან ადგილებზე გაიგზავნა ინსტრუქცია, რომლის მიხედვით შინსახკომს ყველა

რესპუბლიკაში უნდა აღმოეჩინა მსგავსი ტერორისტული ცენტრი, რომელსაც კონსპირაციული კავშირი ექნებოდა მოსკოვის მთავარ ორგანიზაციასთან. ეს გეგმა შინსახუომს მთელი საბჭოთა კავშირის მასშტაბით მასობრივი დაპატიმრებების საშუალებას აძლევდა.

ყველაზე ხმაურიანი იყო 1936 წ. აგვისტოს, 1937 წ. იანვრის, 1938 წ. მარტის პროცესები მემარჯვენე-ტროცკისტული ოპოზიციის წინააღმდეგ (ზინოვიევი, კამენევი, კრესტინსკი, რიკოვი, პიატაკოვი, ბუხარინი, რადეკი და ა. შ.). ბრალდების ფორმულირებით, მათ აღიარეს „ტერორისტული ცენტრების“ შექმნა, რომელთა მიზანი იყო საბჭოთა მთავრობის დამხობა, კაპიტალიზმის აღდგენა, საბოტაჟების მოწყობა, საბჭოთა კავშირის დაშლა და მისგან უკრაინის, ბელორუსის, საქართველოს, სომხეთის, საბჭოთა შორეული აღმოსავლეთის მოწყვეტა.

2

2. მხატვარი ლ. გოლოვანოვი, „საბჭოთა სასამართლო, ხალხის სასამართლო“, 1991 წ.

ეს საბჭოთა პროპაგანდისტული პლაკატი, რომელზეც მოსამართლეთა სამეული, ე.წ. „ტროცკა“ ასახული, მიზნად ისახავდა რიგით საბჭოთა მოქალაქეებში სასამართლოსადმი დაკარგული ნდობის აღდგენას.

გულაგი

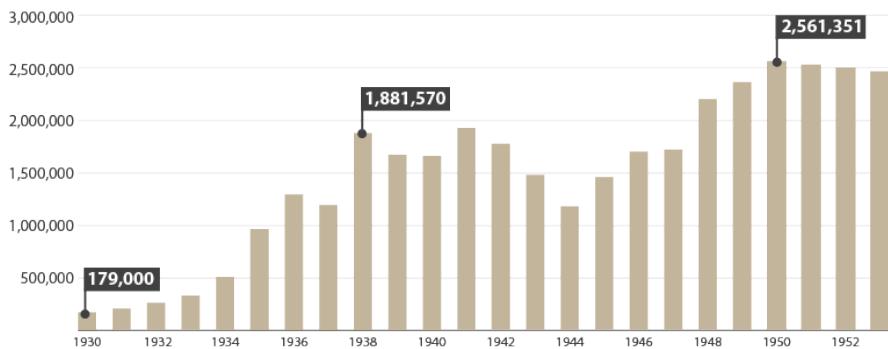
პირველი გულაგის⁽⁹⁾ ბანაკი შეიქმნა სოლოვეცკის არქიპელაგზე (თეთრ ზღვაში არსებული ხუთი კუნძული), სადაც მოეწყო სოლოვეცკის სპეციალური ბანაკები (სსბ). ჩრდილოეთის მკაცრი კლიმატის რაიონებში შემდგომ პერიოდში კიდევ დაარსდა ახალი ბანაკები და ეწოდა ჩრდილოეთის სპეცდანიშნულების ბანაკების სამმართველო. ტერმინი „გაკულაკება“ გულაგს უკავშირდება და შეძლებული გლეხობის გულაგის ბანაკებში დეპორტაციას გულისხმობდა.

1929 წლიდან 1953 წელს სტალინის გარდაცვალებამდე, გულაგი, სავარაუდოდ, 14 მილიონამდე ადამიანმა გამოიარა. იქ 1,6 მილიონამდე ადამიანი დაიღუპა. ბანაკებში მყოფთ უხეიროდ კვებავდნენ, მხოლოდ მინიმალურ სამედიცინო დახმარებას უწევდნენ, არ უზრუნველყოფ-დნენ იქაური უამინდობისთვის საჭირო ტანისამოსით. ფაქტობრივად, არ არსებობდა თანამედროვე სამუშაო იარაღები და დანადგარები.

გულაგის ადგილმდებარეობა ეკონომიკურ მიმართულებებს ესადა-გებოდა. ბანაკების უმეტესობას ევალებოდა კონკრეტული ეკონომიკური ამოცანების შესრულება ინდუსტრიალიზაციის ჩარჩოებში – ხე-ტყის დამზადება, მაღაროებში მუშაობა და სამრეწველო პროექტების მშენებლობა.

სახელმწიფო პროპაგანდა ხოტბას ასხამდა უზარმაზარ ინფრა-სტრუქტურულ პროექტებს, რომლებსაც „თავბრუდამხვევი სის-ტრაფით“ ახორციელებდნენ, რათა ძლიერი მრეწველობის ქვეყნად ექციათ სოფლის მეურნეობაზე დამოკიდებული, აგრარული იმპერია. თუმცა ბევრი საჩვენებელი პროექტი – როგორიც იყო მოსკოვ-ვოლ-გის არხი, „ბელომორკანალი“ (თეთრი ზღვა – ბალტიის ზღვის არხი) და ტრანსპოლარული სარკინიგზო მაგისტრალი – ნაწილობრივ ან მთლიანად გულაგის პატიმრების ხელით შენდებოდა.

პატიმართა ბანაკების ქსელი ქვეყნის დიდ ნაწილში იყო გადაშლილი. საბჭოთა კავშირის საიდუმლო პოლიციის არქივებში ყოველი წლის 1 იანვარს ახდენდნენ ბანაკებისა და კოლონიების პატიმართა რე-გისტრაციას. თუმცა, როგორც ცნობილი ამერიკელ-ბრიტანელი უურ-ნალისტი და მწერალი ენ ეპლბაუმი აღნიშნავს 2003 წელს გამოცემულ თავის წიგნში „გულაგი: ისტორია“, ეს მონაცემები არ ასახავდა პატი-მართა მაღალ ფლუქტუაციას წლის განმავლობაში. მთლიანობაში, გულაგი განუხრელად იზრდებოდა სტალინის მმართველობისას, მაგ-რამ ყველაზე მკვეთრი ზრდა შეინიშნებოდა დიდი ტერორის დროს, 1936-1938 წლებში, და მეორე მსოფლიო ომის შემდგომ პერიოდში. მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ გულაგში გაამწესეს მილიონზე მეტი საბჭოთა ჯარისკაცი, რომლებიც ცოცხლები გადაურჩნენ ნაცისტების სამხედრო ტყვეთა ბანაკებს.

გულაგის პატიმართა რაოდენობის დინამიკა წლების მიხედვით: 1930-1953 წწ.

1953 წელს, სტალინის გარდაცვალების შემდეგ, კომუნისტური სახელმწიფო გულაგის სისტემის დემონტაჟს შეუდგა. 1954 წელს დაიწყეს პოლიტიკური პატიმრების გათავისუფლება და სისტემა ოფიციალურად გაუქმდა შინაგან საქმეთა სამინისტროს დეკრეტით, რომელიც 1960 წლის 25 იანვრით თარიღდება.

3

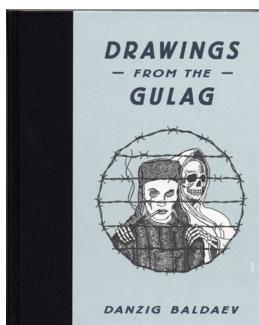
3. გულაგის ბანაკი – ვორკუტა. ტომას კინზის ფოტოალბომიდან.

4

4. პოლიტპატიმრები აშენებენ რკინიგზას კომში. 1941 წ.

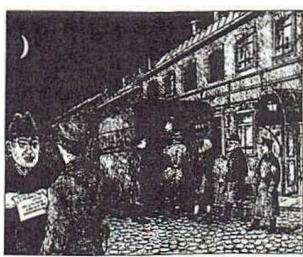
5

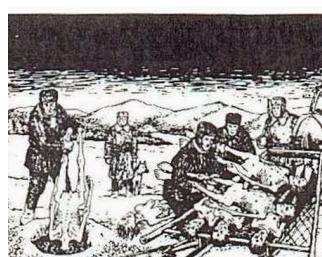
Санитарный отстрел" работниками НКВД партийных и др. кадров национальных республик СССР...

В годы сталинского террористического правозодчества с целью профилактики возникновения национального правосознания у нацистских народов, выборочные расстрелы партийных, советских, национальных кадров, членов их семей, родственников, друзей, даже спасались различиями в количестве, головы подбивали охотничими лицензиями на отстрел зверей по видам - лосей, синих кабанов, архаров, медведей и т.д.

"Нам по разнарядке нужно привезти 12 рабочих, с эстонскими инженерами, врачами и старым кадром - профессором на базу несется всего 10, тогда заберите из квартир первого этажа еще 10-12, чтобы двух кто там есть рабочий-колхозник все равно лишьбы был полным счет-12! Исполняйте..."

Отправка имущество на поселение в Северный Ледовитый океан - утопление замороженных трупов в море на задней морозе в проруби Сибирской реки из морга ИТЛ "Упала, чтобы не рыть могилы в вечной мерзлоте..."

Военизированное подразделение из ээков ГУЛАГА...

Последний в 1939-40 г. по указанию И.Сталина, Герман Ефимович Григорьев из 350000 военизированных солдатиков, которые после краткой подготовки в специальных лагерях Сибири и Урала вооруженные танками, самолетами, ракетами, артиллерией, морской пехотой, парашютистами, это были созданы для первого удара (начиная с 1937 г.) подразделениями танково-штурмовых на 57-570 с 45-метровыми и даже атомными танками, а также самолетами на 1000-1200 км в час. В 1941 г. первые бои эти военизированные подразделения из ээков ГУЛАГА были разгромлены и пленены немецко-фашистскими войсками, а их члены скончались, серьезно контужены на плохом всестороннем и сложном подготавлив...

В ГУЛАГЕ БЛЮТИ-ВОРЫ В ЗАКОНЕ" были в привилегированном положении как современные бородатые...

Человеки в ГУЛАГЕ были по положению ниже каторжников выше братьев народов. Акторитетные, неоднократно судимые, воры в законе, как правило, работали, мелкие вора, шестерки были членами исполнительных, а элиты блатовики-воровские чинуши, отдавали проценты ворам. Человеки помогали уничтожать "врагов народов" в ГУЛАГЕ...

"Работники НКВД при допросах, врагов народа" применяли старорусскую пытку - дыбы...

Указом И.Сталини и Генеральным прокурором СССР В.Вышинским при допросах и стечении позывов вынуждать пытку в виде "дыханий" и "дыб" применялась пытка, призывающая "избавляться" от пытаемого, а также "избавляться" от пытавшего, а также "избавляться" от пытавшего...

5. დანცივ ბალდაევი იყო გულაგის თანამ-შრომელი, ზედამხედველი, რომელიც იქ მუშაობის პერიოდში აკეთებდა ჩანახატებს. მისი ნახატები ცნობილი გახდა საბჭოთა კავშირის დაძლის შემდეგ, თუმცა რუსეთში მისი წიგნის გამოცემა შეუძლებელი გახდა. სამაგიეროდ, მოგვიანებით გამოიკავა ამერიკაში. შემდეგ კი ითარგმნა რუსულად და ქართულად. ბალდაევის ნახატები ასახავს პატიმრების უფასას გულაგში.

საბჭოთა რეპრესიები საქართველოში

საქართველოში რეპრესიები დაიწყო ბოლშევიკური რუსეთის საოკუპაციო რეჟიმის დამყარებისთანავე. მასობრივი რეპრესიის პირველმა ტალღამ გადაიარა 1924 წლის აჯანყების ჩახშობისას – დასაჯეს აჯანყების მონაწილენი, მონაწილეობაში ეჭვმიტანილები, მათი ოჯახის წევრები და ახლობლები. საქართველოში რეპრესიების მეორე ტალღა 30-იან წლებს და უშუალოდ ლავრენტი ბერიას სახელს უკავშირდება. ლავრენტი ბერია 1932 წლიდან ერთდროულად იყო ამიერკავკასიის სფსრ⁽¹⁰⁾ პარტიის ცეკას და საქართველოს ცენტრალური კომიტეტის პირველი მდივანი. იგი საქართველოში პოლიტიკურ რეპრესიებს მოსკოვში შემუშავებული მეთოდებით ახორციელებდა. ბერიამ, უნინარეს ყოვლისა, თავიდან მოიშორა ძველი ბოლშევიკი რევოლუციონერები და მათ ადგილზე ახალი, თავისი და სტალინის პოლიტიკური კურსის მომხსრე კადრები დაანინაურა. რეპრესიებს გადარჩენილი ძველი ბოლშევიკები თითქმის აღარანაირ როლს აღარ თამაშობდნენ პოლიტიკურ ცხოვრებაში.

საქართველოს კომუნისტურ პარტიაში მიმდინარე რეპრესიების პარალელურად, 30-იან წლებში ფართომასშტაბიანი რეპრესიები განხორციელდა საქართველოს უმაღლეს საკანონმდებლო და აღმასრულებელ ხელისუფლებაში, ასევე ხელისუფლების ადგილობრივ ორგანოებში, წითელი არმიის ქართულ ეროვნულ შენაერთებში. 30-იანი წლების რეპრესიებმა შეიწირა ისეთებიც, რომელთაც საერთოდ არაფერი აკავშირებდათ პოლიტიკურ ცხოვრებასთან, უბრალოდ ინტრიგების მსხვერპლი გახდნენ. რეპრესიები არ იყო ერთჯერადი, იგი პერმანენტულად მიმდინარეობდა. იყო შემთხვევები, როდესაც რეპრესიების მორიგ ტალღას ენირებოდნენ ისინი, რომელთაც წინა წლებში თავად დასაჯეს მრავალი უდანაშაულო ადამიანი სიკვდილით.

30-იანი წლების რეპრესიებს კიდევ ერთი თავისებურება ახასიათებდა: ხელისუფლება ცდილობდა, უდანაშაულოდ სიკვდილით დასჯილის თითოეული საქმე (ძიების მასალები, სასამართლო პროცესი, განაჩენი) ისე ენარმობინა, რომ მისთვის კანონიერი სახე მიეცა. სინამდვილეში, ყოველი დასჯილის საქმეში უხვადაა გაყალბებული მასალები (დაკითხვის ქმები, წამების გზით გამოძალული ჩვენებები და ალიარებები, წინასწარ შეთითხნილი დასმენები და ა. შ.). ხშირი იყო შემთხვევები, როცა უდანაშაულოდ დაპატიმრებულებს ძიების დამთავრებამდე ან სასამართლომდე ფიზიკურად უსწორდებოდნენ, ხოლო ოფიციალურ დოკუმენტებში აღნიშნავდნენ, რომ პატიმარი გარდაიცვალა.

რეპრესიებს ვერ გადაურჩა ქართველი საზოგადოების მოწინავე და მოაზროვნე ნაწილი, რომელიც 1921 წლიდანვე, აშკარად თუ ალეგორიული ხერხებით, თავისი შემოქმედებით გამოხატავდა თავის განწყობას რუსეთის ბოლშევიკური რეჟიმისადმი. მათ მიმართ რეპრესიებმა ფართო ხასიათი მიიღო 1924 წლის აჯანყების დამარცხების შემდგომ. ხელოვანი და შემოქმედი ადამიანები, რომლებიც ტოტალიტარიზმს დაუპირისპირდნენ, საქართველოს ბოლშევიკთა სათავეში ლავრენტი ბერიას მოსვლის შემდეგ სასიკვდილო ექვივოტზე აღმოჩნდნენ. დაიწყო

ინტელექტუალების შევიწროებისა და დევნის ახალი ეტაპი. ამ შემთხვევაში უხეში ძალის დემონსტრირებას მეთოდურად ცვლიდა მათდამი დაყვავების, „ნარსული ცოდვების მიტევების“ პოლიტიკა, რაც მიზნად ისახავდა საბჭოთა წყობილების მხარეზე მათ გადაბირებას.

30-იანი წლების პოლიტიკურ რეპრესიებს შეენირნენ: მიხეილ ჯავახიშვილი, ევგენი მიქელაძე, ალექსანდრე (სანდრო) ახმეტელი, ტიციან ტაბიძე, ვახტანგ კოტეტიშვილი. ცილისნამებას ვეღარ გაუძლო და თავი მოიკლა პაოლო იაშვილმა. მრავალმა ქართველმა ინტელექტუალმა ციხეებსა და შორეულ გადასახლებაში დალია სული. მართალია, ფიზიკურ განადგურებას გადაუჩრჩნენ, მაგრამ უმძიმეს მორალურ-ფსიქოლოგიურ ტერორში აღმოჩნდნენ. აუტანელი ტანჯვა-წამება გამოიარეს ცნობილმა ქართველმა მეცნიერებმა და მწერლებმა: ივანე ჯავახიშვილმა, შალვა ნუცუბიძემ, ვუკოლ ბერიძემ, სიმონ ყაუხჩიშვილმა, ნიკო ლორთქიფანიძემ, კონსტანტინე გამსახურდიამ და სხვებმა. 30-იანი წლების რეპრესიებს შეენირა მრავალი ცნობილი მეცნიერი, მწერალი, ხელოვნების მოღვაწე, ასევე უდავოდ ნიჭიერი და იმედის მომცემი ახალგაზრდობა.

საბჭოთა რეზიგნის მსხვერპლი საქართველოში

სამწუხაროდ, საარქივო მასალები არ იძლევა საშუალებას, ზუსტად აღირიცხოს საბჭოთა რეზიგნის მსხვერპლთა რაოდენობა. საქართველოში საბჭოთა რეზიგნის მსხვერპლთა და რეპრესირებულთა რაოდენობა, შსს-ს საარქივო მასალების მიხედვით, 500 ათასს აჭარბებს.

1921-1990 წლებში საბჭოთა რეზიგნის მსხვერპლის „დანაშაულის“ გამო დახვრიტა საქართველოს სსრ-ის 17500 მოქალაქე. ეს მონაცემები, სავარაუდოდ, არასრულია, რადგან საარქივო საქმეთა დიდი ნაწილი განადგურებულია. ასევე, არასრულია მონაცემები 1937-1938 წლებში გადასახლებულთა შესახებ. ამჟამად არქივში არსებული მონაცემებით, მხოლოდ ამ ორ წელიწადში 13 ათასია გადასახლებული. ყურადსალებია 1941-1951 წლებში საქართველოდან რკინიგზის ეშელონებით შეუაზიასა და ციმბირში გასახლებულთა რაოდენობა – 113 800 ადამიანი საეშელონო სიის მიხედვით. ეს მაჩვენებელიც სრულყოფილი არ არის, რადგან ამ პერიოდის 40 ათასამდე საქმე დამწვარია. საეშელონო სიის საშუალო მონაცემი 300 ათას ადამიანს მაინც აღემატება. აღნიშნული რაოდენობა დგინდება შემდეგი სახით: თუ ბოლშევიკური ხელისუფლება არასანდოობის ან სხვა ბრალდების გამო აპატიმრებდა ერთ ადამიანს, საეშელონო სიაში ხვდებოდა მისი ოჯახის ყველა წევრი. მაგალითად, არქივში არსებობს დოკუმენტები, რომლის თანახმადაც, კონკრეტული პირის არასანდოობის გამო გადასახლებულია მისი შვიდსულიანი ოჯახი, თუმცა აღრიცხულია როგორც ერთი. უნდა აღინიშნოს, რომ საეშელონო სიით გადასახლებულები, რომლებმაც გაუძლეს სასტიკ პირობებს, გარკვეული პერიოდის შემდეგ ბრუნდებოდნენ სამშობლოში. საარქივო მასალებში საქმაოდ ბევრია ისეთი შემთხვევაც, როდესაც ისინი ხელმეორედ ხვდებოდნენ გადასახლებაში.

Сов. секретно

23

В крезидиуме ЦК КПСС

В соответствии с Вашим поручением докладываем:

Нами изучены имеющиеся в Комитете госбезопасности архивные документы, из которых видно, что 1935-1940 годы в нашей стране являются годами массовых арестов советских граждан.

Всего за эти годы было арестовано по обвинению в анти-советской деятельности 1920.635 человек, из них расстреляно 688.503.

Особый размах репрессий имел место в 1937-38 г.г., что видно из следующей таблицы:

	Г О Д Н					
	1935	1936	1937	1938	1939	1940
арестовано	114.456	88.873	918.671	629.695	41627	127313
из них расстреляно	1229	1118	353.074	328.618	2.601	1.863

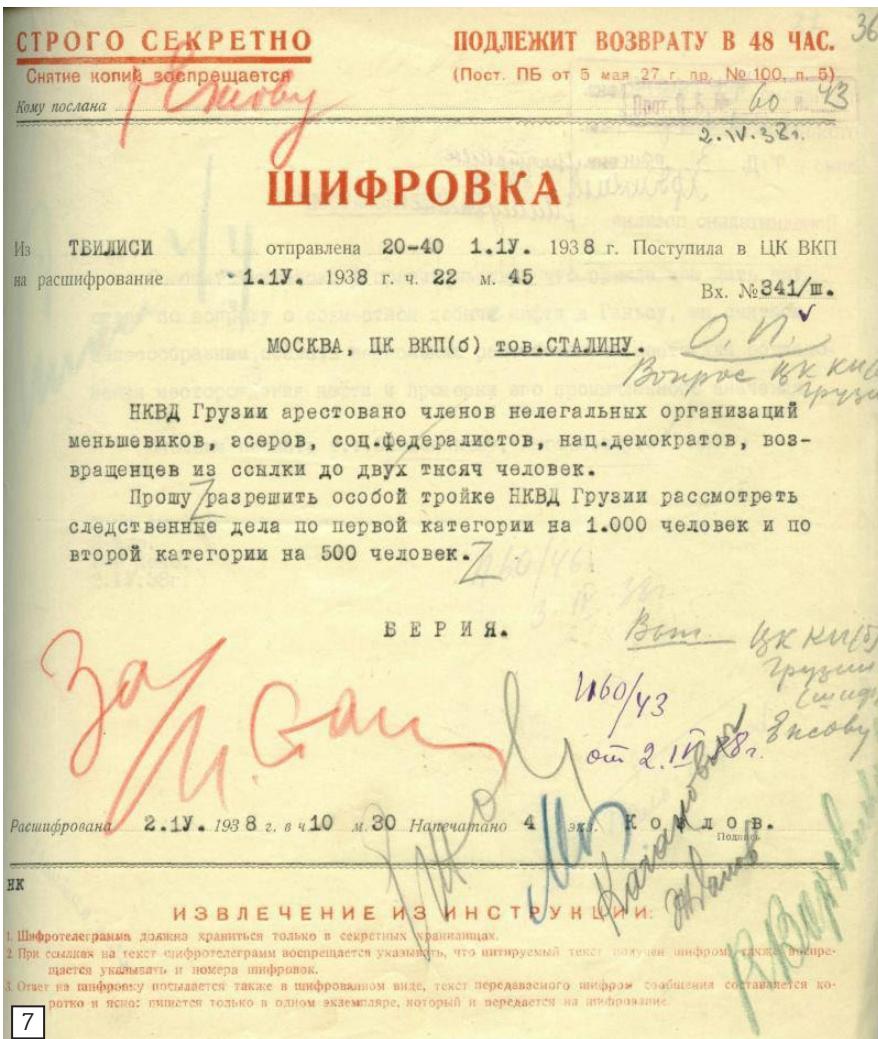
Таким образом, за два года - 1937-1938 было арестовано 1548.366 человек и из них расстреляно 681.699.

Волна массовых репрессий 1937-38 г.г. широко захватила руководящих работников партийных, советских органов, хозяйственных организаций, а также командный состав в армии и органах НКВД.

В большинстве республик, краев и областей в эти годы было арестовано почти все руководство партийных и советских органов, а также значительное количество руководителей городских и районных организаций.

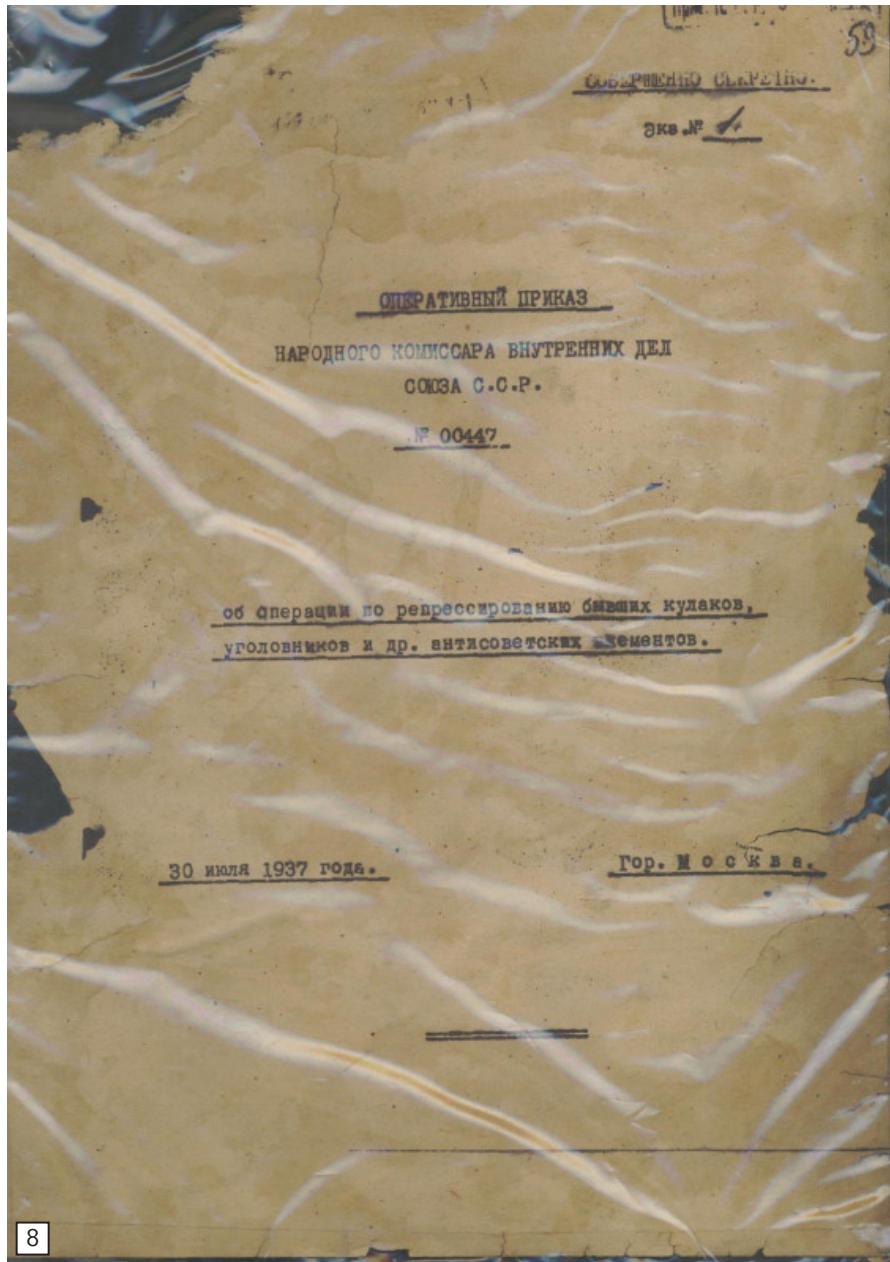
6

6. ე.ნ. „პერესტროიკის პერიოდში“ კომუნისტური პატიის ცენტრალური კომიტეტის მიერ ნარმოებული საიდუმლო გამოძიების შედეგები, რომელიც ასახავს 30-აინი წლების სტალინური რეპრესიების ოფიციალურ სტატისტიკას.

7. საქართველოს კომბარტიის ლიდერის, ლავრენტი ბერიას დეპეშა იოსებ საჭალინისადმი გაგზავნილი – თხოვნით საქართველოს შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატს გაეზარდოს პირველი ეატეგორიის (პირველი კატეგორია-დახვრეტა, მეორე კატეგორია-გადასახლება) ლიმიტი 1000 კაცით და მეორე კატეგორიის ლიმიტი 500 კაცით. დეპეშაზე ჩანს სტალინისა და პოლიტ. ბიუროს სხვა წევრების თანხმობა.

80000 №2

управлений НКВД утверждается следующее количество подлежащих репрессии:

	Первая категория	Вторая категория	В С Е Г О
1. Азербайджанская ССР	1500	3750	5250
2. Армянская ССР	500	1000	1500
3. Белорусская ССР	2000	10000	12000
4. Грузинская ССР	2000	3000	5000
5. Каргаская ССР	250	500	750
6. Таджикская ССР	500	1300	1800
7. Туркменская ССР	500	1500	2000
8. Узбекская ССР	750	4000	4750
9. Башкирская АССР	500	1500	2000
10. Бурято-Монгольская АССР	350	1500	1850
11. Дагестанская АССР	500	2500	3000
12. Карельская АССР	300	700	1000
13. Кабардино-Балкарская АССР	300	700	1000
14. Крымская АССР	300	1200	1500
15. Коми АССР	100	300	400
16. Калмыцкая АССР	100	300	400
17. Марийская АССР	300	1500	1800
18. Мордовская АССР	300	1500	1800
19. Немецкая Поволжья АССР	200	700	900
20. Северо-Осетинская АССР	200	500	700
21. Татарская АССР	500	1500	2000
22. Удмуртская АССР	200	500	700
23. Чечено-Ингушская АССР	500	1500	2000
24. Чувашская АССР	300	1500	1800

9

8, 9. შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატის ოპერატიული ბრძანება 004447. ანტისაბჭოთა ელემენტების დასასჯელად, პირველი და მეორე კატეგორიის სასჯელის ლიმიტების გაზრდის შესახებ. საქართველოზე დაწესებულია ლიმიტი – 5000 ადამიანი. 30 ივლისი, 1937 წ.

შოთეფ ბერუე, ფსიქიატრი: „ვისაც სჯერა, რომ თუნდაც მაღალჩინოს-ნებს შეეძლოთ მისი ზრახვებისთვის წინააღმდეგობის განევა, ნიშნავს, რომ მას არაფერი გაეგება სტალინის ბიზანტიური დესპოტიზმისა“.

გულაგის პატიმრის წერილიდან (ის კომპარტიის ნევრად დარჩა ბანაკი-დან დაბრუნების შემდეგაც): „ჩვენ ყველამ, სტალინის უახლოესი გარემოცვის ჩათვლით, დანაშაულს თავადვე დავუპირისპირეთ დანაშაული. დავიჯერეთ, რომ ყველაფერი, რაც კომპარტიის პოლიტიკურ ძლიერებას განამტკიცებდა საბჭოთა კავშირსა და მსოფლიოში, სოციალიზმის გამარჯვება იქნებოდა“.

ვასილი გროსმანი, მწერალი, უურნალისტი, სამხედრო კორესპონდენტი: „მწერლები და სტალინი ერთსა და იმავეს ჩაგვჩიჩინებენ – კულაკები პარაზიტები არიან, მარცვლეულის ყანებს წვავენ და ბავშვებს ხოცავენ. ჩვენ პირდაპირ, მიუკიბ-მოუკიბავად გამოგვიცხადეს, რომ მასები უნდა წარვმართოთ კულაკების წინააღმდეგ და ეგ წყეულები უკლებლივ ყველა უნდა გავანადგუროთ. ლენინმა და სტალინმა სწორედ ეს თქვეს: კულაკები ადამიანები არ არიან“.

სტეფან კურტუა, ფრანგი ისტორიკოსი: „მასობრივი ძალადობის ხარისხი და ხერხები თავდაპირველად კომუნისტებმა შემოიღეს და ნაცისტებმა ეს მხოლოდ და მხოლოდ მათგან ისნავლეს. განსხვავება ის არის, რომ საზოგადოების სტრატებად (კლასებად) დაყოფა ნაცისტებმა შეცვალეს რასობრივი და ტერიტორიული დაყოფით. თუმცა ნაცისტური რეჟიმი 1945 წელს საუკუნის ყველაზე კრიმინალურ რეჟიმად აღიარეს, ხოლო კომუნისტურმა რეჟიმმა 1991 წლამდე შეინარჩუნა ლეგიტიმურობა და დღემდე არ არის გასამართლებული“.

სტეფან კურტუა, ნიკოლა ვერთი, უან-ლუი პანე, ანდრეი პაჩკოვსკი,
კარელ ბარტოსეკი, უან-ლუი მარგოლენი,
„კომუნიზმის შავი წიგნი. დანაშაულები, ტერორი, რეპრესია“.
ილიას უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 2011 წ.

აკაკი ბაქრაძე: „მე იმ თაობას ვეკუთვნი, ვისაც სტალინისადმი მიძღვნილ ლექსებს უფრო ადრე აზეპირებინებდნენ, ვიდრე დედას ან მამას ნარმოთქმას ისნავლიდა. ნაირ-ნაირი მილეთის, ნაირ-ნაირ ენაზე მოლაპარაკე ხალხი ეთავგანებოდა და ადიდებდა კრემლის ბინადარს. მისი სურათი ეკიდა ყოველ კედელზე. მისი ქანდაკი იდგა ყოველ ქალაქსა და ყოველ სოფელში. არ დარჩენილა კალამი, მისი სადიდებელი არ შეეთხა. ჩვენ გვარწმუნებდნენ, რომ იგი იყო ყოფრო დიდი, უფრო მიუნვდომელი, ვიდრე ღმერთი. პროპაგანდის მანქანა მუშაობდა დღედაღამ. ამ აზრს აჭედებდა, როგორც ლურსმანს, ყოველი მოქალაქის გონებაში. რომელიდაც მეცნიერს უთქვამს – გამუდმებულ პროპაგანდას ვერ უძლებს ყველაზე გენიალური რუასიც კი. სწორედ ამის დასტურად გამოდგება ერთი შემთხვევა, რომელიც ყოფილმა პოლიტკატორლელმა მიამბო:

1953 წელს, მარტის პირველ რიცხვებში, საკონცენტრაციო ბანაკში უთავბოლო ფაციუსუცი ატყდა. ადმინისტრაცია რეტდასხმული და შეშინებული დარბის ნინ და უკან. რაღაც უსაშველოდ მნიშვნელოვანი მოხდა, მაგრამ რა?.. პატიმრები ვერაფერს ვწვდებით. ბოლოს ვიფიქრეთ, ალბათ, ისევ ომი დაიწყო. მაშინაც ასე იყო, 1941 წლის 22 ივნისს. რამდენიმე დღის მერე ეზოში გამოგვრეკეს. არაჩვეულებრივის მოლოდინში გავინაბეთ. ცივი, სუსტიანი ჰაერი გრომკოგავარიტელის ხმამ გააპო. უცნობმა, სევდითა და ტკივილით გაბზარულმა ხმამ გვაუწყა: – მსოფლიო პროლეტარიატის ბრძენი ბელადი, მამა და მასწავლებელი იოსებ ბესარიონის ძე სტალინი გარდაიცვალა

და რაც მაშინ მოხდა, ამას არავინ მოელოდა. რამდენიმე ათასი კაცი, როგორც ერთი ადამიანი, გათომილ-გაყინულ მინაზე დაემხო და გულ-საკლავად აზლუქუნდა. მათ შორის მეც. სადღაც, გონების კუნჭულში ჩარჩენილი საღი აზრი დაცინვით მექითხებოდა: – ნუთუ შენც, სანდრო, სტირი? შენ, ვინც 17 წელინადია იტანჯები. უპატრონოდ დაგატოვებინეს ცოლ-შვილი, სახლ-კარი. ნაგართვეს ყველა უფლება, პირუტყვად გაქციეს, მაინც სტირი? შენ, ვინც ყოველ-წუთს მის სიკვდილზე ოცნებობდი, სტირი ახლა, როცა ოცნება ასრულდა?.. მაგრამ ჩემი არსება არ უგდებს ყურს ჩემ საღ გონებას. სხვებთან ერთად, დამხობილი ვქვითინებ. სხვებთან ერთად, სასოწარკვეთილი ვეკითხები ცას და ქვეყანას: – რა გვემველება უსტალინოდ?

იმ წუთს ამ ნატანჯ, ნაგვემ, მშიერ-მწყურვალ, გაძვალტყავებულ ტუსალთა შორის არ იყო კაცი, რომლის გონებას ანათებდა იმედის ნაპერწკალი: – დიქტატორი აღარ არის. მოვიდა თავისუფლება!.. არა, არ იყო. უზარმაზარი საკონცენტრაციო ბანაკი, ობლად დარჩენილი უსუსური ბალდივით გულამოფსკვნილი მდუღარედ, უნუგეშოდ შესტიროდა უსასრულო ტაიგას... ასეთი იყო ლეგენდის ძალა. ერთ ფილოსოფოსს უთქვამს, მონობას მიჩვეული ხალხი უარს იტყვის განთავისუფლებაზე. ასე იყო იმპერადაც. “

ობოზიციური ლიტერატურა „ამირანი“,
შემდგენელი ნოდარ წულეისკირი,
გამომცემლობა „განათლება“, თბილისი, 1990 წ.

მითი № 3

„ნითალი არმია საქართველოში ლენინი შემოიყვანა და ამაში სტალინს ბრალი არ მიუძღვის“

საბჭოთა რუსეთის ცეკას წევრებს შორის საქართველოს სწრაფი გა-
საბჭოებით ყველაზე მეტად სტალინი იყო დაინტერესებული. ბოლ-
შევიკური პარტიის ელიტაში მის პოლიტიკურ მდგომარეობას, კარი-
ერასა და ავტორიტეტს დიდ უხერხულობასა და პრობლემას უქმნიდა
დამოუკიდებელი საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის არ-
სებობა. ამდენად, საქართველოს სწრაფი გასაბჭოება მისთვის არა
უბრალოდ პოლიტიკური, არამედ პირადი ინტერესის საგანიც იყო –
ქვეყანა, სადაც ის დაიბადა და ბავშვობა გაატარა, არ უნდა დარჩე-
ნილიყო საბჭოთა სივრცის მიღმა.

1921 წლის იანვარში ბოლშევიკებმა, ფაქტობრივად, დაასრულეს დიდ
ბრიტანეთთან მოლაპარაკება, რომელსაც ორ ქვეყანას შორის სავაჭ-
რო-ეკონომიკურ სფეროში მჭიდრო ურთიერთობის დამყარება უნდა
მოჰყოლოდა. ამ თანამშრომლობის საფუძველზე რუსეთი აღიარებდა
ცენტრალურ აზიაში დიდი ბრიტანეთის ინტერესებს, ხოლო ლონდო-
ნი ცნობდა კავკასიას რუსეთის შიდა პოლიტიკის საქმედ.

რუსეთმა შეთანხმებას მიაღწია თურქეთთანაც. ათათურქის მთავრო-
ბა არ შეენინააღმდეგებოდა რუსეთის მიერ საქართველოს ანექსიას,
თუ არდაგანის, ართვინისა და ოლთისის ოლქებს მიიღებდა.

საგარეო ფრონტზე ვითარების დარეგულირების შემდეგ ბოლშევიკე-
ბი აქტიურ ქმედებაზე გადავიდნენ. ამ დროს საბჭოთა ხელისუფლება
უკვე იყო დამყარებული აზერბაიჯანისა (1921 წ. აპრილი) და სომხეთში
(1921 წ. ნოემბერი). კავკასიაზე სრული კონტროლის მისაღებად
საქართველოს საკითხიც სწრაფად უნდა გადაწყვეტილიყო.

რუსეთის საგარეო საქმეთა სახალხო კომისარმა ჩიჩერინმა საქარ-
თველოს წინააღმდეგ აგრესიისთვის საჭირო საბაბად ლენინს შეს-
თავაზა საქართველოს მხრიდან 1920 წლის 7 მაისის საქართველო-
რუსეთის ხელშეკრულების დარღვევის მომიზეზება.

პარალელურად სომხეთ-საქართველოს სასაზღვრო, ე.ნ. „ნეიტრალურ
ზონაში“ უნდა დაწყებულიყო „მშრომელთა აჯანყება“, რომელსაც
„ძმურ დახმარებას“ აღმოუჩენდა წითელი არმია. „აჯანყების“ ორ-
განიზება უნდა მოეხდინა ე. წ. შულავერის კომიტეტს⁽¹¹⁾, რომელიც
საქართველოს ანექსიის შემდგომ საქართველოს რევოლუციურ
კომიტეტად (რევკომი) გადაკეთდა⁽¹²⁾.

რევკომში ძირითადად ის ქართველი ბოლშევიკები შედიოდნენ, რომ-
ლებიც 1918-1920 წლებში საქართველოს მთავრობამ ანტისახელმწი-
ფოებრივი საქმიანობისთვის ქვეყნიდან გააძევა: ფილიპე მახარაძე,

მამია ორახელაშვილი, ბუდუ მდივანი, შალვა ელიავა, მიხეილ ოკუჯავა, ლადო დუმბაძე, ალექსანდრე გეგეტყორი, ბესარიონ კვირკველია.

რევკომის ჩამოყალიბებასთან დაკავშირებით სტალინი ორჯონიკიძეს შემდეგ რჩევას აძლევდა: „რევკომის შემადგენლობაში დატოვეთ რამდენიმე ადგილი ფედერალისტებისა და მემარცხენე მენშევიკებისათვის. გარდა ამისა, რევკომში გირჩევ შეიყვანო თათარი, სომეხი და აღმოსავლეთ საქართველოს წარმომადგენელი. თორემ სხვანაირად რევკომი კოჭლობას დაინყებს. უორდანის შეცდომა ის იყო, რომ მისი მთავრობა თითქმის სულ გურულებისაგან შედგებოდა და ამიტომ აღმოსავლეთ საქართველოში არ სარგებლობდა მხარდაჭერით. მენშევიკების ეს შეცდომა ჩვენ არ უნდა გავიმეოროთ“.

საქართველოს ოკუპაციის ოპერაციას უშუალოდ ხელმძღვანელობდა სერგო ორჯონიკიძე, რომელსაც დეპეშების მეშვეობით პირდაპირი კავშირი ჰქონდა კრემლთან – ლენინთან და სტალინთან. 8 თებერვალს რუსეთის კომპარტიის ცეკამ განიხილა 6 თებერვალს ბაქოდან ორჯონიკიძის მიერ გამოგზავნილი დეპეშა და საქართველოს გასაბჭოების ოპერაცია საბოლოოდ დაამტკიცა. სცენარის თანახმად, 11 თებერვალს ლორეს ზონაში დაიწყო „საქართველოს მშრომელთა აჯანყება“. დივერსიულმა ჯგუფებმა ბორჩალოში დისლოცირებულ ქართულ ნაწილებზე მიიტანეს იერიში, რასაც მალე საქართველოში XI არმიის რეგულარული ნაწილების შემოსვლა მოჰყვა.

ოფიციალური დეავაზები საქართველოს გასაპაროების შესახებ (1921 წელი)

24 იანვარი, სტალინი – ცეკას წევრებს: წინადადებას ვაყენებ მოვიწონოთ ამს. ჩიჩერინის ხაზი საქართველოს საკითხში და რესპუბლიკის რევოლუციურ სამხედრო საბჭოს მივცეთ შესაბამისი დირექტივა. საჭიროა იგი დაუყოვნებლივ შეუდგეს მოსამზადებელ მუშაობას იმისთვის, რათა გადაწყვიტოს საკითხი კავკასიაში სამხედრო ჩარევის წესის თაობაზე. ამავე დროს დირექტივა მივცეთ ორჯონიკიძეს, მოამზადოს აჯანყებულთა გამოსვლა საქართველოს ცნობილ რაიონებში.

6 თებერვალი, ორჯონიკიძე – ლენინს და სტალინს: „საქართველო საბოლოოდ გადაიქცა მსოფლიო კონტრრევოლუციის შტაბად ახლო აღმოსავლეთში. აქ მოქმედებენ ფრანგები, აქ მოქმედებენ ქიაზიმბეი და მთიელთა მთავრობის წარმომადგენლები. ჩრდილო-კავკასიის მთიელ აჯანყებულთა დასახმარებლად იგზავნება მილიონები. სასაზღვრო ზოლში ქმნიან ბანდ-ფორმირებებს, რომლებიც თავს ესხმიან ჩვენს სასაზღვრო ნაწილებს. აუცილებელად მიმაჩნია, კიდევ ერთხელ გავუსვა ხაზი იმ სასიკვდილო საფრთხეს, რომელსაც უქმნის საქართველო ბაქოს რაიონს. ამ საფრთხის თავიდან აცილება შესაძლებელია მხოლოდ საქართველოში აჯანყების დაწყებითა და მისი სწრაფი გასაბჭოებით“.

15 თებერვალი, ორჯონივიძე და ელიავა – ლენინს, სტალინს: „ქართველებმა დაიწყეს ძალების გადმოსროლა ლორეში აჯანყებულთა წინააღმდეგ. მათი შეტევა მოსალოდნელია ნეპისმიერ წუთს. ასეთ შემთხვევაში გარემოება იძულებულს გვხდის საპასუხო დარტყმა განვახორციელოთ. ჩვენი აზრით, წარმატების მისაღწევად ამაზე ხელსაყრელი მომენტი აღარ გვექნება. ქართული არმიის მორალური მდგომარეობა დაბალ დონეზეა. ამას მონმობს სადახლოს რაიონში თითქმის მთელი ქართული ბრიგადის ბრძოლის გარეშე დანებება და სადახლოს აღება, სადაც ქართველები ოთხჯერ აღემატებოდნენ აჯანყებულებს. დაყოვნება მხოლოდ გააუარესებს ჩვენს შანსებს“.

15 თებერვალი, სტალინი – ორჯონივიძეს: „ახლა გადმოგცემ ცეკას დაშიფრულ პასუხს. მანამდე კი გთავაზობ: ახლავე შეუტიე, დასტურია, აიღე ქალაქი“.

15 თებერვალი, ლენინი XI არმიის რევოლუციურ საბჭოს: „ცეკას მიაჩინია, რომ XI არმიის ოპერაცია წარმოადგენს ნეიტრალურ ზონაში მყოფი იმ აჯანყებულების დაცვას, რომელთაც ემუქრებათ განადგურება თეთრგვარდიელების მხრიდან. ანგარიში გაუწიეთ თქვენი ოპერაციის ამ პოლიტიკურ ხასიათს ყველა თქვენს საჯარო გამოსვლაში. რა თქმა უნდა, ჩვენ XI არმიის რევოლუციური სამხედრო საბჭოსაგან მოველით ენერგიულ და სწრაფ მოქმედებას. თუ ნეიტრალურ ზონაში მყოფ აჯანყებულთა დასაცავად, სამხედრო თვალსაზრისით, საჭიროა თბილისის აღება, XI არმია არც ამას უნდა მოერიდოს“.

ამ დეპეშას ჰქონდა სტალინის მინაწერი: „სამი დღის შემდეგ ველი ცნობას თბილისის აღების შესახებ“.

17 თებერვალი, ორჯონივიძე – სტალინს: „ფოილოდან წითელი არმიის დიდებული მწყობრი რიგები მოსახლეობისა და აჯანყებულთა აღტაცებულ მისალმებებში გადავიდნენ მტკვარზე. ყველაგან იმართება ხალხმრავალი მიტინგები და მანიფესტაციები წითელი არმიის პატივსაცემად. აჯანყებულები თვითონვე გადადიან წითელი არმიის სამხედრო ნაწილში, რომელიც აზერბაიჯან-საქართველოს საზღვარზე დგას“.

18 თებერვალი, ორჯონივიძე – სტალინს: „ჩვენ მივიღეთ ფრიად დიდმნიშვნელოვანი ცნობები, შიმშილითა და საქართველოს მთავრობის ძალადობით განამებული საქართველოს მშრომელები აჯანყდნენ ბურჟუაზიის აღვირასნილი ღრეობის წინააღმდეგ... და მძლავრი ნიაღვარივით დაიძრნენ თბილისისაკენ... და ახლა წითელი ნიაღვარი უახლოვდება თბილისს, ბურჟუაზიის ღრეობის ამ საძულველ კერას. თბილისის საათები დათვლილია, შესაძლოა ამ წუთს თბილისის თავზე უკვე ფრიალებს პროლეტარიატის დიქტატურის წითელი დროშა“.

25 თებერვალი, ორჯონივიძე – ლენინს, სტალინს: „ტფილისზე წითელი დროშა ფრიალებს. გაუმარჯოს საბჭოთა საქართველოს!“

Г С Ф С Р

Секретарь Члена Революционного Военного Совета
Кавказского фронта

Дядя Митя, Степану,
д 25.11.21 г. фронт
Наг Михаилу

красное знамя Степана
Красн.

За Здравствуй Степану
Червей!

Одесашвили

10

10. ორჯონიქიძის დეპეშა სტალინს: „ტფილისზე წითელი დროშა ფრიალებს. გაუმარჯვოს საბჭოთა საქართველოს!“ 25 თებერვალი, 1921 წ.
დედანი ინახება საქართველოს ეროვნულ არქივში.

11. კავკასიის ფრონტის შტაბი: მარცხნიდან ს. გუსევი, ს. ორჯონივიძე,
მ. ტუხარევსკი, ვ. ტრიფანოვი.

12. საქართველოს ოკუპაციის განმახორციელებლები (მარცხნიდან მარ-
ჯვნივ): სერგეი კიროვი (რუსეთის ელჩი), სერგო ორჯონივიძე (კავბიუროს
თავმჯდომარე), გენერალი ჰაკერი (მე-11 არმიის სარდალი).

საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის დამფუძნებელი კრების წევრის, სოციალ-დემოკრატი იოსებ ირემაშვილის წიგნიდან „სტალინი და საქართველოს ტრაგედია“:

„სტალინი 1921 წლის ივნისის შუა რიცხვებში მოსკოვიდან თბილისში, როგორც გამარჯვებული, ისე ჩამოვიდა ქართველმა ბოლშევიკებმა ტრიუმფატორ სტალინს თბილისში, ნაძალადევის თეატრში, საზეიმო შეხვედრა გაუმართეს. სტალინი სცენაზე ჩეკისტებით გარშემორტყმული გამოჩნდა. თეატრის დარბაზი გადაჭედილი იყო. სტალინის სცენაზე გამოჩენამ უჩვეულო მღელვარება გამოიწვია. „მოღალატევ“, „მკვლელო“, – ისმოდა ხალხის შეძახილები. სტალინმა ლაპარაკი დააპირა. ხმაური მუქარაში გადაიზარდა და ხალხი მაშინდა დამშვიდდა, როცა სცენაზე სოციალისტი და სათათბიროს ყოფილი დეპუტატი რამიშვილი სპონტანურად ადგილიდან ნამოიჭრა და სტალინს მის მიერ ჩადენილი დანაშაულები ბრალდებად ნაუყენა. ხალხს ოვაციის ტალღამ გადაუარა და აღფრთოვანებულები რამიშვილს ტაშს უკრავდნენ. მრავალრიცხოვანმა ძლიერმა ხელმა მამაცი რამიშვილი ჰაერში აიტაცა, სცენისკენ გაიტაცა და მრისხანებისა და გაოგნებისაგან ფერდაკარგული სტალინის პირდაპირ დასვა.

რამიშვილს სტალინისკენ არც გაუხედავს, ჩეკისტების წინ იდგა და ბოლშევიკების დანაშაულებრივ საქმიანობაზე, სტალინის მოღალატურ პოლიტიკასა და ადამიანის ღირსებათა შეურაცხმყოფელ „პროლეტარიატის დიქტატურაზე“ მგზნებარე სიტყვა წარმოიქვა. სტალინი რამიშვილის ზურგს უკან იდგა, ხმას არ იღებდა და მღელვარებისგან კანკალებდა. სახეზე ეტყობოდა, რომ ახალ სისხლიან შურისძიებას ამზადებდა.

რამიშვილის შემდეგ სცენაზე მუშათა ლიდერი დგებუაძე ავიდა და სტალინის დანაშაულებათა მხილება განაგრძო. ხალხი მასაც მხურვალე ოვაციებით შეხვდა.

სტალინი იძულებული იყო საათობით ჩუმად მდგარიყო და თავისი მოწინააღმდეგებისთვის ესმინა. მას არც მანამდე და არც ამის შემდეგ უნახავს მის წინააღმდეგ მიმართული ასეთი საჯარო და თამამი გამოსვლა...

იმავე ღამეს ქალაქის ბნელ ქუჩებში ჩეკისტები დაძრნოდნენ და ასზე მეტი ცნობილი სოციალ-დემოკრატი დააპატიმრეს და მეტების საპყრობილები ჩასვეს. პირველ რიგში დაიჭირეს: რამიშვილი, დგებუაძე, ჯიბლაძე...“

საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის ეროვნული გვარდის ვიცე-მეთაურის, სოციალ-დემოკრატ დავით საღირაშვილის წიგნიდან „იოსებ ჯულაშვილი – სტალინი როგორც ისტორიული პიროვნება“:

„სტალინი ჩამოვიდა თფილისში და მოინდომა შეხვედრა აქაურ მუშებთან, რომლებიც მას 1907 წლის აქეთ აღარ ენახა. მისი ბრძანებით მოწვეული იქნა დიდი კრება პლეხანოვის სახლში. მასთან მოვიდნენ შესახვედრად, მათ შორის, ძველი მუშები, როგორც ძმები ნინუები, დათიკო დვალი, ალექსანდრე დგებუაძე, ანდრო ჭიაბრიშვილი – მშვენიერი ორატორი და ერთი მოწინავე მუშათაგანი და ბევრი სხვა. კრება თვით სტალინმა გახსნა და დაიწყო იმით, რომ მიესალმა ტფილისის მუშებს ოქტომბრის რევოლუციის სახელით. ერთმა ძველმა მუშამ შენიშნა მას, რომ უკეთესი იქნებოდა, თავი დაანებოს ტფილისის მუშების როლზე ლაპარაკს და სთქვას, თუ რისთვის შეკრიბა მან ეს ხალხი მაშინ სტალინმა უცდად ტონი შეიცვალა და დაიწყო თავის გამართლება თავის მოქმედებაში ამის შემდეგ ადგა მუშა ალექსანდრე დგებუაძე და მიმართა მას შემდეგი სიტყვებით: „სოსო, ჩვენ მოვითხოვთ საბჭოთა ჯარების გაყვანას ჩვენი ქვეყნიდან. ჩვენ მოვითხოვთ მშვიდობიანობას, სისხლის ლვილის შენყვეტას!“ მას შემდეგ გამოვიდა სიტყვებით მთელი რიგი მუშებისა, აგრეთვე, პირველი სახელმწიფო სათათბიროს დეპუტატი ისიდორე რამიშვილი, რომელიც ამათრახებდა სტალინს მისი ღალატისა და იმ დაუსრულებელი უბედურებისათვის, რომელიც მოიტანა საბჭოთა ჯარების შემოქრამ საქართველოში.

სტალინი პირდაპირ ბოლშევიკების ცკ-ს შენობისკენ გაემართა, სადაც მან ბრძანება შეეგროვათ ცკ-ს წევრები, რომლებსაც მიმართა: „დედლებო, ეს რასა ჰგავს, სადა სჩანს აქ ბოლშევიური ხელი? აქ საჭიროა რკინის ცხელი უთო. მან მთელ საქართველოზე უნდა გაიაროს, რომ ძირიანად მოსპოს არსებული სული. აი, რა არის აქ საჭირო, თქენებ კი ეფერებით“.

1921 წელს საქართველოს დაპყრობაში აქტიური მონაწილეობა შემდგომში სტალინს, როგორც ჩანს, აფიქრებდა და ამ ფაქტის შელამაზებას შეეცადა, რომ ისტორიის, მომავლისა და ქართველი ერის წინაშე პირნათელი გამოსულიყო. ამგვარი ირიბი მცდელობის ნიმუშია სტალინის რეკომენდაციები (რაც, რეალურად, სავალდებულოდ შესასრულებელი იყო) 1945 წელს ქართველი ისტორიკოსების – ნიკო ბერძენიშვილისა და სიმონ ჯანაშიას მისამართით. სტალინმა მათთან შეხვედრისას აღნიშნა ის გამოსასწორებელი ხარვეზები, რაც, მისი აზრით, არსებობდა „საქართველოს ისტორიის“ ახალ სახელმძღვანელოში. სტალინმა შესთავაზა, თეორიული გამართლება (გადაფარვის – «პერეკრიტს» – პრინციპი) მოქებნათ 1801 წელს რუსეთის იმპერიის მიერ საქართველოს ანექსიისთვის. ამ პრინციპის მიხედვით, ისტორიის ზოგიერთ ეპიზოდში, სტალინის აზრით, დადებითად უნდა შეფასებულიყო უცხო, საგარეო ძალის გამოყენება საშინაო პოლიტი-

კური ამოცანის გადაჭრისას, თუ ეს ამოცანა ემსახურებოდა პროგრესს. სტალინის აზრით, რუსეთის იმპერია იყო „ნაკლები ბოროტება“ ბარბაროსულ და უკულტურო ოსმალეთთან და სეფიანთა ირანთან შედარებით. ამდენად, 1801 წლის აქტი და შემდგომ რუსეთის გაბატონება კავკასიაში დადგებით მოვლენად უნდა შეფასდეს. ჯანაშიაბერძენიშვილთან საუბარში სტალინმა კიდევ უფრო განავრცო თავისი თეორია: კლასთა ბრძოლაში ამა თუ იმ კლასის მიერ ბრძოლის საშუალებად უცხო ძალისთვის მიმართვა, უცხო ძალის მოშველიება პრინციპულად დაუშვებელი სრულიადაც არაა, თუ ასეთი რამ ისეთ მიზანს ემსახურება, რომელიც საზოგადოებრივ პროგრესს გულისხმობს. სავარაუდოდ, სტალინი ფიქრობდა, რომ იმავე პრინციპით საბჭოთა ისტორიოგრაფია გაამართლებდა 1921 წელს რუსეთის წითელი არმიის გამოყენებას საქართველოს გასაბჭოების დროს.

13

13. წითელი არმიის აღლუმი იკუპირებულ თბილისში, 1921 წ.
ფოტო ინახება კინოფოტოფონო დოკუმენტაციების ცენტრალურ არქივში.

მითი №4

„სტალინი რელიგიური აღამიანი იყო“

ეს მითი ბოლო ოცნებულში შეიქმნა. იგი ძლიერ პოპულარულია და აქტიურად ავრცელებენ რუსეთში, განსაკუთრებით პუტინის ხელისუფლებაში მოსვლის შემდეგ. ეს მითი ვრცელდება პოსტსაბჭოთა სივრცის მართლმადიდებელ ქვეყნებშიც. ტრადიციულად, რუსული სახელმწიფო იდეოლოგიის მნიშვნელოვანი დასაყრდენი იყო რუსული მართლმადიდებელი ეკლესია, რომელიც ყოველთვის გამოირჩეოდა იმპერიული და შოვინისტური მისწრაფებებით. ამდენად, სტალინის, როგორც მართლმადიდებლობის მფარველი სახელმწიფო მოღვაწის, იმიჯი ზუსტად პასუხობს თანამედროვე რუსეთის პოლიტიკურ ინტერესებს და მართლმადიდებელ მრევლზეა გათვლილი.

საბჭოთა იდეოლოგიის თანახმად, რომელიც მარქსიზმ-ლენინიზმს ეფუძნებოდა, „რელიგია ოპიუმია ხალხისთვის“. შესაბამისად, ნებისმიერი რელიგია და მისი მსახურები სოციალიზმის მტრულ ბანაკად განიხილებოდნენ. საბჭოთა ხელისუფლების პირველივე წლებში მიმდინარეობდა ღვთისმსახურთა მასობრივი დაპატიმრებები, გაუქმდა ეკლესიები და სხვა საკულტო ნაგებობები. შემთხვევითი არ არის, რომ გულაგის პირველი საკონცენტრაციო ბანაკი – სოლოვკები, ბოლშევიკებმა მამათა მონასტრის ადგილზე შექმნეს ბერ-მონაზვნების გასახლების შემდგომ.

საბჭოთა სისხლის სამართლის კოდექსის 58-ე მუხლის მე-10 პარაგრაფი პირდაპირ იყო მიმართული ღვთისმსახურთა წინააღმდეგ: „მასების რელიგიური ცრურნების გამოყენება სახელმწიფოს დასუსტების მიზნით ისჯება მინიმუმ 3-წლიანი პატიმრობით, მაქსიმუმ – სიკვდილით დასჯით“.

სტალინი 1927 წელს საბჭოთა რელიგიური პოლიტიკის შესახებ აცხადებდა:

„პარტიას არ შეუძლია ნეიტრალური იყოს რელიგიასთან მიმართებაში, და ისიც ეწევა ანტირელიგიურ პროპაგანდას ყველა და ყოველგვარი რელიგიური ცრურნების წინააღმდეგ, რამეთუ ის მეცნიერებას უჭერს მხარს, რელიგიური ცრურნების კი მიღიან მეცნიერების წინააღმდეგ“

პარტიას არ შეუძლია იყოს ნეიტრალური რელიგიურ ცრურნებათა მატარებლებთან მიმართებაში, რეაქციულ სამღვდელოებასთან მიმართებაში, რომელიც სწამლავს მშრომელთა მასების ცნობიერებას.

დავამხეთ კი ჩვენ რეაქციული სამღვდელოება? დაიახ დავამხეთ. უბედურება კი მხოლოდ იმაშია, რომ ჯერ კიდევ არ არის სრულიად ლიკვიდირებული. ანტირელიგიური პროპაგანდა ნარმოადგენს იმ საშუალებას, რომელმაც ბოლომდის უნდა მიიყვანოს რეაქციული სამღვდელოების ლიკვიდაცი-

ის საქმე. არის შემთხვევები, რომ პარტიის რიგებიდან ვიღაც-ვიღაცები ზოგჯერ ხელს უშლიან ანტირელიგიური პროპაგანდის ყოველმხრივ გაშლას. თუ პარტიიდან ასეთ წევრებს გარიცხავენ, ეს ისედაც კარგია, რამე-თუ ასეთ „კომუნისტებს“ ჩვენი პარტიის რიგებში ადგილი არ აქვთ“.

სტალინი, „თხზულებები“, ტომი 10, გვ. 132.

საბჭოთა ხელისუფლება ყველა მეთოდით ებრძოდა რელიგიურ ინსტიტუტებს, ტრადიციებს. საგანგებო დადგენილებებით, სადამსჯელო ლონისძიებებით ცდილობდა, რელიგიური რიტუალების მიმართ მოსახლეობაში არსებული დამოკიდებულება ამოეძირკვა.

1929 წლის 26 აგვისტოს მთავრობამ დააწესა „მოძრავი“ ხუთდღიანი უწყვეტი სამუშაო კვირა – მშრომელები მუშაობდნენ ხუთ დღეს, მე-ექვსე დღეს კი ისვენებდნენ (ამგვარი კვირის დამახასიათებლად სპეციალური ტერმინიც კი არსებობდა – «непрерывка»). კვირა საერთოდ გამოირიცხა, როგორც დასვენების დღე. ამით კვირაობით ტაძრებში მიმსვლელთა რაოდენობის შემცირებას ცდილობდნენ.

1929 წელს საგანგებო დეკრეტით აიკრძალა ეკლესიის ზარების რეკვა, „რადგან ზარების ხმა არღვევს ქალაქებისა და სოფლების მოსახლეობის ფართო მასების დასვენების უფლებას“.

საბჭოთა ანტირელიგიური კამპანია განსაკუთრებით მასშტაბური გახდა 1928 წლიდან. სამღვდელოებას ათვერ გაეზარდა ფინანსური ვალდებულება, ჩამოერთვათ მოქალაქეობრივი უფლებები (უარი ეთქვათ სასურსათო ბარათებსა და სამედიცინო მომსახურებაზე). მრავალი მათგანი გაუთანაბრეს კულაკებს. მათ აეკრძალათ საეკლესიო მოღვაწეობა და ანაზღაურებადი შრომით ცხოვრება. იძულებული გახდნენ, მოხეტიალე მღვდლები გამხდარიყვნენ და საზოგადოებას გარიდებოდნენ.

პირდაპირი რეპრესიების პოლიტიკის გარდა, სტალინმა ეკლესიის წიაღში განხეთქილების შეტანის მეთოდსაც მიმართა. საბჭოთა ხელისუფლებამ მხარი დაუჭირა „განახლების მოძრაობას“, რომელსაც ქადაგებდა სერგი სტარგოროდსკი. ეს მოძრაობა (ე. წ. „სერგიანელობა“) საბჭოთა ხელისუფლებასთან ლოიალობისა და თანამშრომლობის აუცილებლობას ქადაგებდა, ემხრობოდა ეკლესიის მიერ საბჭოთა დღესასწაულების აღნიშვნას. სერგი მიტროპოლიტი გახდა. სამასზე მეტმა მღვდელმა უარი განაცხადა, ადმინისტრაციულად დამორჩილებოდა მიტროპოლიტ სერგის და ხელისუფლებასთან კომპრომისის გზა აირჩია. „დაუმორჩილებელთა“ უმრავლესობა დააპატიმრეს და ბანაკებში გადაასახლეს. „დიდი წმენდის“ დროს (1937-1938 წწ.) 200 ათასი სასულიერო პირი გახდა საბჭოთა რეპრესების მსხვერპლი.

სტალინის ანტირელიგიური პოლიტიკა იმართებოდა „მებრძოლ უღმერთოთა კავშირის“ (მუკ) მეშვეობით. საბჭოთა ხელისუფლების

მიერ აშკარად მხარდაჭერილი ეს „საზოგადოებრივი ორგანიზაცია“ ჩამოყალიბდა 1925 წელს, საზოგადოების პირველ ყრილობაზე. უღმერთოთა კავშირის თავმჯდომარე გახდა ემელიან იაროსლავსკი, 1921-1942 წლებში გამომავალი გაზეთის, „უღმერთოს“ რედაქტორი.

ხელისუფლების განსაკუთრებული მფარველობის შედეგად მუკ-ის წევრთა რაოდენობა 80 ათასიდან (1926 წ.) 5 მილიონამდე (1931 წ.) გაიზარდა. ამდენი აქტივისტი კომკავშირსაც კი არ ჰყავდა. ყოველ-წლიურად იზრდებოდა ანტირელიგიური ლიტერატურის ტირაჟი: თუ 1927 წლისთვის უღმერთოთა ორგანიზაციებმა გამოსცეს წიგნები და ბროშურები 700-ათასიანი ტირაჟით, 1930 წელს ეს რაოდენობა 50 მილიონ ეგზემპლარზე მეტი იყო. მაგალითად, გაზეთი „უღმერთო“ 1931 წელს უკვე ნახევარი მილიონი ცალი იძეჭდებოდა, უურნალი „უღმერთო“ კი – 200 ათასი. ყველგან ყალიბდებოდა უღმერთოთა ახალ-ახალი წრეები.

უღმერთოთა კავშირი არსებობდა როგორც საწევროებით, ისე პირდაპირი სახელმწიფო დოტაციის მეშვეობით. იქმნებოდა სპეციალური ანტირელიგიური მუშათა უნივერსიტეტები – სპეციალური სასწავლო დაწესებულებები. მუკ-ის გავლენის ზრდა შეაჩერა მეორე მსოფლიო ომმა. ოფიციალურად ის არავის დაუხურავს, მაგრამ 1941 წლის 22 ივნისიდან ანტირელიგიური პროპაგანდა მეორესარისხოვანი გახდა. ფორმალურად ეს კავშირი 1947 წლამდე არსებობდა, როდესაც მეცნიერული ათეიზმის გავრცელების ფუნქციები საკავშირო საზოგადოება „ცოდნას“ გადაეცა. უურნალები და გაზეთები, მსგავსი „უღმერთოებისა“, უკვე აღარ გამოიცემოდა.

14. საბჭოთა ანტირელიგიური სააგიტაციო პლაკატი: „ბრძოლა რელიგიის წინააღმდეგ, არის ბრძოლა სოციალიზმისთვის“.

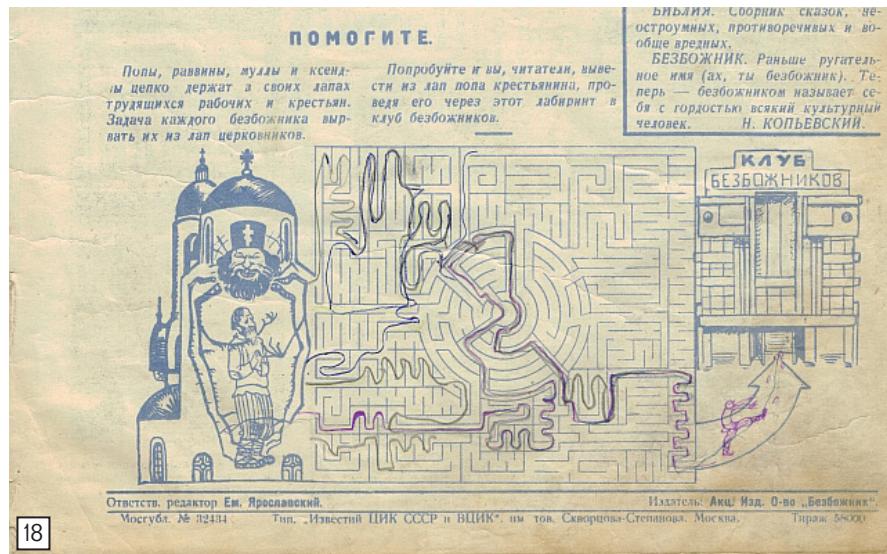
15. საბჭოთა სააგიტაციო პლაკატი: „გადავდივართ უწყვეტ სამუშაო კვირაზე“.

16. საბჭოთა სააგიტაციო პლაკატი: „გაუმარჯვოს უღმერთოთა საერთაშორისო პლორეტარულ ფრონტს“.

17. „მებრძოლ უღმერთოთა კავშირის“ ნევრის წიგნაკი.

18. გაზეთ „ულმერთოს“ ბოლო გვერდი, სადაც მკითხველს სთავაზობენ თავ-სატეხი ლაბირინტის შევსებას. „გაანთავისუფლე მშრომელი გლეხი და მუშა სასულიერო პირთა კვანძებისაგან და ლაბირინტის მემვებით მიიყვანე „ულმერთოსა კლუბში“. 1930 წ.

19. უურნალ „ულმერთოს“ გარეკანი, 1941 წ.

20. საბჭოთა სააგიტაციო პლაკატი: „ძირს საეკლესიო დღესასწაულები!“

Мар 1	18	В.	Прип.: Иоанна, Космы иепов., еписк., Халкидонов., в Анхентия, ич.: Виктора, Зотика, Зинтина, Акандина, Сеперизана и Иоанна Нового. Ик. БМ Максимовской.
2	19	С.	Прип.: Иоакима ветхозаветн., Георгия иепов., еписк., Антиохии Писидийск., Трифона патр., Константина, ич.: Христофора, Феофилы и Антонина, прип. Пилифора.
3	20	Ч.	Прип.: Феодора Трихины и Анастасия Сильвии, блж. Григория и Анастасия патр. Антиох., прип. Александра Омовенского, ич. Гавриила, шестидесятного младенца. Ик. БМ Киприаковой Кипрской.
7	21	П.	Смч. Иоаннария «орияющих радости». Соссия, Димитрий Филиппомаркиана, Мартирия и Анастасия. Аппел.
7	25	С.	День Пролетарской Революции.
8	26	Ч.	Вмч. Дионисия Солунского. Прип. Афанасия, ич. Луппа, Феофилы Новгородского.
9	27	П.	Ич.: Нестора, Капетояни, Еротиады и Марка, прип. Нестора летопис., обретение мощей ик. Андрея Смоленского.
[21]			

21. ამონარიდი საეკლესიო კალენდრიდან, სადაც საბჭოთა დღესასწაულები გამოკვეთილად მონიშნულია საეკლესიო დღესასწაულების გვერდით.

ნაცისტური გერმანიის საბჭოთა კავშირზე თავდასხმის შემდგომ სტალინმა დროებით შეარბილა დამოკიდებულება ეკლესიის მიმართ. ეს ფაქტი თავად სტალინს აკადემიკოს ნიკო ბერძენიშვილთან საუბარში ახსნილი აქვს შემდეგნაირად: „ომს (ანათემას) ვუპასუხეთ ომით. დღეს სამღვდელოება სულ სხვა რიგად იქცევა და ჩვენც ჩვენი პროგრამის თანახმად სარწმუნოების თავისუფლების შესახებ თავისუფლება მიგანიჭეთ ეკლესიასაც“.

სინამდვილეში, ახლებური რელიგიური პოლიტიკის მიზეზი პრაგმატული და იძულებითი ღონისძიება იყო. 1941-1942 წლებში საბჭოთა კავშირის ოკუპირებულ ტერიტორიაზე ნაცისტებმა აღადგინეს ბოლშევიკების მიერ გაუქმებული და დახურული ეკლესია-მონასტრები. ჯამში, რუსეთის ეკროპულ ნაწილში, უკრაინასა და ბელორუსიაში 9 400 ეკლესია გაიხსნა. ამ ტერიტორიების ხელახლა დაკავების შემდგომ საბჭოთა ხელისუფლება უხერხულ მდგომარეობაში აღმოჩნდა – რელიგიასთან მებრძოლი ათეისტური „მშობლიური მთავრობის“ მიერ გაუქმებული ეკლესიები მოსახლეობის სურვილით პირსისხლიანმა ნაცისტებმა აღადგინეს.

ბედის ირონიით, ახალი რელიგიური პოლიტიკის ბიძგის მიმცემი თავად „მთავარი უღმერთო“ ემელიან იაროსლავსკი გახდა. სტალინის ნებით, იგი იძულებული შეიქნა, ომის პირველ თვეებში გამოექვეყნებინა სტატია: „რატომ არიან რელიგიური ადამიანები ჰიტლერის წინააღმდეგნი“, რომლის სულისკვეთება რადიკალურად განსხვავდებოდა მისი ადრინდელი სტატიებისგან.

სტალინმა პრაგმატულად შეხედა ძველ ანტირელიგიურ და ანტიეკლესიურ ლოზუნგებს, დროებით „დაივინეს“ აუცილებელი პარტიული ათეიიზმიც. 1943 წლის 4 სექტემბერს გაიმართა პირველი შეხვედრა სტალინსა და რუსეთის მართლმადიდებელი ეკლესიის სამიერო პოლიტიკის – სერგის (სტარგოროდსკი), ალექსისა (სიმანსკი) და ნიკოლოზის (იარუშევიჩი) – შორის. სტალინმა მაღალი შეფასება მისცა მართლმადიდებელი ეკლესიის პატრიოტულ მოღვაწეობას, თანხმობა მისცა, მოეწვიათ კრება და აერჩიათ პატრიარქი, შესთავაზა სასულიერო აკადემიისა და სასწავლებლების გახსნა ღვთისმსახურთა მოსამაზადებლად, ნება დართო გამოეცათ ყოველთვიური საეკლესიო ურნალი და შესაბამის ზომებს მიმართა ბანაკებსა და ციხეებში მყოფი სასულიერო პირების გასათავისუფლებლად.

ამ შეხვედრიდან ოთხ დღეში მოიწვიეს საეკლესიო კრება. ეს სიჩქარე იმითაც იყო განპირობებული, რომ თეირანის კონფერენციის წინ სტალინს სურდა, მოკავშირებთან (რუზველტთან და ჩერჩილთან) მაქსიმალურად დადგებით კონტექსტში წარმდგარიყო და მეორე ფრონტის გახსნას ხელი არ შეშლოდა.

22. რუსეთის მართლმადიდებელი ეკლესიის კრება საბჭოთა ხელისუფლების წარმომადგენლობა მონაწილეობით. მოსკოვი, 8 სექტემბერი, 1943 წ.

ახლებური პოლიტიკა ეკლესიაზე სრული კონტროლის დამყარებას გულისხმობდა. მთავრობასთან შეიქმნა ეკლესის საქმეთა საბჭო, რომელსაც სათავეში ჩაუდგა სახელმწიფო უშიშროების კომიტეტის გენერალი გიორგი კარპოვი. ეკლესიასთან დაკავშირებულ ყველა საკითხს, მათ შორის სასულიერო პირების კურთხევისა და ეპარქიებში გამწერებისას, სწორედ უშიშროების ეს ფილიალი წყვეტდა. იმავდროულად, კვლავ გამკაცრდა ანტირელიგიური პოლიტიკა. საბჭოთა კავშირში მოქმედი მართლმადიდებელი ეკლესიების რაოდენობა 14 500-იდან 1949 წლის დასაწყისში 11 500-მდე შემცირდა. ცივი ომის დაწყებამ განაპირობა სტალინის იზოლაციური პოლიტიკა, რომლის დროსაც ეკლესის მიერ საბჭოთა კავშირის საგარეო პოლიტიკის მხარდაჭერას უკვე აღარ ჰქონდა დიდი მნიშვნელობა. მოსკოვის საპატრიარქომ მართლმადიდებლურ სამყაროში ვერ მოიპოვა ის ზეგავლენა, რაც სტალინს სურდა.

საბჭოთა რელიგიური პოლიტიკა საქართველოში

საქართველოს გასაბჭოებისთანავე, 1921 წლიდან დაიწყო ეკლესია-მონასტრების დახურვა. 1917 წელს საქართველოში იყო 1130 მოქმედი ეკლესია-მონასტერი, 2609 მღვდელი, 227 მთავარდიაკონი, 1606 დიაკონი, 29 მამათა მონასტერი 1188 პერით, 6 დედათა მონასტერი 280 მონაზვნით. 1953 წელს საქართველოში მოქმედი იყო მხოლოდ 45 ეკლესია, რომელსაც 100-მდე ღვთისმსახური ჰყავდა.

ბოლშევიკი აქტივისტები ეკლესია-მონასტრებიდან დაურიდებლად ეზიდებოდნენ საეკლესიო ქონებას, ხატებსა და საღვთისმსახურო წიგნებს ცეცხლში წვავდნენ, ანგრევდნენ ეკლესიებს. 1922 წელს საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქმა ამბროსიმ გენუის კონფერენციას მიმართა მემორანდუმით, რომლითაც ამხელდა ბოლშევიკთა თავგასულობას:

„ერს უგმობენ და ართმევენ მშობლიურ ენას, მას უბილნავენ მამაპაპურ ეროვნულ კულტურას; უბლალავენ წმინდათა-წმინდას, სარწმუნოებრივ გრძნობას და სინდისის თავისუფლების დროშის ქვეშ ნებას არ აძლევენ თავისუფლად დაიკმაყოფილოს რელიგიური მოთხოვნილება; მისი სამღვდელოება უკიდურესად დევნილია; მისი ეკლესია, ეს ძველის ძველთავე ფაქტორი საქართველოს ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი ამაღლებისა და ძლიერებისა, დღეს უფლება აყრილი... ერი გმინავს, მაგრამ საშუალება არა აქვს სმის ამოღებისა. ამგვარ პირობებში ჩემს მწყემსმთავრულ მოვალეობადა ვრაცს კულტურული კაცობრიობის გასაგონად ვსთქვა: მე როგორც ეკლესის წარმომადგენელი, არ შევდივარ პოლიტიკური ცხოვრების სხვადასხვა ფორმების დაფასებასა და რეგლამენტაციაში. მაგრამ არ შემიძლია არ ვისურვო ჩემი ერისთვის ისეთი წყობილება, რომელიც შედარებით უფრო მეტად შეუწყობს ხელს მის ფიზიკურ აღორძინებას და კულტურულად განვითარებას“.

მემორანდუმში კათოლიკოსი მოითხოვდა საქართველოდან რუსეთის საოცაციო ჯარების დაუყოვნებლივ გაყვანას. ამბროსი ხელაია დააპატიმრეს. მალე დაწყო საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქისა და სხვა სასულიერო პირების სასამართლო პროცესი. საბჭოთა სასამართლომ კათოლიკოს-პატრიარქ ამბროსი ხელაიას შვიდი წლით თავისუფლების აღკვეთა მიუსაჯა. მკაცრად დასაჯეს საკათალიკოსო საბჭოს სხვა წევრებიც. ამბროსი ხელაია მეტების საპყრობილები ჩასვეს, სადაც მისი ჯანმრთელობა ძლიერ შეირყავა და მოხუცი პატრიარქის გარდაცვალება დააჩქარა. ხელისუფლებამ სცადა საეკლესიო კანონმდებლობის უხეში დარღვევით კათოლიკოს-პატრიარქად დაესვა მისთვის სასულიერო პიროვნება, მაგრამ მორნმუნე მრევლმა და სამღვდელოებამ ცრუ პატრიარქს სიონის ტაძარში შესვლის უფლება არ მისცეს.

1929 წელს შეიქმნა „მებრძოლ უღმერთოთა კავშირის სრულიად საქართველოს ცენტრალური საბჭო“, რასაც ნინ უსწრებდა „უღმერთოთა უჯრედების“ ჩამოყალიბება საქართველოს ყველა მაზრაში. ახალი კათოლიკოს-პატრიარქი ქრისტეფორე III ხელისუფლებასთან თანამშრომლობის გზას დაადგა. 40-იანი წლებიდან საბჭოთა კავშირის მინისტრთა საბჭოსთან არსებული რელიგიების საქმეთა კომიტეტის რწმუნებულები ყველა რესპუბლიკაში განაგებდნენ რელიგიის საქმეებს. რწმუნებულის აპარატი იქცა საქართველოს ეკლესიის ოფიციალურ მეთვალყურედ, მისი წებართვის გარეშე საქართველოს ვერცერთ ეპარქიაში სასულიერო პირი ვერ დაინიშნებოდა.

სტალინის მართლმადიდებლობის მითის ნაწილია ავრეთვე შეხედულება, თითქოს მან აღუდგინა საქართველოს ეკლესიას ავტოკეფალია. გარდა იმისა, რომ კანონიურად ავტოკეფალიის მინიჭების საკითხს წყვეტს მსოფლიო (კონსტანტინეპოლის) პატრიარქი, ამ მითში ფაქტები აღრეულია გამიზნულად. საქართველოს ეკლესიამ რუსეთის მიერ ძალადობრივად წართმეული ავტოკეფალია 1917 წელს აღიდგინა, მსოფლიო საპატრიარქომ კი ეს ფაქტი 1990 წელს ცნო.

1943 წელს, სტალინის წებით, რუსეთმა საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალია აღიარა, რაც აუცილებელი წინაპირობა იყო რუსეთში პატრიარქის დასასმელად – საეკლესიო კანონიკის თანახმად, ეს რომელიმე მართლმადიდებელ პატრიარქს უნდა განეხორციელებინა. იმ დროს საბჭოთა ხელისუფლების გავლენის ქვეშ ერთადერთი საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქი იმყოფებოდა, რომელსაც დაევალა კიდეც კურთხევის ცერემონიის წინამდღვრობა. საქართველოს კათალიკოსმა კალისტრატემ კრემლის მესვეურებს განუმარტა ის უხერხულობა, რაც იქმნებოდა ამ შემთხვევაში, თუკი რუსეთის ეკლესია არ ცნობდა საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიას და, შესაბამისად, მისი, როგორც კათალიკოს-პატრიარქის უფლებამოსილებას. ამან განაპირობა 1943 წელს თბილისში სტუმრად ჩამოსული რუსეთის ეკლესიის ოფიციალური წარმომადგენლების მიერ საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის ოფიციალურად ცნობა.

23

23. საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი გალისტრატე (ცინცაძე), რობერტ კაპას ფოტო, 1947 წ.

24

24. საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი, საბჭოთა რეპრესიების მსხვერპლი, წმინდა ამბროსი (ხელაია).

მითი №5

„სტალინი ზრუნავდა საქართველოს ცერიტორიის გაფართოებაზე“

მითი იმის შესახებ, რომ სტალინი ზრუნავდა საქართველოს ტერიტორიის გაზრდაზე, მისი ძველი, ისტორიული რეგიონების შემოერთებაზე, პოპულარული ლეგენდაა, ლეგენდა, რომელსაც ხშირად იყენებენ დისკუსიისას, როგორც სტალინის საქართველოსადმი სიყვარულის დასტურს. ამ მითის არსებობა ორ კონკრეტულ ფაქტს ეფუძნება: სტალინის რეჟიმისთვის დამახასიათებელი მასობრივი ეთნიკური დეპორტაციები და საბჭოთა პროპაგანდა იმის შესახებ, რომ სტალინი მსოფლიოს სხვა ლიდერებთან გამართულ მოლაპარაკებებზე სვამდა საქართველოს ძველი, ისტორიული ტერიტორიების საქართველოს-თვის დაბრუნების საკითხს. საბჭოთა პროპაგანდაში შეძლო ორივე ფაქტის სათანადოდ შეფუთვა და დღესაც კი ბევრს სჯერა სტალინის პატრიოტიზმისა.

სტალინის ტოტალიტარული რეჟიმისთვის დამახასიათებელი იყო მასობრივი ეთნიკური დეპორტაციები, რითაც საბჭოთა ხელისუფლება თრგუნავდა ადამიანთა თავისუფალ ნებას და, ფაქტობრივად, განსაზღვრავდა მათს ცხოვრებას, ბედისწერას. საქმე ის არის, რომ მეორე მსოფლიო ომის დროს პიტლერულ კოალიციასთან თანამშრომლობის ბრალდების საბაბით, სტალინური რეჟიმი მოსახლეობას იძულებით ატოვებინებდა საცხოვრებელ ადგილებს და სხვა ტერიტორიაზე ასახლებდა. ეს დღესაც „უნიკალური“ მოვლენაა მსოფლიო ისტორიაში – მთლიანად ეთნოსი(ები) გამოაცხადო დამნაშავედ და მასობრივად გადაასახლო.

მეორე მსოფლიო ომის პერიოდში სტალინმა არაერთი ეთნიკური ჯგუფი გადაასახლა ციმბირსა და შუა აზიაში. მაგალითად:

- 1941 წ. 28 აგვისტო: ვოლგისპირეთის ავტონომიური რესპუბლიკის, სარატოვისა და სტალინგრადის გერმანული მოსახლეობის (1 100 000 კაცი) „პრევენციული ჰუმანიტარული გადასახლება“ ნოვორისიპირსკის, ომსკის, ალტაისა და ყაზახეთის ტერიტორიებზე;
- 1941 წ. ოქტომბერი: კავკასიასა და ყირიმში მცხოვრები 100 000 გერმანელის გადასახლება;
- 1943 წ. ნოემბერი – 1944 წ. ივნისი: ნაცისტ კაცების მასობრივი თანამშრომლობის ბრალდებით 900 000 ჩეჩენი, ინგუში, ყირიმელი თათარი, ყარაჩაელი, ბალყარელი, ყალმუხი გადაასახლეს ციმბირში, ყაზახეთში, უზბეკეთსა და ყირგიზეთში.
- 1944 წ. თებერვალი – ოქტომბერი: უკრაინიდან 100 300 სამოქალაქო პირის, ანტისაბჭოთა წინააღმდეგობის ორგანიზაციის,

უკრაინის ნაციონალური ასამბლეის (უნა) წევრებად მიჩნეულ-თა ოჯახის წევრების დეპორტაცია.

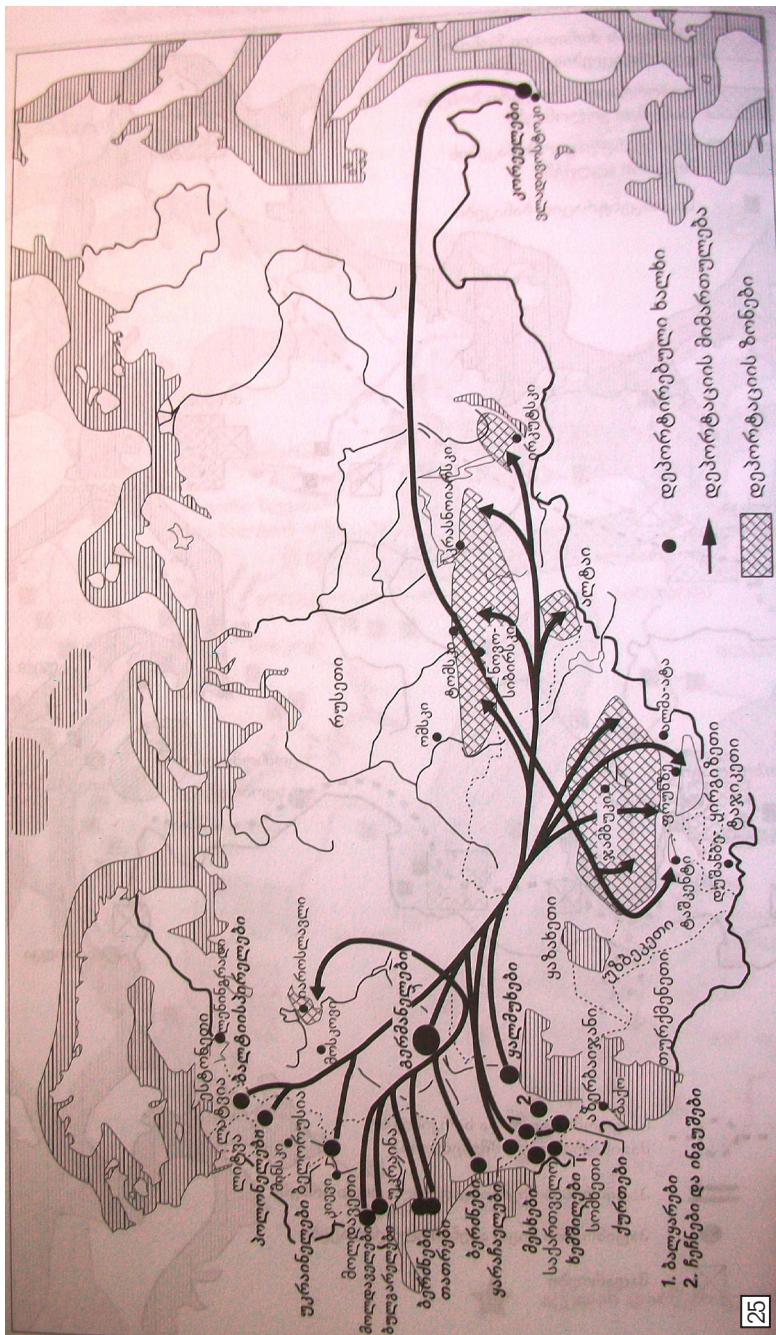
- 1944 დეკემბერი: „საეჭვოდ მიჩნეული“ ბერძნებისა და მუსლიმი მოსახლეობის (ქურთები, კავკასიელი ხემშინები, მესხები, ბულგარები) დეპორტაცია.

სწორედ ჰიტლერის რეჟიმთან დანაშაულებრივი თანამშრომლობის საბაბით, 1944 წელს ჩრდილოეთ კავკასიის ორი რაიონიდან შუა აზიაში გადაასახლეს ადგილობრივი ეთნიკური ჯგუფები – ჩეჩენები, ინგუშები, ყარაჩაელები, ბალყარელები. ხალხის დეპორტაციის შემდეგ მათი ავტონომიური რესპუბლიკები გაუქმდა. მოსახლეობისგან დაცლილი ეს ორი რაიონი, სტალინის ნებით, ჩამოეჭრა რუსეთის ფედერაციას და გადაეცა საქართველოს საბჭოთა სოციალისტურ რესპუბლიკას. სტალინმა უბრძანა საქართველოს პარტიულ ხელმძღვანელობას, დაცარიელებულ ტერიტორიებზე გადაესახლებინა მოსახლეობა საქართველოს მჭიდროდ დასახლებული რეგიონებიდან (სვანეთი, რაჭა-ლეჩხუმი, იმერეთი). მრავალი ქართული ოჯახი აყარეს და მათი სურვილის სანინაალმდეგოდ ახალ ადგილას დაასახლეს. ჩრდილოკავკასიელთა დეპორტაციისგან განსხვავებით ერთადერთი „შეღავათი“ ის იყო, რომ ქართველებს შორეულ ციმბირსა და შუა აზიაში კი არ უკრეს თავი, არამედ კავკასიონის ქედს მიღმა, სადაც საქართველოს მსგავსი ბუნება, კლიმატი და მეურნეობა იყო. ქართველები 12-13 წლით მოსწყვიტეს მშობლიურ მხარეს, გადასახლების ადგილზე შექმნეს კოლმეურნეობები და სხვა რეგიონების მსგავსად ემსახურებოდნენ საბჭოთა ხელისუფლებას.

1957 წელს ჩრდილოკავკასიელები უკან გადმოასახლეს. იქ მცხოვრება ქართველებმა რეპატრირებულებს უპრობლემოდ დაუბრუნეს სახლ-კარი. ინგუშებს დღესაც ახსოვთ, რომ ქართველებმა არა მარტო სახლ-კარი და მინა დაუბრუნეს, არამედ თავიანთი საქონელიც კი დაუტოვეს, სული რომ მოეთქვათ. რეპატრიაციის შემდეგ აღდგა 1944 წლამდე არსებული საზღვრები.

„მე არ მომენნა ეს ამბავი, თუმცა დიდი და კარგი ტერიტორიები იყო. ითუმ-კალეს რაიონი, ჩაჩნეთ-ინგუშეთში 4000 კვ. კმ. მთა არის, კავკასიის ქედი. უმდიდრესი და ულამაზესია ქლუხორის რაიონი, იალბუზიც იქ შედის, უმშვენიერესი ტყეა, ფიჭვარი. სტალინმა ნარმოადგინა ისე, თითქოს დიდი დახმარება გაუნია საქართველოს. – ამხანაგო ჩარკვიანო, აბა ნახეთ, რა ტერიტორია გადმოგეცით. საქართველოს ამხელა მინა-წყალი მოემატა. სინამდვილეში რაც მივიღეთ, ვერ გამოვიყენეთ. ქლუხორის რაიონი დავასახლეთ რაჭველებით. ცხადი იყო, რომ სტალინის სიკვდილისთანავე უკან დაიბრუნეს.“

საქართველოს კომუნისტური პარტიის ცეკას პირველი მდივანი, კანდიდ ჩარკვიანი გელა ჩარკვიანი, „ინტერვიუ მამასთან“, თბილისი 2013 წ.

25

25. სტალინის დროინდელი მასობრივი ეთნოკური დეპორტაციების რუკა. „კომუნიზმის შვილი წიგნი. დანაშაულება, ტერორი, რეპრესია.“ ილიას უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 2011 წ.

კანდიდ ჩარკვიანი თავის მოგონებებში იხსენებს, რომ იგი შეეცადა კრემლში დაესვა საკითხი საქართველოსთვის გადაეცათ მეზობელი რესპუბლიკების ის ტერიტორიები, რომლებიც კომპაქტურად იყო დასახლებული ქართველებით.

როგორც იხსენებს, მოლოტოვს უთხრა, სოჭი-ადლერის ტერიტორია რომ გადმოგვცეთ, აქ გავაშენებთ ჩაის, ციტრუსებს და ქვეყნის ყველაზე მშვენიერ ადგილად ვაქცევთო. პასუხად კი მიიღო: „ვფიქრობ, რუსებსაც შეუძლიათ ამის გაკეთებაო“.

ასევე იხსენებს, რომ სტალინთან საინგილოს საქართველოსთვის გადმოცემის საკითხი დააყენა. მას კი უთქვამს, ორჯონივიძემ ეს საკითხი თავის დროზე უკვე გადაწყვიტა და ახლა ამ ტერიტორიებს აზერბაიჯანელებს ვერ წავართმევთო.

ზემოთ ნახსენები მითის დამკვიდრება ასევე უკავშირდება 1945 წელს წამოწყებულ პროპაგანდისტულ კამპანიას – თითქოს სტალინი იბრძოდა იმისთვის, რომ, ისტორიული სამართლიანობის აღდგენის მოტივით, თურქეთისთვის ჩამოერთმია და საქართველოსა და სომხეთის-თვის გადაეცა ისტორიული ქართული და სომხური ტერიტორიები.

ამ პროპაგანდის მიღმა შემდეგი ფაქტია: თურქეთის შემადგენლობაში არსებული ქართული მიწების საქართველოსთვის დაბრუნების საკითხი მოკავშირების წინაშე სტალინმა პოტსდამის კონფერენციაზე წამოჭრა. თუმცა საკითხი დაისვა არა ცალკე, დამოუკიდებლად, არამედ ფართო რეზონანსის მქონე საერთაშორისო პრობლემასთან ერთად – ბოსფორისა და დარდანელის სრუტეების კონტროლთან დაკავშირებით. საკითხი თავიდანვე განნირული იყო წარუმატებლობისთვის, რადგან ჩერჩილი და ტრუმენი არ დაუშვებდნენ სრულ საბჭოთა კონტროლს შავი ზღვის რეგიონში. ცხადია, საბჭოთა პროპაგანდამ ეს თემა შესაფერისად შეფუთა და ისე წარმოაჩინა, თითქოს სტალინი საერთაშორისო პოლიტიკურ ტრიბუნაზე აყენებდა საქართველოს ტერიტორიების საკითხს, სხვა მნიშვნელოვან თემებთან ერთად. ამ მითის დაბადებასა და დამკვიდრებას ხელი შეუწყო თავად ქართველმა ინტელიგენციამ, რომელმაც კულტურისა და მეცნიერების სხვადასხვა სფეროში ფართო პროპაგანდა გაუწია ისტორიული ქართული ტერიტორიების დაბრუნების საკითხს და ეს მიაწერა სტალინის ქართულ პატრიოტიზმს და არა საგარეო პოლიტიკურ ტაქტიკას.

უფრო კონკრეტულად, მოვლენები შემდეგნაირად ვითარდებოდა: მეორე მსოფლიო ომის დროს თურქეთი წეიტრალური იყო და სამარ მოქმედებებში მონაწილეობა არ მიუღია. ომის მიწურულს, 1945 წლის 23 თებერვალს ომი გამოუცხადა გერმანიას. ომის დასასრულს, სტალინი გეგმავდა საბჭოთა კავშირის სამხრეთ საზღვრის შესწორე-

ბას 1914 წლამდე არსებული რუსეთის იმპერიის საზღვრის მიხედვით. თურქეთის საზღვართან მზადყოფნაში იყო წითელი არმიის დივიზიები, არსებობდა თურქეთის მხრიდან პროვოკაციის ალბათობაც, რასაც საბჭოთა მხარე საბაბად გამოიყენებდა. იმდროინდელ ქართველ საზოგადოებაში არსებობდა თურქეთში შექრის მოლოდინი. ამას ხელი შეუწყო იმ პროპაგანდისტულმა კამპანიამ, რაც პრესაში გაჩაღდა.

გაზეთ „კომუნისტში“ 1945 წლის 14 დეკემბერს დაიბეჭდა სიმონ ჯანაშიას და ნიკო ბერძენიშვილის სტატია „თურქეთისადმი ჩვენი კანონიერი პრეტენზიების შესახებ“, რომელიც რუსულად ითარგმნა და უკვე 20 დეკემბერს საკავშირო პრესაშიც გამოქვეყნდა (გაზეთებში „პრავდასა“ და „იზვესტიაში“).

სიმონ ჯანაშიას და ნიკო ბერძენიშვილის სტატიას მოჰყვა არნოლდ ჩიქობავას, დავით ზავრიევის, ექვთიმე თაყაიშვილისა და სხვათა პუბლიკაციები. ამ კამპანიაში ჩაერთო საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქი კალისტრატე (ცინცაძე) და ამიერკავკასიის მუსლიმთა სასულიერო სამმართველოს წევრი, აჭარის ყადი რასის ბერიძე.

თურქეთისადმი ტერიტორიული პრეტენზიების საკითხი უმაღლეს პარტიულ შეკრებებზეც არაერთხელ დასმულა. მასზე საჯაროდ ლაპარაკობდნენ საქართველოს კომუნისტური პარტიის ლიდერები. საქართველოს ცეკამ იმ პერიოდისთვის ჯერ კიდევ შემოუერთებელ ტერიტორიებზე პარტიული უჯრედების ჩამოყალიბების თადარიგი დაიჭირა. შესაბამის კანდიდატებს წინასწარ ამზადებდნენ ართვინის, არტაანის, ტრაპიზონის მხარეების რაიკომიების მდივნებად.

ქართველი მწერლებიდან ირაკლი აბაშიძემ, გიორგი ლეონიძემ, გრიგოლ აბაშიძემ, ილო მოსაშვილმა და სხვებმა არაერთი ნაწარმოები უძღვნეს ამ პრობლემას. 1951 წელს ილო მოსაშვილს პიესის-თვის „ჩაძირული ქვება“ და გრიგოლ აბაშიძეს ლექსების ციკლისთვის „სამხრეთ საზღვრებზე“ და „სამგორის ველზე“, საბჭოთა კავშირის სახელმწიფო პრემიები მიენიჭათ.

რეალურად, თურქეთის მიმართ ტერიტორიული პრეტენზია საბჭოთა კავშირის მთავრობამ ოფიციალურად წამოაყენა „დიდი სამეულის“ (საბჭოთა კავშირი, ამერიკის შეერთებული შტატები, დიდი ბრიტანეთი) პოტსდამის კონფერენციაზე 1945 წლის ივლისში. საბჭოთა კავშირი მოკავშირეებისგან ითხოვდა, რომ თურქეთს დაეთმო არტაანის, ართვინის, ყარსის ოლქები და გაუქმებულიყო 1936 წლის 20 ივნისის მონტრეს ხელშეკრულების პირობები, რაც თვალისწინებდა ბოსფორისა და დარდანელის სრუტეებში თავისუფალი ნავიგაციის უფლებას და საბჭოთა გემებისთვის სამხედრო-სარემონტო ბაზის შექმნას.

ამრიგად, პოტსდამის კონფერენციაზე ტერიტორიების საკითხი დაუკავშირდა ძირითად საკითხს – სრუტეების კონტროლს. ბუნებრივია, აშშ და დიდი ბრიტანეთი არ დაუშვებდნენ საბჭოთა კონტროლს შავზღვაზე; მით უმეტეს, რომ თურქეთი მომავალი სამხედრო-პოლიტიკური გაერთიანების (ნატო) მნიშვნელოვან პლაცდარმად განიხილებოდა. მოკავშირებმა, განსაკუთრებით დიდი ბრიტანეთის პრემიერ-მინისტრმა უინსტონ ჩერჩილმა მძაფრი წინააღმდეგობა გაუწია ამ მოთხოვნას და საბჭოთა მხარე იძულებული გახდა, მოთხოვნა უკან წაეღო.

**„დიდი სამეულის“ (საბჭოთა კავშირი, აშშ, დიდი ბრიტანეთი)
პოტსდამის კონფერენციის სტენოგრამა**

1945 ნოემბრის 22 ივლისი, 17:00 საათი

ჩერჩილი: თავს უფლებას მივცემ, გენერალისიმუსის ყურადღება მივაქციო, თუ რამდენად მნიშვნელოვანია არ შევაშინოთ თურქეთი. თურქეთი უდავოდ შემფორთებულია საბჭოთა და ბულგარეთის არმიების კონცენტრაციით ბულგარეთში, აგრეთვე საბჭოთა პრესის და რადიოს გამუდმებული თავდასხმებით. აგრეთვე ბატონ მოლოტოვთან თურქეთის ელჩის მოლაპარაკებით, რომლის დროსაც ნახევრები იყო თურქეთის აღმოსავლეთი საზღვრის ცვლილება და სრუტეში საბჭოთა ბაზა.

მე მესმის, რომ ეს არ არის საბჭოთა მთავრობის პრეტენზიები თურქეთისადმი; მაგრამ ვინაიდან თურქეთმა დასვა სსრკ-თან ხელშეკრულების დადების საკითხი, ამ უკანასკნელმა ნამოსაყნა ამგვარი სახელშეკრულები პირობები. ჩემთვის სავსებით ნათელია, რომ თუ თურქეთი ითხოვს საბჭოთა კავშირთან თავდასხმით და თავდაცვითი ხელშეკრულების გაფორმებას, საბჭოთა მთავრობას ეძლევა კარგი საშუალება, განაცხადოს, როგორ შეიძლება გაუმჯობესდეს ურთიერთობა თურქეთსა და რუსეთს შორის. თუმცა თურქეთი შეამფოთა ნამოსაყნებულმა პირობებმა. მე არ ვიცი, რა მოხდა ამ მოლაპარაკებების შემდეგ. და ამიტომ მსურს გავიგო ამ საკითხზე საბჭოთა მთავრობის პოზიცია.

სტალინი: გთხოვთ, სიტყვა მივცეთ მოლოტოვს.

მოლოტოვი: სრუტეების საკითხზე ნერილობით ნარმოვიდგენთ დოკუმენტს, რუსულ და ინგლისურ ენებზე. მაგრამ მანამდე გაგიმარტავთ საკითხის ნინაისტორიას.

თურქეთის მთავრობის ინიციატივით დადგა საბჭოთა მთავრობასთან სამოკავშირე ხელშეკრულების დადების საკითხი, ჯერ ანკარაში ჩვენს ელჩითან, ხოლო მაისის ბოლოს თურქეთის ელჩის მეშვეობით მოსკოვში.

ივნისის დასაწყისში ორჯერ ვესაუბრე ელჩ სარფერს. მივეცით თანხმობა ხელშეკრულების დადებაზე, გარკვეული პირობით. ჩვენ უნდა მოვაგვაროთ ურთიერთპრეტენზიები.

ჩვენ გვაქვს ორი საკითხი, რომლებიც მოსაგვარებელია. სამოკავშირეო ხელშეკრულების დადება გულისხმობს ჩვენი საზღვრების ერთობლივ კონტროლს... მაგრამ ზოგიერთ უბანზე სსრკ-თურქეთის საზღვარს მივიჩნევთ უსამართლოდ. 1921 წელს თურქეთმა საბჭოთა საქართველოს და საბჭოთა სომხეთს ჩამოაჭრა ყარსის, ართვინის და არდაგანის ოლქები (ნარმოადგენს რუკას). ამიტომ განვაცხადე, რომ სამოკავშირეო ხელშეკრულების დასადებად აუცილებელია საკითხის მოგვარება. საქართველოს და სომხეთს უნდა დაუბრუნდეს დაუბრუნდეს ეს ტერიტორიები.

VII სხდომა. 1945 ნლის 23 ივლისი, 17:00 საათი

ტრუმენი: დღის წესრიგის პირველი საკითხია თურქეთი და შავი ზღვის სრუტეები. გუშინ დისკუსია შეწყდა იმიტომ, რომ პრემიერ-მინისტრმა ვერ დაასრულა თავისი განცხადება.

ჩერჩილი: გუშინ დავასრულე ჩემი გამოსვლა. განვმარტე, რომ ვერ დავუჭრ მხარს სრუტეებში რუსული სამხედრო ბაზის შექმნას და არა მგონია, თურქეთი დაეთანხმოს ამგვარ ნინადადებას.

სტალინი: გუშინ ბ-ნი ჩერჩილი ამტკიცებდა, რომ რუსებმა შეაშინეს თურქები. ამის მთავარი მიზეზი კი ყოფილი რუსული და ბულგარული არმიების კონცენტრაცია ბულგარეთში. ბ-ნ ჩერჩილის დასამშვიდებლად მოგანვდით ინფორმაციას ამ საკითხზე. მე არ ვიცი, რა ინფორმაცია მიანოდეს მას თურქებმა, მაგრამ მოვალე ვარ გითხრათ, რომ ბულგარეთში ჩვენ გვყავს ორი დივიზია. ბ-ნი ჩერჩილი თურქებმა შეაშინეს.

ჩერჩილი: თქვენი აზრით რამდენი ბრიტანული შენაერთია საბერძნეთში?

სტალინი: არაა კლებ ხუთი დივიზია.

ჩერჩილი: იქ მხოლოდ ორი დივიზია გვყავს.

სტალინი: ეს დაახლოებით რამდენი ათასია?

ჩერჩილი: დაახლოებით 40 000.

სტალინი: ჩვენ, ბულგარეთში უფრო ნაკლები გვყავს, 30 000.

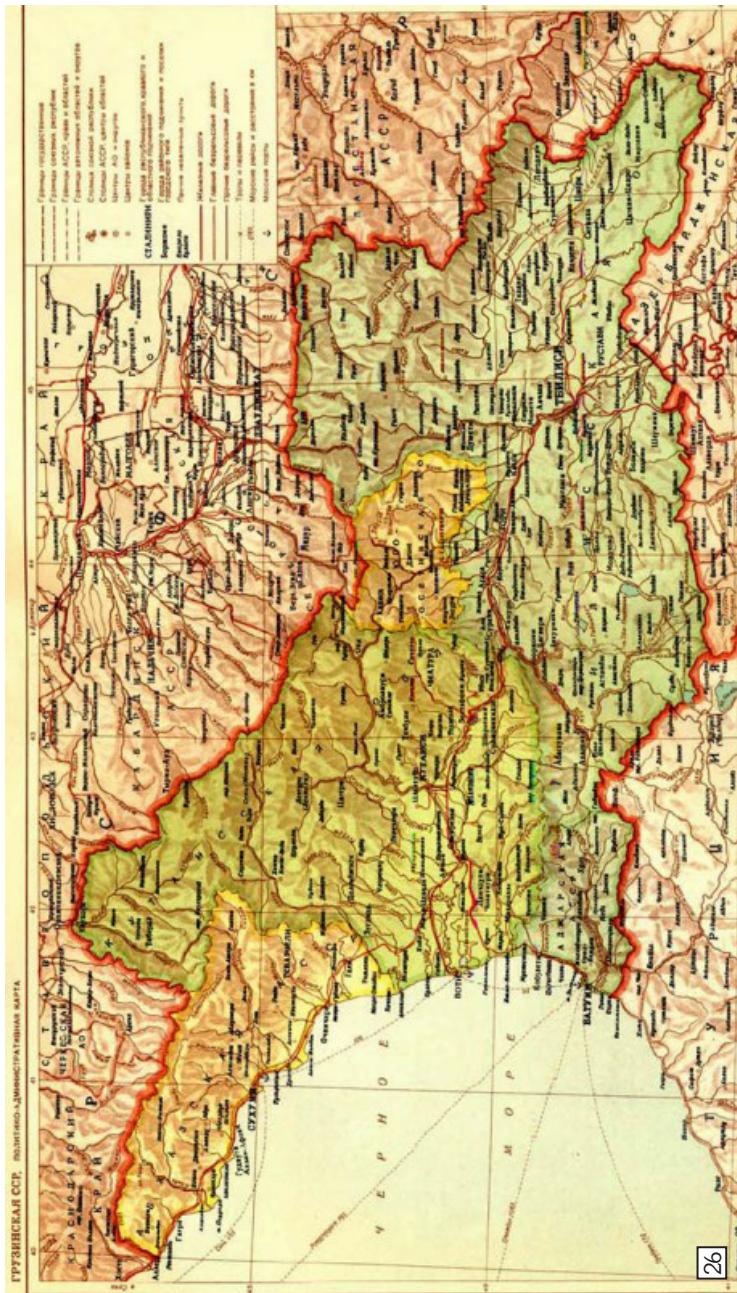
ჩერჩილი: აქ იმყოფება ფელდმარშალი ალექსანდერი. მას შეუძლია ზუსტი ციფრის დასახელება.

სტალინი: მე ვენდობი ბ-ნ ჩერჩილის განცხადებას ასი პროცენტით. თუ საჭირო იქნებოდა, ნითელი არმიის გენერალი ან-ტონოვს შეეძლო ზუსტი ცნობების მომოდება. კონსტანტინებოლის რაიონში თურქებს ჰყავთ 20 დივიზიაზე მეტი, შეიძლება 23 ან 24. გარნმუნებთ, ბულგარეთის ჯარს არ შეუშინებია თურქები. იქნებ თურქები საზღვრის შესწორების ნინადადებამ შეაშინა? აქ საუბარი იყო 1 მსოფლიო ომამდე არსებული საზღვრის აღდგენაზე. მხედველობაში მაქვს ყარსის რაიონი, რომელიც ომამდე იყო სომხეთის შემადგენლობაში, და არდაგანის რაიონი, რომელიც ომამდე საქართველოს ეკუთვნოდა. ძველი საზღვრის აღდგენის საკითხი არ წამოიჭრებოდა, თურქებს რომ სსრკ-თურქეთს შორის

სამოკავშირეო ხელშეკრულების საკითხი არ დაეყენებინათ. ეს კავშირი კი ნიშნავს, რომ ჩვენ ვკისრულობთ თურქეთის, ისევე როგორც თურქები ჩვენი, საზღვრის დაცვას. თუმცა, ჩვენი აზრით, ყარსისა და არდაგანის რაიონში საზღვარი უმართებულოა, და თურქებს განვუცხადეთ, რომ თუ ჩვენთან ხელშეკრულების დადება სურს, ეს საზღვარი უნდა გასწორდეს. თუ თურქეთს არ სურს საზღვრის შესწორება, ხელშეკრულების დადების საკითხი იხსნება“.

შეერთებული შტატების სახელმწიფო დეპარტამენტი,
შეერთებული შტატების საგარეო ურთიერთობები: დიპლომატური დოკუმენტები,
ბერლინის (პოტსდამის) კონფერენცია, 1945 წ.

1946 წლის შუა ხანებიდან პროპაგანდისტული კამპანია თანდათან შეწყდა. ცენტრალურ პრესაში უკვე აღარ იბეჭდებოდა მკვეთრი სტატიები, მაგრამ, მიუხედავად ამისა, თურქეთის შემადგენლობაში არსებული ქართული მიწების შემოერთების საკითხი ამის შემდეგაც არ მოხსნილა დღის წესრიგიდან. საბოლოოდ, 1953 წლის 30 მაისს საბჭოთა კავშირის მთავრობამ ოფიციალურ დონეზე და საბოლოოდ უარი თქვა ქართული და სომხური მიწების დაბრუნებაზე. თურქეთის რესპუბლიკის მთავრობისადმი მიმართვაში აღნიშნული იყო, რომ კეთილმეზობლური ურთიერთობის შენარჩუნებისა და მშვიდობის განმტკიცების მიზნით, საბჭოთა საქართველო და სომხეთი უარს ამ-ბობენ თურქეთისადმი თავიანთ ტერიტორიულ პრეტენზიებზე.

26. საქართველოს საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკა. 1944-57 წ.

მითი №6

„სტალინი ბრძოლებას მართვები იყო“

საპჭოთა პროპაგანდა სტალინს წარმოაჩენდა როგორც ბრძენ ბელადს, რომელმაც ყველაფერი იცის, ყველაფერს ხედავს და ყველაფერი ესმის. რეალურად კი სახელმწიფოს მართვაში, საშინაო და საგარეო პოლიტიკაში უამრავი შეცდომა იქნა დაშვებული, შეცდომები, რომელთა გამოსწორებას ასიათასობით ადამიანის სიცოცხლე და ჯანმრთელობა შეეწირა. სტალინის სიჯიუტე და ავტორიტარული მართვის სტილი მორჩილ კადრებს მოითხოვდა და სრულიად გამორიცხავდა წარმატებულ, კარგ მმართველობაზე დაფუძნებულ პოლიტიკას. მითი სტალინის ბრწყინვალე მენეჯერობის შესახებ მის მიერ განხორციელებული ეკონომიკური რეფორმებით არის ნასაზრდოები; ეფექტიან ეკონომიკურ რეფორმებად კოლექტივიზაცია და ინდუსტრიალიზაცია მოიაზრება.

სტალინის მმართველობის მთავარი მახასიათებლები იყო ხალხის მასობრივი დაშინება, დატერორება, დასჯა ნებისმიერი წინააღმდეგობისთვის, მორჩილებისა და ფანატიკური ერთგულების მოთხოვნა.

სტალინის პოლიტიკის მთავარი ამოცანა იყო „ახალი ადამიანის“, პარტიის (სტალინის) იდეების ფანატიკურად ერთგული და მათ შესასრულებლად მუდმივად მოპილიზებული ადამიანის შექმნა. სწორედ ასეთი ადამიანების აღზრდას ემსახურებოდა ორი უპირველესი წიგნი საბჭოებში: „კომუნისტური პარტიის ისტორიის მოკლე კურსი“ და „სტალინი – მოკლე ბიოგრაფია“.

სტალინს ხელქვეითები გამუდმებულ შიშში ჰყავდა. რა ესიამოვნება ბელადს – ამის ამოცნობა იყო მთავარი და არა ის, თუ რა ჯობს საქმის-თვის. ეს ვითარება განსაკუთრებით ომის შემდგომ შეიქმნა, როდესაც სტალინმა დაიწყო კადრების მიზანმიმართული ნმენდის ახალ ტალღა, რათა ზედმეტად მოძლიერებულნი ხელისუფლებისთვის ჩამოეშორებინა და ისინი ახალი და მორჩილი კადრებით ჩაენაცვლებინა.

„სტალინი ისეთი ეჭვიანი კაცი იყო, არავის ზოგავდა. ინტრიგაც უყვარდა, თუ არ არის დაძაბულობა მუშავებს შორის და სინყნარეა, ივი ფიქრობდა, რომ ამგვარი მდგომარეობა არ არის ნორმალური...“

სტალინმა ერთხელ დაიჩივლა ჩემთან: საერთაშორისო პოლიტიკაზე არავინ არ მუშაობს. ერთადერთი მოლოტოვი მეხმარებაო. რას გააკეთებდნენ, ვის აძლევდა უფლებას, რამე გაეკეთებინა...“

სტალინთან ბერიას ამოღებული ხმა მე არ გამიგია, „არის ამხანაგო სტალინ, დიახ ამხანაგო სტალინ!“ – ეს ორი წინადადება იყო, რომლითაც განუწყვეტლივ მიმართავდა. ბარამიას დაპატიმრებას სტალინის თანდასწრებით ბერიამაც მხარი დაუჭირა, თუმცა, რა თქმა უნდა, მშვენივრად

ესმოდა, რომ „მეგრელთა საქმე“ მის წინააღმდეგ აგორებული კამპანია იყო. ბერიას აღარ ჰქონდა ისეთი მდგომარეობა, რომ ყველაფერი სცოდნოდა და ყველაფრის საქმის კურსში ყოფილიყო... ბერიას ვუთხარი, რომ პოლიტბიუროში აღბათ უნდა შეეჯერებინათ აზრები და დასკვნა ისე გამოეტანათ. რა უნდა ვუთხრა, მთელი ხელისუფლება მაგის ხელშიაო – ეს იყო ერთადერთი შემთხვევა, როდესაც ბერიასგან სტალინის პოლიტიკის საწინააღმდეგო აზრი გავიგე...“

როდესაც სტალინს შევეკამათე, გარეთ გასულს მიქოიანმა მითხვა: „ასე არ უნდა მოქცეულიყავით. უნდა გთქვათ, დავბრუნდები და ვნახავ. ეს საქმარისი იქნებოდა, რომ მას ამ საკითხზე ცუდი შთაბეჭდილება არ შექმნდა, ნინააღმდეგობა არ უყვარს, ეს უნდა იცოდეთ!“

საქართველოს კომუნისტური პარტიის ცეკას პირველი მდივანი, კანდიდ ჩარკვიანი

„ცეკას მდივნებმა ხელი შეუწყვეს სტალინის აღზევებას, მაგრამ შემდეგ ეჭვი შეეპარათ საკუთარი არჩევანის სისწორეში. თუმცა უკვე ველარაფერს შეცვლიდნენ. შიდაპარტიული დემოკრატიის განადგურებით, მათ თავად შექმნეს ისეთი მდგომარეობა, როდესაც შეუძლებელი გახდა ცეკას პოლიტიკის განხილვა და კრიტიკა. ამიტომ ლოგიკურია, რომ ცენტრის დავალებებსა და დირექტივებს პასუხობდნენ ფეხის ათრევით და დივერსიებით.“

„იოსებ სტალინი: ძალაუფლება და იდეები“, ახალი საარქივო მასალები
სარა დევისის და ჯეიმს პარისის რედაქციით,
გამოცემლობა „არტანუჯი“, 2015 წ.

სახელმწიფო მშენებლობის ლენინისეული და სტალინისეული იდეა მკვეთრად განსხვავდებოდა. სამოქალაქო ომის პერიოდში, „წითელი ტერორისა“ და „სამხედრო კომუნიზმის“ შედეგად, საბჭოთა კავშირში უმძიმესი ეკონომიკურ მდგომარეობა შეიქმნა. ლენინი იძულებული გახდა ეკონომიკის ასაღორძინებლად დაეშვა კერძო საკუთრება. გამოცხადდა ახალი ეკონომიკური პოლიტიკა (ნეპი).

ლენინის აზრით, საჭირო იყო ბურჟუა სპეციალისტების გამოყენება, ხოლო უდისციპლინო და დაბალკულტურული პროლეტარიატი მმართველობაში მხოლოდ მოგვიანებით უნდა გამოეყენებინათ. ამ მიდგომას ენინააღმდეგებოდნენ მემარცხენები ბუხარინისა და სტალინის მეთაურობით. მაგალითად, სამოქალაქო ომის პერიოდში სტალინი ენინააღმდეგებოდა მეფის არმიის ოფიცრების გამოყენებას წითელ არმიაში, „რადგან ბურჟუა ოფიცერი მკვდარი მეთაურია და მას არ გააჩნია ბოლშევიკურ-პროლეტარული სული“. ამასთან, სტალინს აღელვებდა „წითელ არმიაში“ სამხედრო იერარქიისა და დისციპლინის საკითხი, რაც 30-იან წლებში და მეორე მსოფლიო ომის დროს წითელი კომისრების, ხშირად კი ჩეკისტების სპეცნანილების მეშვეობით არეგულირებდა.

27, 28. საბჭოთა პროპაგანდა სტალინს, როგორც ეფექტიან ხელმძღვანელს, ეკონომიკური წინსვლის მთავარ აქტიტექტორს ისე წარმოაჩენდა. ამ პლაკატებში სტალინი ყოველთვის ახლო ხედით არის წარმოდგენილი ხალხის მასასთან შედარებით მისი სიდიადის ხაზგასმის მიზნით.

27. მხატვარი გ. კლუცისი, 1936 წელი. 28. მხატვარი ვ.კორეცკი, 1949 წ.

სტალინი არ ენდობოდა ძველ, ბურჟუაზიულ კადრებს და პროლეტარიატის განსწავლაზე, ახალი ადამიანის აღზრდაზე საუბრობდა. სტალინმა დაიწყო ე. ნ. „კულტურული რევოლუცია“, რომელსაც წინ უნდა წამოენია „პროლეტარული ფასეულობები“ და დაეგმო პრაგმატული, ბურჟუაზული დამოკიდებულება, რაც ძირს უთხრიდა მშრომელთა ენთუზიაზმსა და მოპილიზაციის პროცესს ინდუსტრიალიზაცია-კოლექტივიზაციის დროს. „მხოლოდ ფართო მასების სამუშაო ენთუზიაზმი და თავგამოდება არის წარმოების პროგრესული ზრდის გარანტია, რომლის გარეშეც წარმოუდგენელია სოციალიზმის საბოლოო გამარჯვება კაპიტალიზმზე“.

ნეპ-ის მიმართ უარყოფითი დამოკიდებულება სტალინმა ჯერ კიდევ 1925 წელს გამოამუდავნა, როდესაც პარტიის ყრილობაზე განაცხადა: „გლეხობა არ არის ძლიერი და ისეთივე სანდო მოკავშირე, როგორიც განვითარებული კაპიტალისტური ქვეყნების პროლეტარიატი“. მან გააკრიტიკა ბუხარინის დევიზი გლეხობის მიმართ – „გამდიდრდით!“ და განაცხადა, „ჩვენი სადღეისო დევიზია სოციალისტური დაგროვება“.

სტალინმა 1927-1929 წლებში ბრძოლა გამოუცხადა „მემარჯვენებს“, მათ, ვინც ენინააღმდეგებოდა სწრაფ ინდუსტრიალიზაციას იმ საბაბით, რომ ეს ძირს უთხრიდა მეცნიერებასა და ეკონომიკაზე დაფუძნებულ წყობას. „მემარჯვენები არიან ადამიანები, რომლებსაც ეშინიათ სირთულეების, რომელთაც სურთ მთელი ცხოვრება მშვიდრიტში გაატარონ... იმ ბოლშევიკ ლიდერებს, რომლებიც არ ისახავენ ამბიციურ ეკონომიკურ გეგმებს, არ აქვთ სოციალიზმის მომავლის რწმენა. ისინი გარყვნა მემარჯვენე იდეებმა, ბურჟუა სპეციალისტებმა“. 1929 წლის ნოემბრის პლენურზე დისკრედიტირებულმა ოპოზიციამ „აღიარა“ თავისი პოზიციის არამართებულობა.

პოლიტიკურ ოპოზიციასთან გამარჯვების შემდეგ სტალინმა განსაკუთრებული ყურადღება დაუთმო გლეხობის დამორჩილების საკითხს (ეს სოციალური ფენა მოსახლეობის 85 პროცენტს შეადგენდა). სტალინის გეგმით, სოფლად საბჭოთა ხელისუფლების განმტკიცებისთვის აუცილებელი იყო გლეხობის ეკონომიკური და სოციალური გათანაბრება. გათანაბრების საფუძველი კი უნდა ყოფილიყო მიწით სარგებლობის წესის რეგულირება. გლეხობის ეკონომიკურად და სოციალურად გათანაბრების ფორმად სტალინმა მოიფიქრა კერძო გლეხური მეურნეობის კოლექტიურ მეურნეობაში (კოლმეურნეობაში) გაერთიანება. გლეხობა კოლმეურნეობაში უნდა გაერთიანებულიყო თითქმის მთელი უძრავი და მოძრავი ქონებით. პირად საკუთრებაში გლეხს რჩებოდა ქონების უმნიშვნელო ნაწილი. ამრიგად, სოფლად კერძო საკუთრება იცვლებოდა კოლექტიური საკუთრებით, რომლის გამგებელი, ისევე როგორც მოწეული სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციისა, ფორმალურად უნდა ყოფილიყო თვით კოლექტივი, სინამდვილეში კი კოლმეურნეობების გზით ყოველივე ამას სახელმწიფო დაეპატრონა.

სოფლად პარტიული აქტივი არ არსებობდა, ამიტომ იქ იგზავნებოდა ახალგაზრდა კომუნისტი, რომელსაც ადგილობრივი ღარიბი გლეხობიდან უნიშნავდნენ ერთ-ორ თანაშემწეს. მათ ევალებოდათ კოლექტივიზაცია და განკულაკება. სიმდიდრის გარეგნული ნიშნების არარსებობის შემთხვევაში განკულაკების კომისია იყენებდა სოფ-საბჭოში არსებულ ძველ ფისკალურ სიებს, გეპეუს ინფორმაციებს და მეზობელთა დასმენებს. განკულაკებულის ქონება მთლიანად იძარცვებოდა ან კაპიკებად იყიდებოდა აუქციონზე. განკულაკებულ-თა 90 პროცენტი საშუალო გლეხი იყო.

„პირველი კომუნა ჩვენს სოფელში შეიქმნა. თავიდან კომუნაში ვისაც უნდოდა, ის შევიდოდა, სანამ კოლმეურნეობების შექმნას დაიწყებდნენ. ჩვენმა სოფლელებმა ერთ დიდ საბძელში საქონელი და ქათმები შეყარეს, რაც სარჩო-საბადებელი ჰქონდათ, სახლიდან მოიტანეს. ყოველდღე თითო ძროხას კლავდნენ და ერთად ჭამდნენ და სვამდნენ, თან ხარობდნენ, ეს რა კარგი ყოფილა კომუნაო. მე და ჩემი მეგობარი ბათუ (ვლადიმერ ბესელია) კომუნაში არ შევსულვართ. ბათუ სულ კითხულობდა, ამათ ეს სასმელ-საჭ-მელი რომ გაუთავდებათ, რა უნდა ქნანო? მაგრამ ამაზე არავის უფიქრია. საქონელი რომ გათავდა, შემდეგ ქათმების დაკვლა დაიწყეს, ბოლოს კი ჭინჭრის ფხალს ჭამდნენ“.

გლეხი ჯ. ხურცილავა (დაბა ნოქალაქევი, სენაკის რაიონი)

კოლექტივიზაციის დასაწყისში (1929 წლის სექტემბერი – 1930 წლის მარტი) პარტიული და სახელმწიფო აპარატი მომართული იყო გლეხების საკუთრებაში არსებული საქონლის კოლექტივიზაციისკენ. ამ ძალადობრივი პოლიტიკის პირველ ტალღას მასობრივი წინააღმდეგობა და საპროტესტო გამოსვლები მოჰყვა. გეპეუმ აღრიცხა 14 ათასი გამოსვლა, რომლებშიც 2,5 მილიონი გლეხი მონაწილეობდა. შემდეგ გლეხთა უკმაყოფილებამ სტალინი აიძულა, შეენელებინა კოლექტივიზაციის ტემპი და ყველაფერი გადააბრალა ხელქვეითებს, ცნობილ წერილში „თავბრუდახვევა წარმატებისაგან“ („პრავდა“, 1930 წლის 2 მარტი).

კოლექტივიზაციის წლებში უამრავ ადამიანს შეეხო რეპრესიები. დაზარალდა სოფლის მეურნეობა, შემცირდა პროდუქციის წარმოება, მოისპო მატერიალური დაინტერესების საფუძველი. მიუხედავად ამისა, საბჭოთა ხელისუფლებამ პოლიტიკურ მიზანს მაინც მიაღწია. სოფლად შეიქმნა ეკონომიკურად და სოციალურად გათანაბრებული კოლმეურნე გლეხობის მრავალმილიონიანი ფენა, რომელიც საბჭოთა ხელისუფლების მტკიცე დასაყრდენს წარმოადგენდა. უფრო კონკრეტულად, 1929-1938 წლებში საბჭოთა კავშირში აქტიური კოლექტივიზაციის შედეგად ჩამოყალიბდა 250 ათასი კოლმეურნეობა, რომლებშიც გაერთიანებული იყო 26 მილიონი გლეხური კომლი. ისინი

29. მხატვარი ნ. ვატოლინა და ნ. დენისოვი, 1941 წ.

ნარწერა პლაკატზე: „იყავი ფრთხილად, ასეთ დღეებში, კედლებსაც ესმით
შენი ლაყბობა. ჭორაობიდან ღალატამდე ერთი ბიჯია.“

30. მხატვარი დ. კორეცკი, 1954 წ.

საბჭოთა მოქალაქეები ვალდებული იყვნენ დამორჩილებოდნენ პარტიის გენერალურ მითითებებს, რაც საბჭოთა პროპაგანდისტულ პლაკატებში იყო გამოსახული: არ ილაყბო! (დაუშვებელია გამოხატო პარტიის გენერალური ნატარივისგან განსხვავებული აზრი).

სახელმწიფოს სრულ საკუთრებას წარმოადგენდნენ. განთავისუფლებიდან 70 წლის შემდეგ რუსეთში გლეხობა ისევ ყმებად აქციეს. ვინც კოლექტივიზაციის პროცესს შეენინააღმდეგებოდა, მას აცხადებდნენ „კულაკად“, ხვრეტდნენ ან ასახლებდნენ. „განკულაკების“ პროცესში 15 მილიონი ადამიანი დაიღუპა.

„ინდუსტრიალიზაციის სტალინური ვერსიის განხორციელება მხოლოდ ადამიანური და ბუნებრივი რესურსებით ისეთ მდიდარ ქვეყანაში იყო შესაძლებელი, როგორიც საბჭოთა კავშირი იყო. საბჭოთა კავშირის ცენტრალური სტატისტიკური სამმართველოს მონაცემების თანახმად, 1952 წელს მოქალაქეს დღიური საშუალო საკვები ნორმა (რომელიც მხოლოდ დიდ ქალაქებში სრულდებოდა), იყო ნახევარი კილო პური, 0,38 ლიტრი რძე, ერთი-ორი კოვზი შაქარი და 40 გრამი ხორცი, ანუ უფრო ნაკლები, ვიდრე ნაცისტური გერმანიის საოცეპაციო რეჟიმმა დაუწესა საფრანგეთის მოსახლეობას 1940 წლის შემოდგომაზე“.

ლაშა ოთხმეტური, „სტალინი მენეჯერი“, რადიო თავისუფლება

1932-1933 წლებში საბჭოთა რეჟიმმა მოაწყო ხელოვნური შიმშილობა და ტერორი უკრაინასა და მის მიმდებარე კაზაკთა მიწებზე. სურსა-თის მთელი მარაგი ხალხს ძალით წართვეს, ჩააყენეს სამხედრო კორდონი, რომელიც არავის აძლევდა გარედან პროდუქტის შემოტანის საშუალებას. ამ ტერორის მიზანი იყო, ჩაეკლათ უკრაინული ნაციონალური პროტესტის ტალღა. დაიღუპა 7 მილიონი ადამიანი. ეს ფაქტი მსოფლიო ისტორიაში დღემდე საკუთარი მოსახლეობისათვის გენოციდის მოწყობის უპრეცედენტო ფაქტად არის მიჩნეული.

შიმშილობას მსხვერპლი მოჰყვა რუსეთის ევროპულ ნაწილშიც, აგრეთვე ციმბირში, ჩრდილოეთ კავკასიასა და შუა აზიაში. შიმშილმა და სასონარკვეთამ 1,5 მილიონამდე ადამიანს მეზობელ ჩინეთში მიგრაცია აიძულა.

საბჭოთა გლეხობა, როგორც შეეძლო, წინააღმდეგობას უწევდა სტალინის ამ კამპანიას – კოლექტივიზაციას გმობდნენ, როგორც „მეორე ბატონყმობას“ და ბოლშევიკური რევოლუციის დალატს, რადგან რევოლუცია გლეხებს „მშვიდობას და მინას“ ჰპირდებოდა. ამას ემატებოდა მორწმუნე გლეხებში გავრცელებული შეხედულება, რომ საბჭოთა მთავრობა ანტიქრისტიანული იყო და კოლექტიურ ფერმებში განევრიანება სულის ჯოჯოხეთისთვის განირვას უდრიდა.

31. კიევის ოლქის სოფელ ბარიშევსკის რაიონში, სოფლის მოსახლეობას ართმევენ მარცვლეულს.

32. 1932-33 წლების ჰოლოდომორის დროს, უკრაინის სოფლებში საბჭოთა ჩეკისტების მიერ გადაღებული ფოტოები.

„ბოლშევიკური პირობები აღუწერელია. მე ვერც ნარმოვიდგენდი, რომ შესაძლებელია ასეთი სიღაფაკე. ხალხმა აქ არაფერი არ იცის ელექტრული გაყვანილობის, რადიოს, გაზეთების და ამგვარის შესახებ. არ შეიძლება, სადაც ისინი ცხოვრობენ, უნოდო სახლები. მხოლოდ დამპალი თოვით გადახურული ქობახებია. ირგვლივ თვალუნვდენელი მოტოვებული ველებია. არ არის თუნდაც პატარა მაღაზია. ეს ისაა, რასაც ხალხი „საბჭოთა სამოთხეს“ უნდებს“.

ვერმახტის უფროსი სერუანტი კურტ ჰუმელი
„1941 წელი – საბჭოთა კავშირის სახელმწიფო პოლიტსამმართველოს მსხვერპლინი გერმანელი ჯარისკაცის თვალით: ნერილები აღმოსავლეთის ფრონტიდან“, 1941 წ.

კოლექტივიზაციის დროს უდანაშაულოდ რეპრესირებულთა რიცხვი საქართველოშიც ძალზე დიდი იყო. საქართველოში სოფლის კოლექტივიზაცია ერთბაშად მაინც ვერ მოხერხდა. მიზეზი გლეხობის წინააღმდეგობა იყო. 1928 წლისთვის საქართველოში კოლექტივიზაციის დონე ერთ პროცენტსაც არ უდრიდა, ხოლო 1932 წელს ოცდათექვსმეტს გადააჭარბა. კოლექტივიზაციის პროცესზე შეიძლება ვიმსჯელოთ შემდეგი მონაცემებით: 1928 წელს მთელ საქართველოში კოლექტიურ მეურნეობებში გაერთიანებული იყო 3574 გლეხური მეურნეობა, 1932 წელს – 165 671, ხოლო 1937 წელს – 373 944. აღსანიშნავია ისიც, რომ 1937 წელს კოლექტიურ მეურნეობებში კიდევ არ იყო გაერთიანებული 116 354 გლეხური მეურნეობა.

კოლექტივიზაციამ საქართველოში სოფლის მოსახლეობის ეკონომიკური მდგომარეობა გააუარესა. კოლმეურნეობებს მონეული მოსავლის მხოლოდ უმნიშვნელო ნაწილი რჩებოდათ. სახელმწიფო გეგმების ზრდასთან ერთად ხელისუფლება ადმინისტრაციულ მეთოდებს იყენებდა. შრომის ანაზღაურება ხელოვნურად გაათანაბრეს, რაც ასევე აფერხებდა ეკონომიკურ წინსვლას სოფლად. საქართველოს ხელისუფლებას არ შეეძლო სოფლის უზრუნველყოფა ახალი ტექნოლოგიით, არ გასცემდა სესხებს გლეხური მეურნეობის განვითარების მიზნით. სოფლის ეკონომიკური დაქვეითების პირობებში სულ უფრო ძლიერდებოდა სოციალური დაძაბულობა, იზრდებოდა უკავილეულება საბჭოთა ხელისუფლების მიმართ. ქართველი გლეხი მისი დუხჭირი ცხოვრების მიზეზად საბჭოთა ხელისუფლებას მიიჩნევდა.

სტალინის მიზანი, სწრაფად გადაექცია საბჭოთა კავშირი ინდუსტრიულ ქვეყნად, უკავშირდებოდა სოფლის მეურნეობის პროდუქციის ზრდის აუცილებლობას – მზარდი რაოდენობის მუშების გამოსაკვებად, აგრეთვე ვალუტის გამოსამუშავებლად, რათა მარცვლეულის ექსპორტის მემვეობით უცხოური ტექნოლოგია შეეძინათ. პრობლემის მოგვარების გზად მან კოლექტივიზაცია გამოაცხადა – გლეხების იძულება, უარი ეთქვათ თავიანთ მიწებზე და სახელმწინ-

ფოს კუთვნილ, სახელმწიფოს მიერ მართულ უზარმაზარ სასოფლო-სამეურნეო საწარმოებში ემუშავათ.

1929-1939 წლებში 5-იდან 99 პროცენტამდე გაიზარდა იმ სასოფლო-სამეურნეო სავარგულების მაჩვენებელი, რომლებსაც კოლექტიური ფერმები აკონტროლებდნენ.

1935 წელს სტალინმა პირველად ახსენა ლოზუნგი „კადრები წყვეტენ ყველაფერს“, რაც მისი პოლიტიკის ფუნდამენტად იქცა. სტალინმა გამოიგონა „სტახანოვური მოძრაობა“, სოციალისტური წარმოების ნოვატორთა – მოწინავე მუშების, კოლმეურნეების, ინჟინერ-ტექნიკოსთა პერსონალის მასობრივი მოძრაობა. ამიერიდან, ნებისმიერი ეკონომიკური წარუმატებლობა პბრალდებოდა ან ხალხში შენილბულ მემარჯვენე-ტროცკისტებს, ან კადრების პოლიტიკური აღზრდის დეფიციტს. მსგავსი პროპაგანდით ნიადაგი მზადდებოდა „ხალხის მტრებზე“ სანადიროდ. მასობრივი ფსიქოზის დაწერგვა და მუდმივი შეთქმულების თეორიის, ხალხის მტრების დაუცხრომელი ძიება სტალინის ხელისუფლების მთავარი დასაყრდენი იყო.

34

33, 34, 35. კოლექტივიზაციის პერიოდის პროპაგანდის ტურაჟული პლაკატები.

მითი №7

„სტალინი კარტი ეართველი იყო – უყვარლა ეართული კულტურა და ტრადიციები“

საქართველოში სტალინის კულტის დამკვიდრებას ხელი შეუწყო სტალინის ქართულმა წარმოშობამ. როდესაც საუბრობენ სტალინის საქართველოსადმი დამოკიდებულებაზე, მოიხმობენ მისი ბიოგრაფიის ადრეულ ეპიზოდებს. კერძოდ, ქართულ უურნალ-გაზეთებში გამოქვეყნებულ რამდენიმე ლექსი, რომლებშიც თითქოს აშკარად ჩანს სტალინის სიყვარული სამშობლოს მიმართ. იხსენებენ აგრეთვე მისი ცხოვრების გვიანდელ პერიოდს, როდესაც ის შვებულების პერიოდს საქართველოში ატარებდა და ამას სამშობლოსადმი ნოსტალგიით ხსნიან. ამ მითის ავტორები ქართული კულინარიისა და ღვინის მიმართ სტალინის განსაკუთრებულ დამკვიდებულებასაც მის „პატრიოტიზმს“ მიაწერენ.

დესტალინიზაციის⁽¹⁴⁾ პერიოდში არსებობდა თვალსაზრისი, განსაკუთრებით რუსი ეროვნების კომუნისტებს შორის, რომ სტალინი განსაკუთრებულად ზრუნავდა საქართველოზე. საინტერესოა, თავად სტალინს რამდენად მიაჩნდა თავი ქართველად?

სტალინის ქალიშვილი სვეტლანა ალილუევა ხაზგასმით აღნიშნავს, რომ „ოჯახში ქართული სული არ სუფევდა, მამა მთლიანად გარუსებული იყო“. სტალინი თავის ავტობიოგრაფიაში მიუთითებდა, რომ მისი მშობლიური ენა იყო რუსული. იაპონელ უურნალისტთან ინტერვიუში სტალინი ყოველგვარი სენტიმენტალობის გარეშე ამბობდა, „რუსიფიცირებული ქართველი“ ვარო.

სტალინს არ მიუღია ქართული განათლება. ბავშვობიდან მისი იდენტობა ჩამოყალიბდა საკმაოდ ჭრელ სოციალურ კონგლომერატში: ქართველი მშობლები, რუსულენოვანი სემინარია, ინტერნაციონალური და პროლეტარული სოციალური გარემო გორში, თბილისში, ბათუმშა და ბაქოში.

შემთხვევითი არ არის, რომ მისი არცთუ ურიგო სამწერლო დებიუტი, რაც ბავშვობასა და ქართულ ენასთან ასოცირდებოდა, დასრულდა 17 წლის ასაკში, გაგრძელების მცდელობის გარეშე.

ქართველი სოციალ-დემოკრატების მენშევიკური ნაწილის ელიტას ძირითადად გაღარიბებული თავადაზნაურობა წარმოადგენდა. ამდენად, მათში ქართული ნაციონალიზმი საკმაოდ ფესვგამდგარი იყო და, მარქსიზმთან წინააღმდეგობის მიუხედავად, ის გარკვეული ფორმით მეტ-ნაკლებად მაინც იჩენდა ხოლმე თავს.

სტალინი, მრავალი ქართველი ბოლშევიკის მსგავსად, არასდროს ყოფილა ქართველი ნაციონალისტი. გარემო, სადაც ის გაიზარდა,

სხვა იდეალებს უნერგავდა ახალგაზრდებს. საქართველოდან მას ადრეული ხალხოსნობის იდეები, ხალხისთვის მებრძოლი ყაჩალების ჰეროიკული ხსოვნა გაჰყვა. ამ იდეების პრაქტიკული რეალიზაცია მოხდა რუსეთში, როდესაც სტალინმა გაიზიარა პროლეტარიატის ბრძოლის ლენინისეული პროგრამა გლეხთა და მუშათა კლასის ერთობისა და სოციალური თავისუფლების შესახებ.

საქართველოსადმი მის უარყოფით დამოკიდებულებაში თავისი როლი შეასრულა სოციალ-დემოკრატებს შორის არსებულმა განხეთქილებამ. ქართველმა მენშევიკებმა, რომლებიც განათლებით, პოლიტიკური მომზადებითა და გავლენით ბევრად აღემატებოდნენ ქართველ ბოლშევიკებს, ადვილად შეავინროეს ისინი და საქართველოში ასპარეზი შეუზღუდეს მათ. ეს მდგომარეობა ენერგიული და ამბიციური იოსებ ჯულაშვილისთვის სრულიად მიუღებელი იყო. ამ მიზეზით დატოვა მან საქართველო, შემდეგ კი კავკასია და ბეჭი რუსეთში სცადა, სადაც მისი პოლიტიკური კარიერა გაცილებით მზარდი და ნაკლებ-კონკურენტული იყო.

რუსეთში იპოვა მან თავისი ადგილი. იქ ჩამოყალიბდა რუს ნაციონალისტად, მეტიც – შოვინისტად. მას შესანიშნავად ესმოდა, რომ ნარმოშობით არარუსს რუსეთში თავის დამკვიდრება მხოლოდ ჭარბი „რუსული პატრიოტიზმით“ შეეძლო. ეს მდგომარეობა მალევე იქცა სტალინის პოლიტიკურ კრედოდ, რაც ჯერ მის თეორიულ ნააზრევში აისახა, შემდეგ კი – პრაქტიკულ საქმიანობაშიც.

სტალინისთვის საქართველო არ აღიქმებოდა ერთიან ქვეყნად, საერთო კულტურით, ისტორიით, ეროვნული თვითშეგნებით. მას საკმაოდ მყარად ჩამოყალიბებული დამოკიდებულება ჰქონდა როგორც ნაციონალიზმის იდეის, ისე საქართველოს და ქართველი ერის მიმართ. აი, ციტატები მისი შრომებიდან: „საქართველოს არ შეუძლია რუსეთის გარეშე არსებობა...“, „ქართველები მებრძოლი შოვინისტები არიან – ისინი საშინლად ავინორებენ სხვებს: სომხებს, აზერბაიჯანელებს, აფხაზებს, აჭარლებს, ოსებს“, „ქართველი არა ეროვნება, არამედ კონგლომერატია“. ნაციონალურ საკითხს სტალინი მეორე-ხარისხოვნად მიიჩნევდა. მეტიც, მისი აზრით, ნაციონალიზმი ხელის-შემშლელი იყო პროლეტარიატის საბოლოო მიზნის – რევოლუციის გამარჯვებისთვის.

„პროლეტარიატის გამარჯვებისათვის საჭიროა ყველა მუშის შეერთება, განურჩევლად ეროვნებისა. ცხადია, ნაციონალური კედლების დანგრევა და მტიდროდ შეკვეთის რუსი, ქართველი, სომები, პოლონელი, ებრაელი და სხვა პროლეტარებისა – რუსეთის პროლეტარიატის გამარჯვების აუცილებელი პირობაა. თავისთავად აღებულს ეგრეთ ნოდებულ „ნაციონალურ ინტერესებს“ ფასი არა აქვს. ეს „ინტერესები“ ყურადღების ღირსია მხოლოდ იმდენად, რამდენადაც მათ შეუძლიათ წინ წასწიონ პროლე-

ტარიატის კლასობრივი თვითშეგნება, მისი კლასობრივი განვითარება... არავითარი „ნაციონალური სული“ არ არსებობს და არც შეიძლება არსებობდეს. თავისთავად ცხადია, რომ ყოველივე დაცვა იმისი, რაც არ არსებობს, ლოგიკური სისულელეა“.

იოსებ სტალინი, „როგორ ესმის სოციალ-დემოკრატიას ნაციონალური საქითხი?“
გამომცემლობა „სახელგამი“, 1954 წ.

სტალინი სრულად იზიარებდა მარქსისტულ თვალსაზრისს პროგრესული (ცივილიზებული) და რეგრესული (ბარბაროსული) ერების შესახებ. მისი აზრით, რუს ერს ისტორიაში ეკისრა განსაკუთრებული მისია – სხვა უფრო ჩამორჩენილი ერების გადარჩენა. „რუსეთის ექსპანსია ჩამორჩენილ ტერიტორიებზე იყო პროგრესის გავრცელება... რუსეთის ექსპანსია უკრაინაში, კავკასიასა და ცენტრალურ აზიაში სასარგებლობა მასში მონაწილე ერებისთვის. აზის ისტორიული ლიდერები, რომებიც ებრძოდნენ რუსეთს, გაკიცხვას იმსახურებდნენ, როგორც ჩამორჩენილი სოციალურ-ეკონომიკური სისტემის წარმომადგენლები. ანტიკოლონიური ბრძოლები მხოლოდ მაშინ არის მოსაწყისი, თუ ისინი წარმოადგენენ იმპერიალისტური მთავრობის წინააღმდეგ რუსი ხალხის ერთიანი ბრძოლის ნაწილს“.

ამ თვალსაზრისის დანერგვის მცდელობა იყო „ნაკლები ბოროტების თეორიის პრინციპის“ დანერგვა. სტალინმა მოახდინა საქართველოს ისტორიის რევიზია და მიუთითა ქართველ ნაციონალისტ ისტორიკოსებს, რომ ყველა დამცყრობელი არ არის ბოროტი, ზოგი ნაკლებად ბოროტია, თუ მას სოციალურ-პოლიტიკური განვითარების თვალსაზრისით მოაქვს „პროგრესი“.

„მას (სტალინს) ძალიან შეზღუდული, ვინრო ნაციონალიზმი ახასიათებდა. აღმოსავლეთ საქართველოდან ძალიან ცოტა იყო მაღალი თანამდებობის პირი. ეს ანუბებდა სტალინს. თან ვიღაც-ვიღაცებიც ახელებდნენ და ერთი საუბრის დროს მითხვა, თქვენ ადმინისტრაციული დაყოფა არ გაქვთ მაინცდამაინც კარგი. მისთვის ის კი არ იყო მნიშვნელოვანი, რომ ადმინისტრაციული დაყოფა გაუმჯობესებულიყო, არამედ, როგორმე დასავლეთ საქართველო გამოყოფოდა აღმოსავლეთს. ეგონა, რომ გამოყოფით იქ მოსახლეობას დავამაგრებდით და აღარ ნამოვიდოდნენ აქეთ. მოკლედ, უნდოდა, რომ მიგრაცია დასავლეთიდან აღმოსავლეთში შეწყვეტილიყო. ქუთაისში გადაგვატანინა უნივერსიტეტი, სუბტროპიკული ინსტიტუტი. 1951 წელს რესპუბლიკის ტერიტორია ორ ოლქად გაიყო: თბილისის და ქუთაისის ოლქები, რაც ძალიან ჰგავდა მეფისდროინდელ გუბერნიებს“.

საქართველოს კომუნისტური პარტიის ცეკას პირველი მდივანი, კანდიდ ჩარქვიანი გელა ჩარქვიანი, „ინტერვიუ მამათან“, თბილისი, 2013 წ.

სტალინის პერიოდში საქართველოს პოლიტიკური ლიდერი კანდიდ ჩარკვიანი უარყოფს სტალინის განსაკუთრებულ დამოკიდებულებასა და გამორჩეულ ყურადღებას საქართველოსადმი. თანამედროვეთა ცნობით, სტალინს ყოველთვის აფიქრებდა მასზე შექმნილი საზოგადოებრივი აზრი და მეტისმეტად ცდილობდა, მავანს არ ეფიქრა, რომ იგი განსაკუთრებულ მზრუნველ დამოკიდებულებას იჩენდა ქართველების მიმართ.

„სტალინის დროს არ ყოფილა განსაკუთრებული მდგომარეობა საქართველოში. ასეთი ამორჩეულობა საქართველოსი არ ყოფილა და, სტალინის ხასიათი რომ ვიცი, არც შეიძლებოდა ყოფილიყო. ბევრს ზრუნავდა ჩვენი მეურნეობის, ჩაის, ციტრუსების, მევენახეობის განვითარების შესახებ... ფიქრობდა იმაზე, რომ ეს ძვირფასი კულტურები, რომლებიც მხოლოდ საქართველოშია გავრცელებული, ისეთი მასშტაბით განვითარებულიყო, რომ საბჭოთა კავშირს ჰქონდა საკუთარი ციტრუსები, ყურძენი, ღვინო“.

საქართველოს კომუნისტური პარტიის ცეკას პირველი მდივანი, კანდიდ ჩარკვიანი

სტალინის რუსული ნაციონალიზმი აშკარად გამომჟღავნდა საბჭოთა კავშირის შექმნის წინა პერიოდში, როდესაც მას დაპირისპირება მოუხდა ლენინთან.

1922 წელს ლენინისადმი გაგზავნილ წერილში ის დროებითად მიიჩნევდა მსგავს პოლიტიკას და ამტკიცებდა: „სამოქალაქო ომის 4 წლის განმავლობაში... უცხოური ინტერვენციის გამო ჩვენ იძულებული ვიყავით გვეჩვენებინა მოსკოვის ლიბერალიზმი ნაციონალურ საკითხთან დაკავშირებით“. სტალინი საჯაროდ უარყოფდა „ერების თვითგამორკვევის“ პრინციპს, რაც ლენინმა წამოაყენა, როგორც პოსტიმპერიულ რუსეთში ნაციონალური საკითხის უმტკიცენეულოდ გადაჭრის საშუალებას. სტალინი ამ პრინციპს ძველმოდურს უწოდებდა და აცხადებდა: „თვითგამორკვევის პრინციპს უარი უნდა ეთქვას არა მარტო იმიტომ, რომ ის არსობრივად ეწინააღმდეგება ცენტრისა და სასაზღვრო რეგიონების კავშირის შექმნის საკითხის ფორმულირებას, არამედ ძირითადად იმიტომ, რომ ის ფუნდამენტურად ეწინააღმდეგება ხალხის მასების ინტერესებს, როგორც ცენტრში, ისე სასაზღვრო რეგიონებში“.

ლენინს სურდა საბჭოთა კავშირი შეექმნა იმ სახით, რომ მასთან ალიანსი მიმზიდველი ყოფილიყო სხვა დიდი ერებისთვის (გერმანია, რუმინეთი, ფინეთი, უნგრეთი...) მომავალში მსოფლიო პროლეტარული რევოლუციის გაგრძელებისა და მათი გასაბჭოების შემთხვევაში. სტალინი, როგორც პრაგმატიკოსი და ნაციონალური საკითხის ხისტად გადაჭრის მომხრე, იმთავითვე ფიქრობდა რუსეთის სახელმწიფოს პოლიტიკურ გაძლიერებას ერთიანი ცენტრალური ხელისუფლები-

სადმი დაქვემდებარებით. მისთვის მიუღებელი იყო ყოველგვარი საბჭოთა ნაციონალური სახელმწიფოები და ერთა თანასწორობა. სტალინი ლენინისადმი წერილში ამტკიცებდა ამ ერების უპრობლემოდ ასიმილაციის შესაძლებლობას: „ეს ერები (ბაშკირები, უკრაინელები, ქართველები, სომხები, აზერბაიჯანელები) ან უკმაყოფილობი იყვნენ თავისი სახელმწიფოებრობით, ან დაკარგეს ის დიდი ხნის წინ, რის საფუძველზეც საბჭოთა (ცენტრალიზებული) ტიპის ფედერაცია მისალები იქნება მათთვის განსაკუთრებული წინააღმდეგობის გარეშე“.

ამის გამო ლენინმა მას „ველიკორუსი დერჟიმორდა“ უწოდა. „სტალინის სიჩქარემ და უგუნურმა გატაცებამ წმინდა ადმინისტრირებით, აგრეთვე მისმა ჯიბრმა ნაციონალ-უკლონისტების წინააღმდეგ ფატალური როლი შეასრულა.“

არსებობდა საბჭოთა სახელმწიფოს მომავალი მოწყობის ორი პროექტი:

ეროვნებათა საქმეების სახალხო კომისარმა იოსებ სტალინმა ცეკვას განსახილველად წარუდგინა პროექტი, რომლის მიხედვით, ახალ სახელმწიფოს ენოდებოდა რუსეთის საბჭოთა ფედერაციული რესპუბლიკა და მის შემადგენლობაში ავტონომიური ერთეულების სახით შევიდოდნენ სხვა ერები. ამ პროექტს ეწოდა „ავტონომიზაციის გეგმა“.

ალტერნატიული პროექტი, რომელიც განხორციელდა კიდეც, წარადგინა ლენინმა. ეს პროექტი ითვალისწინებდა სრულიად ახალი სახელმწიფოს – საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკების კავშირის (შემოკლებით სსრე) შექმნას, სადაც ცალ-ცალკე, თანასწორუფლებიანი რესპუბლიკების სახით შევიდოდა ოთხი რესპუბლიკა (რუსეთის სფსრ, უკრაინის სსრ, ბელორუსის სსრ, ამიერკავკასიის სფსრ).

საქართველოს კომუნისტების ნაწილი ენინააღმდეგებოდა ამიერკავკასიის ფედერაციას. მათ სურდათ, საბჭოთა საქართველო დამოუკიდებელი რესპუბლიკის სახით შესულიყო საბჭოთა კავშირში. ეს ჯგუფი, რომელსაც უწოდეს „ნაციონალ-უკლონისტები“ და რომლის მეთაური იყო ბუდუ მდივანი, კომუნისტური პარტიის შიდა ოპოზიციად გადაიქცა და 30-იან წლებში ფიზიკურად გაანადგურეს სტალინის ბრძანებით.

30-იან წლებში, როდესაც სტალინმა სრული ძალაუფლება მოიპოვა, ნაციონალური საკითხი მთლიანად დაუქვემდებარა პოლიტიკურს. იგი ყოველთვის ხაზს უსვამდა რუსი ერის სიდიდეს და სხვა ერების ჩამორჩენილობას; რომ რუსმა ერმა იკისრა სხვა მცირერიცხოვანი ერების განვითარება და ყველა ერი სწორედ რუსი ერის მფარველობით შეიძლებოდა განვითარებულიყო. ამდენად, ყველაფერი, ყოველგვარი ეროვნული საჭიროება უნდა დაქვემდებარებოდა პროგრესისა და სწრაფი ინდუსტრიალიზაციის კურსს.

სტალინი, როგორც რუსი შოვინისტი, ქმნიდა ეროვნებათა იერარქიებს, ადგენდა ეროვნებათა კატეგორიების სიებს მოსახლეობის აღნერისთვის. სტალინის რუსული იმპერიალისტური ნაციონალური პოლიტიკის ყველაზე აშკარა გამოხატულებაა მე-20 საუკუნის 40-იან წლებში მთელი ერებისთვის მოღალატის იარღიყის მიწებება და მათი გადასახლებები. ამ მასშტაბის დანაშაული კავკასიის დაპყრობის დროსაც კი ვერ შეძლეს ცარიზმის მოხელეებმა.

30-იან წლებში სტალინიზმის იდეოლოგიაში დასრულებული სახე მიიღო ნაციონალურმა საკითხმა. ამ დროისთვის სტალინმა უარი თქვა მსოფლიო პროლეტარული რევოლუციის განხორციელების მარქსისტულ იდეაზე და დაამკვიდრა „ერთ ქვეყანაში სოციალიზმის აშენების პრინციპი“. საბჭოთა კავშირი იყო „გაერთიანებული ძმური ოჯახი, სადაც თითოეული ერი შეინარჩუნებდა თავის ტრადიციებს“. ამ ოჯახში წამყვანი როლი ეკუთვნოდა რუს ერს, როგორც უფროს ძმას. რუსი ერის ლიდერობის საფუძველი იყო ტერიტორიის სიდიდე, შედარებით განვითარებული მრეწველობა, კულტურა, სახელმწიფოებრივი ტრადიცია, რევოლუციური აქტივობა და სოციალისტური განწყობა.

სტალინის აზრით, „ერების შერწყმა შესაძლებელი გახდებოდა მხოლოდ მსოფლიო მასშტაბით სოციალიზმის გამარჯვების შემდგომ, მანამდე კი სოციალიზმი ნიშნავდა ეროვნული კულტურის აყვავებას, „სოციალისტურს ფორმით და ეროვნულს შინაარსით“. სტალინმა 1933 წელს რუს ერს უწოდა „ყველაზე ნიჭიერი ერი მსოფლიოში“, ხოლო 1945 წელს, ომის დამთავრების აღსანიშნავ წვეულებაზე გამორჩეულად ადლეგრძელა „დიდებული რუსი ერი“.

მითი №8

„სტალინი ასეაზურად შხოვრობდა და მაცერიალური სიმღიდო არ აინტერისებდა“

ეს მითი უკავშირდება სტალინის სიცოცხლეში შექმნილ პორტრეტს – მშრომელი ხალხის კეთილდღეობისთვის მარად მზრუნველი „ყველა დროისა და ხალხების მამა“. ისტორიაში არნახული მასშტაბისა და გავლენის სტალინის კულტი, რომლის შექმნაზეც სტალინის ბრძანებით წლების განმავლობაში მუშაობდნენ სახელმწიფო და სამეცნიერო დაწესებულებები, მოიცავდა სტალინის პროპაგანდისტულ იმიჯს – თითოეულ საბჭოთა მოქალაქეზე მზრუნველი ბელადი ცხოვრობდა ასკეტურად, ყოველგვარი ფუფუნებისა და კომიტორტის გარეშე, არ გააჩნდა არაფერი ერთი კიტელის, ჩიბუხისა და ჩექმების გარდა.

საბჭოთა კავშირი იყო სახელმწიფო, სადაც ოფიციალურად იყო აკრძალული კერძო საკუთრება. საცხოვრებელი სახლებიც კი სახელმწიფოს საკუთრებაში იყო. მოქალაქეები მხოლოდ მოქირავნეები იყვნენ და სახელმწიფოს ნებისმიერ დროს შეეძლო მათთვის საცხოვრებლის გამოცვლა ან საერთოდ საცხოვრებლიდან გამოძევება და გადასახლება.

რეალურად, საბჭოთა კავშირში ერთადერთ მესაკუთრედ შეგვიძლია ისესებ სტალინი მივიჩნიოთ, რადგან ოფიციალურად გამოცხადებული სოციალური თანასწორობისა და არსებული კონსტიტუციის მიღმა, მთელი ქვეყანა სწორედ ამ ერთ პიროვნებას ექვემდებარებოდა და მისი ნება-სურვილი ყოველგვარ კანონზე მაღლა იდგა.

საიმიჯო-პროპაგანდისტული უბრალოების მიღმა სტალინი არ იკლებდა კომიტორტს და პერსონალურ სიამოვნებებს, რაც ყველა ეპოქის დიქტატორებისთვის არის დამახასიათებელი და არც სტალინი წარმოადგენდა გამონაკლისს.

ძალაუფლების განმტკიცებისა და უსაფრთხოების გარანტიის პირობებში, 30-იანი წლების დასაწყისიდან მოყოლებული სტალინის-თვის ჩვეულ ამბად იქცა მოსკოვის ხანგრძლივად დატოვება (ზოგჯერ წელიწადში 2-3 თვით) და სამხრეთში, შავი ზღვის კურორტებზე დასვენება. ამ დროს ის თავის მოადგილე კაგანოვიჩთან მუდმივი საინფორმაციო პაკეტების გაცვლით, მოგვიანებით აგრეთვე სატელეფონო კომუნიკაციის მეშვეობით მართავდა ქვეყანას. დასვენების ეს ტრადიცია კიდევ უფრო გაღრმავდა ომის შემდგომ, როდესაც გამრავალფეროვნდა დასასვენებელი ადგილები.

სტალინის პერსონალურ განკარგულებაში იყო ათეულობით აგარაკი. ზოგიერთი ძალზე უყვარდა, ზოგიერთში კი, მიუხედავად იმისა, რომ მისი შეკვეთით და პირადად მისთვის ააშენეს, არასდროს უცხოვრია.

თუ რა მატერიალური და ადამიანური რესურსი იხარჯებოდა სპეცსანატორიუმების მომზადებაზე, რომელიც დააკმაყოფილებდა დიქტა-

ტორის მოთხოვნებს, ნათლად მეტყველებს მაშინდელი საქართველოს ლიდერის კანდიდ ჩარკვიანის მოგონება:

„სტალინი როცა მოხუცდა, უფრო მეტ ყურადღებას აქცევდა საკუთარ თავს და ჯანმრთელობას. ომის შემდეგ ის სულ შავი ზღვის სანაპიროზე ისვენებდა და უცემ გადაწყვიტა წასულიყო წყალტუბოში დასავენებლად. იქ მაშინ ერთადერთი სანატორიუმი იყო და სწრაფად გავარემონტეთ, რომ სტალინის მისაღებად მზად ყოფილიყო. მოსკოვიდან ორ დღეში წამოვედით მატარებლით. სტალინი სადგურებზე ჩამოდიოდა და ბაქანზე სეირნობდა. ერთადერთი სადგური, რომელიც ხალხისგან მთლიანად გაწმინდეს ჩეკისტებმა, იყო სამტრედია... წყალტუბოში აბაზანებს იღებდა, გაჩერდა ათი დღე. შემდეგ ძალიან დაცხა და შეწუხდა, როდესაც შევთავაზე დროებით ბორჯომში გადასვლა, და სიცხეების გადავლის შემდეგ უკან დაბრუნება. ახლავე წავიდეთო. ძლიერ დავითანხმევ, რომ მეორე დღეს წავსულიყავით. წყალტუბოში მოტანილი სარემონტო მასალა, სანტექნიკა დამე გავაზიდინე და ჩეკისტები დავაყენეთ თავზე, რომ ყველაფერი დაემონტა-ჟებინათ“.

„სტალინის ცხოვრებაზე გაწეული ხარჯებისთვის ერთი თვალის გადავლებაც საკმარისია, რომ დავრწმუნდეთ – „ბელადის გაქანება“ ეგვიპტელი ფარაონისას უფრო წააგავდა, ვიდრე რევოლუციური რომანტიზმით გამსჭვალული ასკეტი მბრძანებლისას. მაგალითად, 1951 წელს სტალინის მხოლოდ ბინასა და აგარაკზე (სადაც იმ წელს ისვენებდა) დაიხარჯა 26,3 მილიონი მანეთი. ეს მაშინ, როცა კოლმეურნის სამუალო წლიური ხელფასი იყო 1080 მანეთი; ანუ 1951 წელს სტალინის მარტო ბინების შენახვა სახელმწიფოს დაუჯდა იგივე თანხა, რაც 24 352 კოლმეურნის წლიური ხელფასი!“ – წერს ლაშა ოთხმეტური რადიო თავისუფლების ვებ-გვერდზე გამოქვეყნებულ წერილში „სტალინი ასკეტი“.

სტალინის ოფიციალური სამთავრობო აგარაკების არასრული ცხსხა:

- „სემიონოვსკაია“ – მოსკოვიდან 100 კმ-ით დაშორებული, 800 მ², 8 ოთახი. სტალინი აქ მოდიოდა სანადიროდ და დასასვენებლად, აგრეთვე საბუთების მომზადებისას (შემონახულია შეცვლილი სახით).
- „ზუბალოვო“ – მოსკოვის გარეუბანი (1926-1933 წწ.).
- „კუნცევსკაია“ – 2 სართული, დაახლ. 1000 მ², 10 ოთახი (1933-1953 წწ.).
- „ბლინოვკა“ – სოჭი. ორი სართული. 250 მ², 5 ოთახი. სტალინმა აქ ერთხელ დაისვენა, აგარაკი არ მოეწონა და კ. ვოროშილოვს გადასცა (შემონახულია შეცვლილი სახით).

- „პუზანოვკა“ – სოჭი. 100 მ², 6 ოთახი (შემონახულია გადაკეთებული სახით).
- „ახალი მაცესტა“ („მწვანე ჭალა“) – სოჭი. 2 სართული, 200 მ², 6 ოთახი (ამჟამად მემორიალური მუზეუმია).
- „რივიერა“ – სოჭის გარეუბანი. 1 სართული, 200 მ², 5 ოთახი (არ შემონახულა).
- „გოლოვინკა“ – ყირიმი. 1 სართული. 150 მ², 4 ოთახი. სტალინი აქ ორჯერ იყო (პირვანდელი სახით არ შემონახულა).
- „იავეინაია“ – ყირიმი. 1 სართული, 4 ოთახი, 150 მ², სტალინი აქ არასდროს მოსულა (არ შემონახულა პირვანდელი სახით).
- „კორეიზი“ – ყირიმი. 600 მ²-ზე მეტი. აქ იმყოფებოდა 1945 წელს, იალტის კონფერენციის დროს.
- „ტრაპეზიკოვო“ – ყირიმი, 2 სართული, 300 მ², 7 ოთახი. სტალინი აქ რამდენიმეჯერ ისვენებდა, მათ შორის ალილუევასთან ერთად. შემდეგ აქ შეასახლა ე. იაროსლავსკი.
- „რინა“ – რინის ტბის მახლობლად, საქართველოში (აფხაზეთი). 1 სართული. 200 მ², 4 ოთახი
- „ახალი ათონი“ – საქართველო (აფხაზეთი). 2 სართული, 200 მ², 6 ოთახი.
- „ხოლოდნაია რეჩკა“ – გაგრიდან 11 კმ. საქართველო (აფხაზეთი). ზღვის დონიდან 130 მ. 2 სართული, დაახლოებით 500 მ², 8 ოთახი. ტერიტორიაზე არის სახლი ქალიშვილ სვეტლანასთვის (ამჟამად დასასვენებელი სახლია უცხოელი ტურისტებისთვის).
- „ბორჯომი“ – საქართველო. რომანოვების საიმპერატორო რეზიდენცია. შენობა ააშენეს XIX საუკუნის ბოლოს. 2 სართული, 300 მ², 9 ოთახი. სტალინი აქ 1951 წელს ისვენებდა (შემონახულია დღემდე).
- „წყალტუბო“ – საქართველო. 2 სართული. 200 მ², 5 ოთახი (შენობა შემონახულია).
- „მიუსერა“ – საქართველო (აფხაზეთი). 1 სართული, 300 მ², 6 ოთახი. 1933 წლიდან მოყოლებული სტალინი აქ მრავალჯერ ისვენებდა (შენობა დღემდეა შემორჩენილი).
- „სოხუმი“ – საქართველო (აფხაზეთი). აგარაკი განლაგებულია საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ბოტანიკურ ბაღში. 2 სართული, 600 მ², 20 ოთახი (შენობა შემონახულია).

36

36. კორეიზის სანატორიუმი, სადაც ჩატარდა იალტის სამიტი 1945 წელს.

37

37. სანატორიუმი ბორჯომში.

38

39

38, 39. კუნცევოს აგარაკი.

მითი №9

„სტალინება საკუთარი შვილის სიცოცხლე სახალხოფოს ინცერესებს შესწირა“

ამ მითის საფუძველი თავისთავად იყო სტალინის კულტის მთავარი ლოზუნგი – „ყველა ხალხის მამა“. ბუნებრივია, იგი უპირველესად თავისი ოჯახისა და შვილების სანიმუშო მამა უნდა ყოფილიყო. 1967 წელს საბჭოთა კავშირიდან ემიგრაციაში გაქცეულმა სტალინის ქალიშვილმა სვეტლანა ალილუევამ გამოაქვეყნა მემუარები „ოცი წერილი მეგობარს“, რომელმაც სერიოზულად შეარყია ლეგენდა მეოჯახე სტალინზე. დღესდღეობით არსებული მრავალი საარქივო მასალა და მემუარი, სტალინის ბიოგრაფიის დეტალები დიდ დიქტატორს სრულიად სხვაგვარად წარმოაჩენს.

სტალინის რთული პიროვნული თვისებების საფუძველი მისი ბავშვობისა და სიყმანვილის განცდებს, მძიმე ოჯახურ გარემოს უკავშირდება, რაც შემდგომ აისახა მის პირად ცხოვრებაზეც, ოჯახის წევრებთან დამოკიდებულებაზე. მრავალ დიქტატორს ჰქონდა მსგავსი ბიოგრაფია და სტალინი გამონაკლისი არ ყოფილა.

სტალინი ოჯახის წევრებისა და ნათესავების მიმართ დიდი მზრუნველობით არ გამოირჩეოდა. ის მათ აღიქვამდა, როგორც მისდამი მორჩილ არსებებს და, წინააღმდეგობის შემთხვევაში, ანადგურებდა. სტალინის ოჯახის წევრთა ტრაგიკული ბედი დიდწილად ბელადის მათდამი დამოკიდებულების შედეგი იყო. პირველი მეუღლე ეკატერინე სვანიძე რევოლუციური მოძრაობით გატაცებულ კობა ჯუღალების უყურადღებოდ ჰყავდა მიტოვებული ჩვილ ბავშვთან ერთად, რასაც მისი ტიფით გარდაცვალება მოჰყვა 1907 წელს. მეორე მეუღლე, ნადეჟდა ალილუევა (1901-1932 წწ.), რომელიც 1919 წელს შეირთო ცოლად 41 წლის ასაკში, იმთავითვე უცხო იყო მისთვის, რასაც მათ შორის დიდი ასაკობრივი სხვაობაც უწყობდა ხელს. სტალინისგან სრულიად შევიწროებულმა და ტერორიზებულმა ნადეჟდამ თვითმკვლელობით დაასრულა სიცოცხლე.

უფროსი ვაჟიშვილი იაკობ ჯულაშვილი (1907-1943 წწ.), რომელიც დედის დალუპვის შემდეგ რაჭაში იზრდებოდა თავის ბიძებთან, აგრეთვე სრულიად უცხო იყო მამისთვის – შვილი ფაქტობრივად 15 წლის ასაკში გაიცნო, როცა საქართველოდან მოსკოვში წაიყვანა. იაკობი ძნელად შეეგუა უცხო გარემოს, გარდატეხის ასაკს დაემთხვა მისი ურთიერთობაც გაუცხოებულ მამასთან, რაც მათ შორის მუდმივი კონფლიქტის საფუძველი იყო. მეორე მსოფლიო ომში ტყვედ ჩავარდნილი და ნაცისტურ საკონცენტრაციო ბანაკში მოხვედრილი იაკობ ჯულაშვილი ტრაგიკულად დაიღუპა. იმ დროს, სტალინის განკარგულებით, გერმანელთა ტყვეობაში მოხვედრა სამშობლოს დალატს გაუთანაბრდა, შესაბამისად, სტალინმა მას სილაჩრეში დასდო

ბრალი, რომ თავის მოკვლა ვერ გაბედა. ამიტომ სტალინს მის მიმართ არანაირი ყურადღება არ გამოუჩენია. საბჭოთა პროპაგანდაში ეს ფაქტიც სათავისოდ გამოიყენა – „ბელადმა ლეიტენანტი ჯულაშვილი არ გაცვალა ფელდმარშალზე“.

„მამამისთან ურთიერთობით სასონარკვეთილებამდე მისულმა იაკობმა ჩვენთან, კრემლის სახლის სამზარეულოში გაისროლა. ტყვია დაიხალა. საბედნიეროდ, მხოლოდ დაიჭრა. მამამ ამაში მხოლოდ ირონიის საბაბი ნახა: – რა, ვერ მოირტყა? უყვარდა დაცინვა... ტყვეობაში იაშას ძედის ანაბარად მიტოვება ძალიან ჰგავს მამას – უარეყო, დაევიწყებინა თავისიანები, თითქოს არც არსებობდნენ ისინი...“

მამაჩემს რვა შვილიშვილიდან მხოლოდ მხოლოდ სამი ჰყავდა ნანახი – ჩემი შვილები და იაშას ქალიშვილი..

შეიძლებოდა მამას გადარწმუნება, შეიძლებოდა ჩაგენერგათ, რომ ეს ადამიანი, რომელზეც კარგი ნარმოდგენა გვქონდა, ცუდი და სულელი ყოფილა. უკან დახვა და ხელახლა დაჯერება იმისა, რომ მავანი მტერი კი არა, ღირსეული ადამიანია, მისთვის ფსიქოლოგიურად მიუღებელი იყო. ნარსული ქრებოდა მისთვის და ამაში იყო მისი ნატურის მთელი ულმობლობა. მრავალწლიანი მეგობრობის და თანამებრძოლობის საერთო ნარსული თითქოს აღარ არსებობდა. რაღაც შინაგანი გაუგებარი უესტით ყველაფერს ხაზს გადაუსვამდა და ადამიანი განწირული იყო. აპა, შენ მიღალატე? – ასე ამბობდა ვიღაც მის სულში, რაღაც უცხო ემბაქს ჰყავდა შეყყრობილი – მაშინ მე შენ უკვე აღარ გცნობ!.. იგი უკვე დახშული იყო მათვის. არ შეეძლო უკან, მათენ ნაბიჯის გადადგმაც კი. უკვე აღარ არსებობდა ხსოვნა. იყო მხოლოდ ბოროტი ინტერესი – როგორ იქცევა ამჟამად? აღიარებს თუ არა თავის შეცდომებს?“

სვეტლანა ალილუევა, „20 წერილი მეგობარს“, მოსკოვი, 1990 წ.

მეორე ვაუი ვასილი სტალინი (1921-1962 წწ.), ავიაციის გენერალი იყო. ნაადრევმა, თავბრუდამხვევმა კარიერამ და სუსტმა ნებისყოფამ იმოქმედა მასზე და გალოოთდა. ამ ფონზე მამის სადამსჯელო ქმედებებმა უარესი შედეგი გამოიღო. მანაც ტრაგიკულად დაასრულა სიცოცხლე.

ქალიშვილი სვეტლანა ალილუევა (1926-2011 წწ.), სტალინის შვილებიდან ერთადერთი იყო, ვინც ბავშვობა მამის გვერდით და მისი მზრუნველობით გარემოცულმა გაატარა. თუმცა მასაც გაუფუჭდა მამასთან ურთიერთობა, რადგან სტალინი უხეშად ერეოდა თავისი შვილების პირად ცხოვრებაში – რძლად არ მიიღო იაკობის ცოლი, გადაასახლა თავისი ქალიშვილის ებრაელი მეგობარი ალექსეი კაპლერი. სტალინი სასტიკად გაუსწორდა ცოლის ნათესავებსაც. გულაგში გადაასახლა ცოლისდები, დახვრიტა ცოლისძმა, ცნობილი მეცნიერი ალექსანდრე სვანიძე, ქვისლი სტანისლავ რედენსი, ცოლისძმა პავლე ალილუევი.

40

41

40. ნადეჟდა ალილუევა.

41. სტალინის შვილი – იაკობ ჯუღაშვილი.

42

42. სტალინის ქალიშვილი სვეტლანა და ლავრენტი ბერია.

43

44

საბჭოთა პროპაგანდა
მხატვრებს ავალებდა
გამოესახათ სტალინი როგორც
მეოჯახე, ოჯახის წევრებზე
მზრუნველი ადამიანი.

43. სტალინი დედასთან ერთად.
44. სტალინი და მისი უმცროსი
ქალიშვილი სკეტლანა.

მითი №10

„სტალინი მარქსის იდეაბის ერთგული გამგრძელებას იყო“

ეს მითი საბჭოთა პროპაგანდამ სტალინის ეპოქაში, მისივე მცდელობითა და თანამოაზრების მხარდაჭერით შექმნა. მიზანი იყო ცხადი – საბჭოთა მოქალაქეებს, პარტიის წევრებს უნდა ერწმუნათ, რომ სტალინი იყო ლენინის ერთადერთი ლეგიტიმური მემკვიდრე, ვინც შეძლებდა ლენინის საქმის გაგრძელებას. სტალინის თითოეული სიტყვა, ნააზრევი, ქმედება მარქსიზმ-ლენინიზმის ფუძემდებლურ დოგმად იყო გამოცხადებული.

რეალურად, სტალინმა მხოლოდ გამოიყენა მარქსიზმ-ლენინიზმი ძალაუფლების მოსაპოვებლად და საკუთარი იდეების განსახორციელებლად. მან რეალურად შექმნა ახალი პოლიტიკური ფილოსოფია – „სტალინიზმი“, რომელიც ძლიერ დაშორებული იყო მარქსიზმ-ლენინიზმისგან. სტალინმა ბოლომდე შეინარჩუნა მარქსისტულ-ლენინისტური ტერმინოლოგია, მაგრამ მის იდეებს ბევრი არაფერი ჰქონდა საერთო მარქსიზმთან.

სტალინმა საფუძვლიანი რევიზია ჩაუტარა მარქსიზმს. დაიტოვა მხოლოდ ის იდეები, რომლებიც მას თავად სჭირდებოდა ძალაუფლების საყრდენად: ანტიკაპიტალიზმი, ურბანული პროლეტარიატი, კლასთა შორის ბრძოლა, რომლის კიდევ უფრო გაძლიერებისკენ მოწოდება სტალინისთვის იყო ძალაუფლების მუდმივი შენარჩუნების საფუძველი. ამ მხრივ მეტად დამახასიათებელია მისი უკანასკნელი საჯარო გამოსვლა კომუნისტური პარტიის მე-19 ყრილობაზე, რომელიც მიმდინარეობდა 5-14 ოქტომბერს. სტალინი სიტყვით გამოვიდა დასკვნით სხდომაზე – 1952 წლის 14 ოქტომბერს. მოხსენებაში ის განსაკუთრებულ ყურადღებას ამახვილებს საბჭოთა კავშირისა და კაპიტალისტური ქვეყნების პროლეტარიატის ერთობაზე, თითქოს ანაქრონისტული ტერმინოლოგიით კვლავ აძლიერებს კლასთა ბრძოლის იდეას და საბჭოთა მოქალაქეებს სიფხიზლისკენ მოუწოდებს. თითქოს არც არაფერი შეცვლილა – 30-იანი წლების რეპრესიების დროსაც „კლასთა ბრძოლის გაძლიერება“ სტალინისთვის იყო „კლასობრივი მტრის“, „ხალხს მტრის“ სახელით მოზინააღმდეგის განადგურების წარმატებული საშუალება. კლასობრივი ბრძოლის მარქსისტული იდეა სტალინმა წარმატებით გამოიყენა დიდი ტერორის დროს.

სტალინიზმის იდეოლოგია მრავალი იდეისა და მიმდინარეობის ნაზავია. მარქსიზმს სტალინმა ჩამოაშორა ყველა ლიბერალური და დემოკრატიული იდეა და ორთოდოქსულ მარქსიზმზე დააშენა რუსული რადიკალური ნაციონალიზმი. სტალინიზმი იყო რუსული სახელმწიფო

45

45. ფოტოს ავტორი მარია ულიანოვა, „ლენინი და სტალინი გორკაში 1922 წ.“
აგვისტო, 1922 წ.

ეს ფოტო სტალინური პროპაგანდის მნიშვნელოვანი მასალა იყო. იგი გამოიყენებოდა იმის გასავრცელებლად და დასამტკიცებლად, რომ სტალინი ლენინის საუკეთესო მოწაფე იყო და მისი საქმის გამაგრძელებელი. ამ ფოტოს მიხედვით იქმნებოდა ბრინჯაოს სკულპტურები და იდგმებოდა სხვადასხვა ქალაქებში.

46

46. მოქანდაკები: ბელოსტოცი, გ. პივოვაროვი და ე. ფრიდმანი, 1937 წ.

იდეოლოგია. მან მარქსიზმი მხოლოდ შირმად გამოიყენა რუსული ნაციონალ-შოვინიზმის შესანიღბად. სტალინური საბჭოთა პატრიოტიზმი ემყარებოდა რწმენას, რომ რუსეთი იყო ისტორიის ცენტრი და მომავალი განვითარება წარსულის გმირების (ალექსანდრე ნეველი, ივანე მრისხანე, პეტრე დიდი, კუტუზოვი და ა. შ.) მაგალითს უნდა დაფუძნებოდა.

47

47. ეს ფოტო რუსული რევოლუციის ისტორიის ერთ-ერთ მთავარ დოკუმენტად აქცია სტალინურმა პროპაგანდამ. მარცხნიდან მარჯვნივ აქ გამოსახულია სტალინი, ლენინი და კალინინი, როგორ რევოლუციის მთავარი არქიტექტორები. ეს ფოტო ამოჭრილია დიდი კოლექტიური ფოტოდან და შერცეულია იმის გათვალისწინებითაც, რომ გარშემო არ ფიგურირებენ სხვა ლიდერები: ტროცკი, ზინოვიევი, კაშენევი და ა.შ.

აი ის ძირითადი განსხვავებები, რაც არსებობს მარქსიზმ-ლენინიზმსა და სტალინიზმს შორის:

1. მარქსიზმის არსია მსოფლიო პროლეტარული რევოლუცია. მარქსი რადიკალური სოციალური რევოლუციის განხორციელებას შესაძლებლად მიიჩნევდა მხოლოდ ისეთ ქვეყნებში, სადაც განვითარებული იყო კაპიტალისტური წარმოება და მოსახლეობაში მნიშვნელოვანი იყო ინდუსტრიული პროლეტარიატის წილი. მარქსი კატეგორიულად უარყოფდა „სოციალიზმს ერთ ქვეყანაში“. მარქსისტული იდეოლოგიის თანახმად, იმ ქვეყნებში (მათ შორის რუსეთშიც), სადაც არ იყო განვითარებული ინდუსტრიული წარმოება, პროლეტარიატის მოკავშირე უნდა გახდეს გლეხობა. ლენინის აზრით, სოციალიზმის გამარჯვება ჩამორჩენილ რუსეთში, განვითარებული სახელმწიფოების დახმარების გარეშე, შეუძლებელი იქნებოდა. ლენინმა მხოლოდ სამოქალაქო ომის ნანგრევე-

- ბიდან თანდათან დაღწევის შემდეგ ირწმუნა ცალკე რუსეთში სოციალიზმის გამარჯვება. სტალინმა თეორია „სოციალიზმი ერთ ქვეყანაში“ საბოლოოდ განავითარა და განახორციელა ზემოდან, რევოლუციის მეშვეობით და სახელმწიფო ბიუროკრატიის გამოყენებით. სტალინისტურ რიტორიკაში მარქსისტული მსოფლიო რევოლუციის იდეა დარჩა, თუმცა რეალურად ეს იყო არა რევოლუცია, არამედ მხოლოდ ტერორისა და წითელი არმიის სამხედრო ოპერაციით აღმოსავლეთ ევროპის დაქვემდებარება.
2. სოციალისტური და მარქსისტული იდეებიდან ყველაზე დიდი გადახრა იყო „ბელადის კულტი“. მარქსიზმის მატერიალისტურ პროლეტარულ ინტერნაციონალიზმთან სრულ წინააღმდეგობა-შია ისტორიაში პიროვნების როლი და მნიშვნელობა, რასაც განადიდებდა სტალინური საბჭოთა იდეოლოგია და რაც საბოლოოდ „პიროვნების კულტის“ საყრდენად იქცა. სტალინიზმის საფუძველი გახდა 1938 წელს გამოცემული „კომუნისტური პარტიის ისტორიის მოკლე კურსი“ და 1939 წელს გამოცემული „სტალინი. მოკლე ავტობიოგრაფია“. თავად სტალინის განმარტებით: „მშრომელი მასები და უბრალო ადამიანები ვერ დაიწყებენ მარქსიზმ-ლენინიზმის შესწავლას ლენინის და სტალინის შრომებით. მათ ბიოგრაფიით უნდა დაიწყონ“.
 3. სტალინური კონსტიტუციის მიღების ფაქტი (1936წ.) ოფიციალურმა იდეოლოგიამ განვითარებული სოციალიზმის ეტაპის დასაწყისად გამოაცხადა. მარქსისტული დოქტრინის თანახმად, განვითარებული სოციალიზმის შემდეგ დადგებოდა კომუნიზმის ეტაპი, როდესაც მოხდებოდა სახელმწიფო სისტემისა და ინსტიტუტების განლევა. სტალინის დროს პირიქით ხდებოდა – ძლიერდებოდა სახელმწიფო ინსტიტუტები, ბიუროკრატიაზე დამყარებული დიქტატურა. ამასთან, ეს დიქტატურა რეალობაში უკვე არა პროლეტარიატის, არამედ ერთი ადამიანის პერსონალური დიქტატურა იყო. ამ „უხერხულობის“ მოსახსნელად, სტალინმა განაცხადა: „თუმცა სოციალიზმი არსებითად უკვე მიღწეულია, სამხედრო საფრთხეებს საჭირო გახადა სახელმწიფოს შემდგომი გაძლიერება. სანამ კაპიტალისტური ალყა იარსებებს, აუცილებელია სახელმწიფოს შენარჩუნება, სრული კომუნიზმის მეორე ეტაპზეც კი. სახელმწიფოს გაუქმება გადაიდო სოციალიზმის გამარჯვებამდე მსოფლიო მასშტაბით“.
- სტალინი დიდ დროს და ადგილს უთმობდა იდეოლოგიას. მისთვის მონოლითური და კომპლექსური იდეოლოგიის შექმნა პრინციპული ამოცანა იყო. ახალი ადამიანის აღზრდისკენ განსაკუთრებით მოუწოდებდა მწერლებს, ვინაიდან „მწერალი ადამიანის სულის ინჟინერია“ და „სულების წარმოება უფრო მნიშვნელოვანია, ვიდრე ტანკების“. სტალინი სიცოცხლის ბოლო წლებში აქტიურად აქტივურად სამეცნიერო

რო დებატებს. შესაძლოა, ეს იყო მცდელობა, საბოლოოდ ჩამოეყალიბებინა საკუთარი, ყოვლისმომცველი იდეოლოგია „სტალინიზმი“. მას სურდა, სხვადასხვა სფეროში დებატების შედეგად მიეღო მზა მასალა და იდეა, რომლითაც ჩაანაცვლებდა მარქსიზმ-ლენიზმის დრომოჭმულ კლიშებს.

„სტალინი საჯაროდ ციტირებდა მარქსისტულ პრინციპებს და საკუთარ თავს თეორეტიკოსად წარმოაჩენდა, ძალაუფლების ლეგიტიმაციის მიზნით... მისი ზედაპირული დამოკიდებულება მარქსიზმთან ცხადად ჩანს იმ მრავალი შემთხვევის საფუძველზე, როდესაც მან აშეარად დაამახინჯა და უგულებელყო ეს პრინციპები პოლიტიკური მოთხოვნების შესაბამისად. რუსული ნაციონალიზმის, სოციალური კონსერვატიზმის და არაეგალიტარიზმის სანაცვლოდ“.

ედვარდ კარი, ისტორიკოსი, დიპლომატი,
საერთაშორისო ურთიერთობების თეორეტიკოსი

სტალინის ოფიციალურ ბიოგრაფიაში ისეა წარმოდგენილი, თითქოს ის 15 წლის ასაკიდან ეზიარა მარქსიზმს და სასულიერო სემინარიაში მარქსისტული წრეც დაარსა. თუმცა სემინარიაში სწავლის პირველ ორ წელს ხელისუფლების მიერ მისთვის ჩამორთმეული ლიტერატურა (ჰიუგო, ფრანგი დარვინისტი ლეტურნი) არ იყო რადიკალური, არათუ მარქსისტული. თავად სტალინის ცნობით, ის ბავშვობაში კითხულობდა ყაზბეგს, რაფიელ ერისთავს, პუშკინს, ილიას, ლერმონტოვს, რაინდულ ზღაპრებს.

„მას გმირები იზიდავდნენ, ვინც გაჭირებულთა ინტერესებს იცავდა. ის ოცნებოდა გლეხების მხარდამხარ ბრძოლაზე, ჯერ სოფლის მწერლობა, შემდეგ მამასახლისობა სურდა. მაგრამ მისი შეხედულებები ძირფესვიანად შეიცვალა ძას შემდეგ, რაც გაეცნო მუშათა კლასის ინტერესებს და იმ დასკვნამდე მივიდა, რომ გლეხთა გათავისუფლება მხოლოდ მუშათა კლასის დახმარებით და ხელმძღვანელობით არის შესაძლებელი“.

კამინსკი და ვერეშჩაგინი. ბელადის ბავშვობა და ახალგაზრდობა.
სოციალურ-პოლიტიკური ისტორიის რუსეთის სახელმწიფო არქივი. ფ. 71, ან. 10, ს. 273.

სასულიერო სემინარიის ინსპექტორის 1897 და 1898 წლების ჩანაწერებში სოსო ჯულაშვილი იხსენიება როგორც მომაპეზრებელი და არა რადიკალური აქტივისტი. ყველაზე დიდი ბრალდება მასზე იყო წირვის დროს ეკლესიის დატოვება და წირვაზე დაგვიანება. სოსო თავს არიდებდა აშკარა წინააღმდეგობას და სემინარიიდან მარქსიზმის პროპაგანდის გამო კი არ გარიცხეს, როგორც მისი ოფიციალური ბიოგრაფია იუწყებოდა, არამედ სწავლის საფასურის გადაუხდელო-

ბის გამო დაანება სწავლას თავი. შემორჩენილია საარქივო დოკუმენტები – სოსო ჯულაშვილის თხოვნა სემინარიის რექტორის სახელზე, გაუნახევრონ სწავლის ქირა, რაც დაკმაყოფილდა, თუმცა მეორე თხოვნაზე – გადასახადის გაუქმების შესახებ, მას უარი უთხრეს, რასაც სემინარიის დატოვება მოჰყვა.

სტალინი ლადო კეცხოველის დახმარებით დაუკავშირდა მუშათა წრეებს და პირველ წლებში მასთან ერთად მოღვაწეობდა, კერძოდ 1899 წლის თბილისის კონკის მუშათა გაფიცვის დროს. რუსეთიდან გადმოსახლებულმა ბოლშევიკებმა გააძლიერეს საქართველოში საგაფიცვო მოძრაობა. ამ დროს პოლიციის ანგარიშებში პირველად ჩნდება ჯულაშვილის, როგორც აგიტატორის სახელი. თუმცა იქვე აღნიშნულია, რომ „ის ძალიან ფრთხილად იქცევა“. ტფილისის კომიტეტმა სტალინი 1901 წელს გაგზავნა ბათუმში და დაიწყო საგაფიცვო მოძრაობა კარლო ჩხეიძისა და ისიდორე რამიშვილის ხელმძღვანელობით. გვიანდელ ბოლშევიკთა ანგარიშებში სტალინი იხსენიება ბათუმის საგაფიცვო მოძრაობის ლიდერად. საინტერესოა, რომ ამას თავად სტალინიც უარყოფს.

სოციალ-დემოკრატიული პარტიის გახლეჩის შემდეგ მან ბოლშევიკების მხარე დაიჭირა სწორედ რუსეთთან იდენტიფიკაციის გამო. საქართველოში ქართველ მენშევიკებთან პოლიტიკურ პოლემიკაში დამარცხებული სტალინი გადავიდა ბაქოში, სადაც მეტი რესურსი იყო – იქ მარქსისტულ მოძრაობაში ჩაბმული იყვნენ მუშათა მრავალეროვანი და პოლიტიკურად ნაკლებად განათლებული ფენები, განსხვავებით ქართული სოციალ-დემოკრატიისგან, რომელზეც მნიშვნელოვანი იყო წვრილი თავადაზნაურობისა და ხალხოსნური წრეების გავლენა. ეს კი ახალ შესაძლებლობებს ქმნიდა სტალინის მსგავსი ადამიანებისთვის, ვისაც მნირი განათლების გამო უჭირდა მენშევიკ მარქსისტებთან კონკურენცია და ამჯობინებდა მუშებთან პირდაპირ კონტაქტს, პროპაგანდისტობას, რითაც წარმატებით ახდენდა უწიგნური და პოლიტიკურად გაუთვიცნობიერებელი მასის ორგანიზებას პირადი მიზნებისთვის.

ადრეული რევოლუციური გამოცდილების საფუძველზე, რუსეთში პოლიტიკური მოღვაწეობის პერიოდში, სტალინი ამჯობინებდა მცირე არაფორმალურ ჯგუფებთან თანამშრომლობას. მისთვის იდეებზე მეტი მნიშვნელობა ჰქონდა დახურულ კარს მიღმა პოლიტიკურ მანიპულაციებს. ადრეულმა წლებმა ჩამოუყალიბა მას კონსპირაციული მენტალობა და ძალადობისადმი შემწყნარებლობა. პოლიტიკური დებატების კულტურა, რაც ლენინის თანამებრძოლებს შორის არსებობდა, სტალინის მმართველობის პერიოდში თანდათან გაქრა.

1922 წლიდან სტალინი, ლენინის რეკომენდაციით, იკავებს პარტიის გენერალური მდივნის თანამდებობას, რომელსაც ის იყენებდა ერთგული პოლიტიკური კლიენტურის ქსელის შესაქმნელად, აქეზებდა

ზოგად არაკეთილგანწყობას შიდაპარტიული დემოკრატიის მიმართ, რაც სჭირდებოდა მეტოქეების დამცირება-დამარცხებისთვის, მათი იდეების გავრცელების შეზღუდვისთვის. შიდაპარტიული დემოკრატია შეცვალა „ცენტრალური კომიტეტის გენერალურმა ხაზმა“, რომლის კრიტიკა დაუშვებელი გახდა.

საბჭოთა კავშირის ოფიციალურმა უმაღლესმა მმართველმა ორგანომ – ცეკას პოლიტბიურომ ფორმალურად შეწყვიტა შეხვედრები 1930-იანი წლების შუა ხანებში, როცა ძალაუფლება სტალინის არაფორმალური ვიწრო გარემოცვის ხელში გადავიდა. მეგობრული არაფორმალობა 10 წლის შემდეგ შეცვალა მლიქვნელობამ. თუ ადრეულ 30-იანებში არსებობს სტალინთან კამათისა და უთანხმოების ფაქტები, რამდენიმე წლის შემდეგ მისი სიტყვა კანონი გახდა, მისი პერსონალური დიქტატურა ეყრდნობოდა შინაგან საქმეთა ეროვნულ კომისარიატს.

სტალინის მიერ აბსოლუტური ძალაუფლების მოხვეჭა უკავშირდება მითს, რომ სტალინი ლენინის საუკეთესო მოწაფეა. ეს მითი თვით სტალინმა შექმნა. 1922 წლიდან ლენინის ჯანმრთელობის მდგომარეობა გაუარესდა. მის უახლოეს გარემოცვაში ძალაუფლებისთვის ფარული ბრძოლა დაიწყო. ამ დროს საზოგადოებრივი აზრი ლენინის მემკვიდრედ განიხილავდა სამხედრო მინისტრის, ლ. ტროცკის კანდიდატურას, რომლის რეიტინგი გაიზარდა სამოქალაქო ომის დროს. თუმცა თავად ლენინი, როგორც ჩანს, სკეპტიკურად განიხილავდა ტროცკის პიროვნებას – მისი ავტორიტარიზმისკენ მიდრეკილების გამო. შესაძლოა, ლენინმა სწორედ მის გასანეიტრალებლად წარადგინა სტალინის კანდიდატურა ცეკას გენერალური მდივნის თანამდებობაზე.

ჯანმრთელობის მძიმე მდგომარეობის მიუხედავად, ლენინი ცდილობდა, არ დაეკარგა კონტროლი პარტიის ელიტაზე და მუდმივად აბალანსებდა ლიდერთა ძალაუფლებას. ამ ტიპის მცდელობა იყო ლენინის ცნობილი დახურული „წერილი ყრილობისადმი“, რომელშიც ის აკრიტიკებდა სტალინს და თანამდებობიდან მისი გათავისუფლების საკითხს აყენებდა: „ამხ. სტალინმა, როცა ის გენერალური მდივნი გახდა, თავის ხელში მოაქცია განუზომელი ძალაუფლება, და მე დარწმუნებული არ ვარ, შეძლებს თუ არა იგი ყოველთვის საკმაოდ ფრთხილად გამოიყენოს ეს ძალაუფლება... სტალინი ძალიან უხეშია, და ეს ნაკლი, რომელიც სავსებით ასატანია, ჩვენს, კომუნისტების, წრეში და ურთიერთობაში, აუტანელი ხდება გენერალური მდივნის თანამდებობაზე. ამიტომ მე წინადადებით მივმართავ ამხანაგებს, რომ მოიფიქრონ ამ ადგილიდან სტალინის სხვაგან გადაყვანის საშუალება და დანიშნონ ამ ადგილზე სხვა ადამიანი, რომელიც ყველა სხვა მხრივ განსხვავდება ამხ. სტალინისაგან მხოლოდ ერთი უპირატესობით, სახელდობრ, უფრო ლმობიერია, უფრო ლოიალურია, უფრო თავა-

ზიანი და უფრო ყურადღებიანია ამხანაგებისადმი, ნაკლებ ჭირვეულია და ა.შ.“

ამ წერილს ყრილობამდე არ მიუღწევია, სტალინმა შეძლო თანამდებობის შენარჩუნება და ლენინის სიკვდილისთანავე აქტიურად დაიწყო ბრძოლა ტროცკის წინააღმდეგ. 1924 წლის 26 იანვარს, პარტიულ ყრილობაზე, სტალინმა ლენინს უწოდა „პარტიის ბელადი“, რაც სრულიად მოულოდნებლი იყო სხვებისთვის. 28 იანვარს კი კრემლის კურსანტთა სალამოზე წარმოთქმულ სიტყვაში (მოგონებაში) „ლენინის შესახებ“ (გამოქვეყნდა გაზ. „პრავდაში“ 1924 წლის 12 თებერვალს) სტალინმა თავი ლენინის „მოწაფედ“ წარმოადგინა.

სტალინის მიერ ლენინის ბელადად წარმოდგენა და თავისი თავისი ლენინის მოწაფედ (პერსპექტივაში კი საუკეთესო მოწაფედ) წარმოჩენა ემსახურებოდა ორ მიზანს: გზა მოეჭრა ტროცკის ერთპიროვნული ძალაუფლებისთვის, ხოლო პარტიულ ელიტაში მოემზადებინა აზრი კოლექტიური მმართველობის შესახებ, რადგან ლენინის, როგორც ზებუნებრივი თვისებების მქონე ბელადის სრულფასოვნად შეცვლას მხოლოდ ერთი თანამებრძოლი ვერ შეძლებდა. ამასთან, სტალინი პარტიული წრეების წინაშე ამზადებდა თავის თავს, როგორც ბელადის (ლენინის) პერსპექტიულ შემცვლელს, ვინაიდან სწორედ იგი იყო მისი მოწაფე.

1924 წლის მაისში სტალინმა გამოსცა ბროშურა „ლენინისა და ლენინიზმის შესახებ“, რომელშიც შევიდა „მოგონება ლენინის შესახებ“ და „ლენინიზმის საფუძვლების შესახებ“. ტროცკი მიხვდა, რომ სტალინი მის საბოლოოდ გარიყვას ცდილობდა და შელახული ავტორიტეტის რეაბილიტაცია სცადა ნაშრომით „ოქტომბრის გაკვეთილები“. სტალინის საპასუხო წერილი „ტროცკიზმი თუ ლენინიზმი?“ გამოქვეყნდა გაზეთ „პრავდაში“. ამის შემდეგ ტროცკის ლიდერობაზე უკვე ლაპარაკიც კი აღარ შეიძლებოდა.

1926 წელს გამოვიდა სტალინის ნაშრომების კრებული „ლენინიზმის საკითხები“. შემდგომში, 1952 წლამდე, ეს კრებული თერთმეტჯერ გამოიცა, შევსებული ახალი ნაშრომებით. იმას, რასაც სტალინი ლენინიზმს უწოდებდა, სინამდვილეში ბევრი არაფერი ჰქონდა საერთო არც ლენინთან, არც მარქსთან და ენგელსთან. ეს იყო სტალინიზმი – სრულიად ახალი პოლიტიკური იდეები, რომელთა პარტიულ წრეებში უპრობლემოდ დასამკვიდრებლად სტალინმა ლენინის ავტორიტეტი გამოიყენა.

48

48. საბჭოთა იდეოლოგია და მმართველობა ძირითადად ამ ოთხ პიროვნებას ეფუძნებოდა. ყველა საჯარო ღონისძიებებზე ეს 4 ფოტო ერთმანეთის გვერდიგვერდ გამოქონდათ, ყველა დიდ ქალაქში არსებობდა იმელსი (მაქსის, ენეგელსის, ლენინისა და სტალინის სახელობის ინსტიტუტი).

49

49. 40-იანი წლების ბოლოს, მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ, სტალინის კულტმა მთლიანად გადაფარა და ჩაანაცვლა ლენინის კულტი. ამისათვის შესაბამისად ირჯებოდა ცენტრალური პროპაგანდისტული მანქანა. შენსაბამისად, აღლუმებსა და სხვა საჯარო ღონისძიებებზე კარგად ჩანდა ახალი პროპორცია: პატარა ლენინი და უფრო დიდი სტალინი.

50

50. მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ სტალინს კულტი მეთოდურად დამკვრდა აღმოსავლეთ ევროპის ოკუპირებულ ქვეყნებშიც, მათ შორის აღმოსავლეთ გერმანიის დემოკრაიტული რესპუბლიკის მოსახლეობა უმოკლეს დროში აიძულეს ჰიტლერის კულტი შეეცვალათ სტალინის კულტით.

მითი №11

„სტალინი ძლიერი ორატორი იყო და დასავლეთის ლიტერატურას უშირდათ მის არგუმებთან გამალავება“

ტოტალიტარული პროპაგანდა სტალინს, როგორც ბელადს, უნივერსალურ, სრულყოფილ ლიდერად წარმოაჩნდა. ანტიდემოკრატიული გამოცემები თუ ინტერნეტრესურსები დღესაც ხშირად ავრცელებენ უინსტონ ჩერჩილისა თუ ფრანკლინ დელანო რუზველტის „ციტატებს“ იმის შესახებ, თუ როგორ ეფექტურად ახერხებდა სტალინი მათ დადუმებას „ოსტატური რიტორიკითა“ და „ძლიერი არგუმენტებით“. სინამდვილეში, ობიექტურ ისტორიულ მასალებში არაფერია ნათქვამი სტალინის გამორჩეულ ორატორულ თვისებებზე, რომლებიც თითქოს ბევრად აღმატებოდა სხვა მსოფლიო ლიდერების შესაძლებლობებს. თავად ჩერჩილი ცნობილ ავტობიოგრაფიულ წიგნში – „მეორე მსოფლიო ომი“ აშკარად დაბალ შეფასებას აძლევს საბჭოთა ლიდერების მეტყველებისა და წერის კულტურას, ისევე როგორც მათი სტრატეგიული ხედვის უნარებს.

ცხადია, მითი სტალინურმა პროპაგანდამ შექმნა. ის ვიდეომასალა, რაც ჩვენამდეა მოღწეული, ქმნის ბელადის ამგვარ იმიჯს: სტალინის თითოეული გამოსვლა მოგებიან პოზიციაშია ნაჩვენები – მსმენელი მიესალმება მის ყველა აზრს, ამხნევებს ტაშით. „ხანგრძლივი ტაში, გადაზრდილი მქუჩარე აპლოდისმენტებში, ოვაციებში“ – ეს საბჭოთა პრესის შაბლონია.

სინამდვილეში, სტალინს თავადაც კარგად ესმოდა, რომ ორატორული ხელოვნება მისი აქილევსის ქუსლი იყო და ბოლშევიკური პარტიის ისეთ განთქმულ ორატორებთან, როგორებიც იყვნენ ლენინი, ბუხარინი და ტროცკი, საჯარო დისკუსიებს ის ყოველთვის თავს არიდებდა. ამიტომაც სტალინმა უმაღლესი ძალაუფლების მოპოვებისთვის ბრძოლის ველი საჯარო დისკუსიებიდან, დებატებიდან, რაც მიღებული ფორმა იყო ბოლშევიკურ ელიტაში, გადაიტანა კულუარებში, შიდა ინტრიგებში, კულუარულ დაპირისპირებებში, რასაც ის შესანიშნავად ახერხებდა.

მაშინ, როდესაც ამ ეპოქის მსოფლიო ლიდერებს შორის სტალინი ორატორული თვისებებით არაფირით გამოირჩეოდა, შარლ დე გოლისა თუ რუზველტის გამოსვლები მართლაც რომ რიტორიკული ხელოვნების გამორჩეული ნიმუშები იყო. მაგალითისთვის იხილეთ შარლ დე გოლის რამდენიმე მნიშვნელოვანი გამოსვლა, აგრეთვე ფრანკლინ დელანო რუზველტის ცნობილი სიტყვა: „ერთადერთი, რისიც უნდა გვეშინოდეს, ეს თავად შიშია“, რომელიც მან თავისი ინაუგურაციის დღეს, 1933 წლის 4 მარტს წარმოთქვა.

თუმცა ორატორული და რიტორიკული ხელოვნებით მათგან ყველაზე გამორჩეული დიდი ბრიტანეთის პრემიერ-მინისტრი უინსტონ ჩერჩილი იყო. მოისმინეთ ან წაიკითხეთ მისი დიდებული გამოსვლა 1940 წლის 18 ივნისს – „მათი საუკეთესო დრო“ (Their Finest Hour), ძალზე შთამბეჭდავი „ცოტანი“ (The Few) ან წინასწარმეტყველური „ევროპის გაერთიანებული ქვეყნები“ (United States of Europe) და ამაში თავად დარწმუნდებით. აი როგორ დაასაბუთა ნობელის კომიტეტმა 1953 წელს უინსტონ ჩერჩილისთვის ნობელის პრემიის გადაცემა ლიტერატურის დარგში (!):

„ბიოგრაფიული და ისტორიული მოვლენების აღწერის ოსტატობისთვის, ისევე როგორც ბრწყინვალე ორატორობისთვის დიდებული ჰუმანური ფასეულობების დაცვისას“.

ამ პრემიის გადაცემისას ნობელის კომიტეტის წევრმა პ. სივერცმა აღნიშნა:

„ჩერჩილის ორატორული ხელოვნება არასოდეს სცდება მიზანს და გულის შეძვრამდე დიდებულია. ეს არის ძალა, რომელიც ადუღაბებს ისტორიას. ნაპოლეონის გამოსვლები ხშირად ეფექტს ახდენდა მიმზიდველი სტილის გამო. მაგრამ ჩერჩილის ექსპრესია თავისუფლებისა და ადამიანთა ღირსების დაცვის მძიმე წუთებში სრულიად სხვაგვარად იყო გულისშემძვრელი. თავისი დიდებული გამოსვლებით მან ალბათ თავად აუგო საკუთარ თავს ყველაზე დიდებული მონუმენტი“.

სწორედ ამიტომ არის, რომ თანამედროვე ეპოქაში პოლიტიკოსები, სამოქალაქო აქტივისტები, ბიზნესმენები თუ ჟურნალისტები – ყველა, ვისთვისაც საჯარო გამოსვლა მნიშვნელოვანია, სწავლობს არა სტალინის, არამედ სწორედ უინსტონ ჩერჩილის გამოსვლებს.

მითი №12

„სტალინის ოცი ათასამდე ნიგნი ჰერცლა ხაითხული“

ამ მითს საფუძველი საბჭოთა პერიოდშივე ჩაეყარა, თუმცა დღემდე აგრძელებს არსებობას და მეტიც, მისი ახალი შტრიხებით გამდიდრებას ცდილობენ. გავრცელებული მოსაზრებით, სტალინის ბიბლიოთეკაში იყო დაახლოებით 20 000 წიგნი და ყველა ისეთი მინიშნებით, რაც ადასტურებს, რომ სტალინს ისინი წაკითხული ჰქონდა. 1939 წელს, საბჭოთა კავშირის მეცნიერებათა აკადემიის წევრად სტალინის არჩევამ ხელი შეუწყო მისი, როგორც მეცნიერის იმიჯის შექმნასაც.

ეს რომ მითია, მარტივი არითმეტიკული გამოანგარიშებითაც მტკიცდება. ადამიანმა წიგნის კითხვის მეტი რომ არაფერი აკეთოს, წელიწადში 300 წიგნის გულისყურით წაკითხვაც კი გაუჭირდება. ამასთან, სტალინის ბიბლიოთის იყო პერიოდები, როდესაც მას წაკლებად ეცალა წიგნების საკითხავად. აგრეთვე სადაცოა სტალინის ბიბლიოთეკაში არსებული წიგნების რაოდენობა. რუსეთის ფედერალური საარქივო სააგენტოს ოფიციალურ საიტზე (www.sovdoc.rusarchives.ru) მოცემულია სტალინის პირადი ბიბლიოთეკის სრული სია, რომელიც მოიცავს 392 ერთეულს. ამასთან, ამ წუსხაში მხატვრული ლიტერატურა ძალიან ცოტაა და წარმოდგენილია ივან ტოლსტოის სამიოდე, ლევ ტოლსტოის და სალტიკოვ-შევდრინის თითო-თითო ნაწარმოებით. ბიბლიოთეკის ძირითად ნაწილს შეადგენს: ლენინის (72 ტომი), მარქსის და ენგელსის (13 ტომი), თვით სტალინის (25 ტომი), ტროცკის, კაუცკის, პლეხანოვის, ბოგდანოვის, ბუხარინისა და სხვა მარქსისტების წიგნები. ბიბლიოთეკაში მარქსისტული ლიტერატურა 200 ტომზე მეტია. მრავლად არის ასევე წიგნები ომზე, ავიაციაზე, რუსეთისა და საქართველოს ისტორიაზე.

„სტალინი ხშირად აღწერილია, როგორც პედანტი რედაქტორი. თუმცა ის იშვიათად ადასტურებდა ამ რეპუტაციას. მისი ბიბლიოთეკა საფსეა წიგნებით, რომლებშიც შესწორებები ქრება პირველი რამდენიმე გვერდის შემდეგ, დროის ან მოთმინების წაკლებობის გამო“.

დევიდ ბრანდერბერგერი (ამერიკელი ისტორიკოსი, სტალინის ეპოქის მკვლევარი), „სტალინი, როგორც სიმბოლო: პიროვნების კულტის და მისი კონსტრუქციის კვლევა“.

„იოსებ სტალინი: ძალაუფლება და იდეები“ ახალი საარქივო მასალები სარა დევისის და ჯეიმს ჰარისის რედაქციით, გამომცემლობა „არტანუჯი“, 2015 წ.

„სტალინი დღეში ღებულობდა 50-ზე მეტ დოკუმენტს. ეს გახლდათ დადგენილებები, დადგენილებების პროექტები, რომლებსაც ჯუდაშვილი რედაქტირებას უკეთებდა. იგი ასევე ყოველდღიურად ღებულობდა უცხოური პრესის მიმოხილვას, მოსკოვში აკრედიტირებული უკრნალისტების სტატიებს. სტალინი ხშირად თვითონ უკეთებდა რედაქტირებას გაზეთ „პრავდის“ მონინავე სტატიებს. კოლექტივიზაციის დროს ამზღვა დოკუმენტებს ემატებოდა ყოველდღიური ინფორმაცია ხორბლის დამზადებაზე, ესპანეთის სამოქალაქო ომის დროს – ყოველდღიური ინფორმაცია ესპანეთიდან, დიდი ტერიტორის დროს – სხვადასხვა პირების დაკითხვების ოქმები, ხოლო 1938 წლის თებერვლიდან – ყოველდღიური ინფორმაცია ავიამრენველობაზე. თუ ამას დაგუმატებთ დროს, რომელსაც სტალინი უთმობდა თათბირებს ან რეგულარულ ღამის ვახშმებს და კინოფილმების ყურებას ვინრო ნერში (მაგალითად, ფილმი „ჩაპაევი“ მან ვე-კერ ნახა 1934-1936 წწ.-ში), გასაგები ხდება, რომ ჯუდაშვილი ვეღარ იცლიდა კლასიკური ლიტერატურის ნასაკითხად“.

ლაშა ოთხმეტური, „სტალინი ინტელექტუალი“, რადიო თავისუფლება

სტალინი, მსგავსად ყველა ეპოქის დიქტატორისა, ბუნებრივია, ცდილობდა თავი წარმოეჩინა, როგორც ყველაზე ინტელექტუალ, ბრძენ ლიდერად. ამიტომაც ის ერეოდა ყველა საკითხში და ცდილობდა, მათი განხილვა მისთვის სასურველი მიმართულებით წარემართა. სტალინი, როგორც თეორეტიკოსი, პირველად ეროვნულ საკითხთან დაკავშირებით აყალიბებს თავის თვალსაზრისს ნაშრომში „მარქ-სიზმი და ეროვნული საკითხი“ (1913 წელი). შემდგომი მისი უფრო ფართოპლანინი თეორიული შრომაა „ლენინიზმის საფუძვლები“ (1924 წელი), სადაც ის შეეცადა თავი წარმოეჩინა „ფართო თეორიული ჰიონიზმის მქონე ბოლშევიკ ლიდერად“. ეს წიგნი ძალიან დაეხმარა მას, თავი დაემკვიდრებინა მარქსისტ თეორეტიკოსთა შორის, თუმცა სტალინის ამბიცია ბევრად მეტი იყო. ომის შემდგომ სტალინს, ძალაუფლებაზე კონტროლის მუდმივი ზრუნვის გარდა, გაუჩნდა მნიშვნელოვანი ამოცანა – მარქსიზმის დოგმატური და საბჭოთა სისტემასთან წინააღმდეგობაში არსებული იდეების ნაცვლად შეემუშავებინა საკუთარი პოლიტიკური თეორია, რომელიც მარქსიზმ-ლენინიზმზე აღმატებული იქნებოდა და დაემკვიდრებინა საბჭოთა საზოგადოებისთვის სავალდებულო ახალი დოგმატიკა.

ტოტალიტარული რეჟიმისთვის მეცნიერების მართვას გადამწყვეტი მნიშვნელობა ჰქონდა. ერთი მხრივ, მეცნიერებაზე კონტროლი იძლეოდა იმის საშუალებას, რომ რეჟიმისთვის მისაღები სამეცნიერო დარგები და იდეები განვითარებულიყო და, იმავდროულად, შეზღუდულიყო თავისუფალი და მრავალფეროვანი სამეცნიერო აზროვნება, კვლევა. მეცნიერებაზე კონტროლის გასაიოლებლად, საბჭოთა იდეოლოგია, პოლიტიკის კვალდაკვალ, ქმნიდა გენერა-

ლურ ხაზს – მეცნიერების დარგებშიც არსებობდა გენერალური მიმართულებები, რომლებსაც აყალიბებდა ერთი ლიდერი მეცნიერი ან მეცნიერთა ჯგუფი და მისგან განსხვავებული აზრის გამოთქმა დაუშვებელი იყო. საბჭოთა მეცნიერებაში ასეთი კორიფეული იყვნენ: ბიოლოგიაში – ი. მიჩურინი, ფიზიოლოგიაში – ი. პავლოვი, ენათმეცნიერებაში – ნ. მარი.

1948 წელს სტალინი მჭიდროდ თანამშრომლობდა ტ. ლისენკოსთან, რომ საბჭოთა კავშირში გ. მენდელის გენეტიკის შესწავლა აეკრძალა.

1937 წელს სტალინმა დაუკვეთა „პოლიტეკონომიის მოკლე კურსი“, რომელიც „კომუნისტური პარტიის ისტორიის მოკლე კურსის“ მეწყვილე უნდა ყოფილიყო. ეს წიგნი 16 წელი იწერებოდა და სტალინისთვის სასურველ კონდიციამდე მაინც ვერ მივიდა. ის ავტორებისგან მოითხოვდა, დაეცვათ მარქსიზმ-ლენინიზმის დოგმები, მაგრამ, იმავდროულად, შეექმნათ ორიგინალურ ნაშრომი. ამასთან აფრთხილებდა: „თუკი თქვენ ყველაფერზე პასუხს მარქსში ეძებთ, მაშინ არასაწორ გზას ადგაასართ... საბჭოთა კავშირში თქვენ გაქვთ ლაბორატორია... და თქვენ ფიქრობთ, რომ მარქსმა თქვენზე მეტი იცის სოციალიზმის შესახებ?!“

მეორე მსოფლიო ომის შემდგომ საბჭოთა კავშირში მნიშვნელოვნად შეიცვალა სოციალური გარემო. ომგამოვლილი ხალხის კალაპოტში მოსაქცევად აუცილებელი იყო იდეოლოგიური ვითარების შემოწმება, ხომ არ დაკარგა საბჭოთა რეჟიმმა გავლენა საზოგადოებაზე. პოლიტიკაში ასეთი შემოწმების შედეგი იყო რეპრესიების განახლება და მილიონობით მოქალაქეების გადასახლება გულაგის ბანაკებში.

მეცნიერებაში შემოწმების მეთოდი იყო სამეცნიერო დისკუსიების დაწყება ცალკეულ დარგებში გაბატონებული სამეცნიერო იდეების წინააღმდეგ. ამ ვითომ გახსნილი და თავისუფალი სამეცნიერო დისკუსიის (რომელიც სინამდვილეში ზემოდან კონტროლდებოდა) მიზანი იყო შემოწმებულიყო როგორც მოქმედი წამყვანი სამეცნიერო იდეის მდგრადობა, აგრეთვე შერჩეულიყო ახალი წამყვანი იდეა, თუკი მანამდე გაპატონებული ველარ ასახავდა ხელისუფლების მოთხოვნებს. იდეოლოგიის ერთადერთი და ავტორიტეტული ინტერპრეტატორი იყო სტალინი. მისი დასკვნითი სტატიის ან საჯარო გამოსვლის შემდეგ დისკუსია იხურებოდა.

ამგვარი ჩარევის კარგი მაგალითია 1950 წელს ენათმეცნიერებაში წარმოებული ე. ნ. საჯარო დისკუსია მარისტებსა და ანტიმარისტებს შორის. დისკუსია დაიწყო აკადემიკოს არნოლდ ჩიქობავას წერილით კანდიდ ჩარკვიანისადმი. ისინი შეხვდნენ სტალინს, რომელმაც მისცა დისკუსიის დაწყების ნება. ნიკო მარის აზრით, საბჭოთა ენათმეცნიერების მთავარ მიზანი იყო მსოფლიო ენის შექმნა, იგი აგრეთვე მოითხოვდა ლათინური ანბანის დამკვიდრებას კავკასიის რესპუბ-

ლიკებში. მარის კოსმოპოლიტური თეორიის წინააღმდეგ ჩიქობავა იშველიებდა თავად სტალინის მოსაზრებას, რომ პროლეტარიატის დიქტატურის პირველ ეტაპზე ერებსა და ენებს უნდა ეარსებათ. მარის ინტერნაციონალური და ეკონომიკაზე დაფუძნებული ენათმეცნიერული შეხედულებები არ ასახავდა ომის შემდგომ აქცენტებს.

სწორედ სტალინიზმის თეორიის ცალკეულ საკითხებზე შეხედულებების შესამუშავებლად აქეზებდა იგი სხვადასხვა ტიპის დისკუსიებს. საბოლოო ჯამში, სტალინიზმი – ჩამოყალიბებული კონცეფციის სახით არ შექმნილა და პოლიტიკურ-ეკონომიკური თუ სამეცნიერო დისკუსიებიც ისტორიას შემორჩა როგორც მოხუცი დიქტატორის უკანასკნელი ახირებები.

51. სტალინი – მეცნიერებათა აკადემიის საპატიო წევრი.

მითი №13

„სფალინის ძეგლი ახლაც დგას ევროპის ქვეყნების უნიტარულ მომენტზე“

ხშირად ისმის მოსაზრება, რომ სტალინის ძეგლი ისევე უნდა იდგეს საქართველოში, როგორც მუსოლინისა იტალიაში, ხოლო ჰიტლერისა გერმანიაში. „თუკი ევროპის მოწინავე ქვეყნები აფასებენ მათს ისტორიულ როლს, რატომ არ უნდა გავაკეთოთ იგივე საქართველოში?“ ეს არგუმენტი ხშირად გამოიყენება გორსა თუ სხვა ქალაქებში სტალინის ძეგლის აღმართვის მცდელობისთვის ერთგვარი ისტორიული სამართლიანობის მისანიჭებლად.

სინამდვილეში იტალიაში არ დგას მუსოლინის ძეგლი, ისევე როგორც არც გერმანიაში – ჰიტლერის. ბრეშაში, ქალაქში, რომელშიც მუსოლინი დაიბადა, მისი ძეგლი 1945 წელს – მეორე მსოფლიო ომის დასასრულისას აიღეს. ის, რომ ჰიტლერის მშობლიურ ქალაქ ზალცბურგში არსებობს მისი ძეგლი ან ბიუსტი, ასევე არ შეესაბამება სიმართლეს. ზალცბურგში არის არა ძეგლი, არამედ მემორიალური ქვა, რომელიც ჰიტლერს კი არა, ფაშიზმის დიქტატურის შედეგად დაღუპულ ადამიანებს ეძღვნებათ. ამ მემორიალურ ქვაზე ასეთი წარწერაა: „თავისუფლების, მშვიდობისა და დემოკრატიისთვის. ფაშიზმი აღარასოდეს არ უნდა განმეორდეს, მილიონობით დაღუპული გვთხოვს ამას.“

საქართველოს ფარგლებს გარეთ სტალინის ერთეული ძეგლები შემორჩენილია: ყაზახეთში, ტაჯიკეთსა და რუსეთის ფედერაციაში. უკრაინაში აქტიურად მიმდინარეობს სტალინის ძეგლების დემონტაჟი, და მხოლოდ უკრაინის ცენტრალური მთავრობის მიერ არაკონტროლირებად რეგიონებში ვერ ხორციელდება ეს. რუსეთში კი ვლადიმერ პუტინის მმართველობის დროს ადგილობრივი კომუნისტების ინიციატივით დაიწყო სტალინის ძეგლი ძეგლების ხელახლა აღმართვა (იაკუტია, სტავროპოლი, თათარსტანი, მარი, დაღესტანი) და ეს გადაწყვეტილება დაუკავშირეს მეორე მსოფლიო ომის დასრულების 70-ე წლისთვის. ამ ძეგლების უმეტესობაც სამშენებლო პოლიგონებზე, მიწაშია ნაპოვნი და მხოლოდ ორი მათგანია ახალი.

ამჟამად, სტალინის ძეგლები არსებობს მხოლოდ იმ რამდენიმე ქვეყანაში, სადაც ტოტალიტარულ წარსულს შეფასება არ მისცემია და თანამედროვე მმართველობაც ავტორიტარული ტენდენციისაა. მუსოლინის ან ჰიტლერის ძეგლს ვერსად შესვდებით იტალიასა თუ გერმანიაში. განვითარებული დემოკრატიის ქვეყნები, რომლებიც პატივს სცემენ ადამიანის სიცოცხლეს, ღირსებასა და თავისუფლებას, საჯარო სივრცეებს არ იყენებენ დიქტატორთა განმადიდებელი ძეგლების აღსამართად.

52, 53. 1956 წლის ბუდაპეშტის ანტისაბჭოთა გამოსვლების დროს, დემონსტრაციებმა ჩამოაგდეს სტალინის ძეგლი, დარჩა მხოლოდ ჩექმები. საქართველოში, გორში, სტალინის ძეგლი მხოლოდ 2010 წელს, 54 წლის შემდეგ აიღეს, შუალამისას.

განმარტებები

- ნეპ** („ნოვაია ეკონომიჩესკაია პოლიტიკა“) – 1921 წელს ლენინის მიერ საბჭოთა სახელმწიფოში შემოღებული ახალი ეკონომიკური პოლიტიკა, რაც კერძო საკუთრების ნაწილობრივ დაშვებას გულისხმობდა. მისი მიზანი კი ეკონომიკური კრიზისიდან თავის დაღწევა და მოსალოდნელი სოციალური აფეთქების შეჩერება იყო, რაც ბოლშევიკებმა შეძლეს.
- ჩეკა** (ЧК-чрезвычайная комиссия, საგანგებო კომისია) – პირველი საბჭოთა სახელმწიფო უშიშროების სამსახური. დაარსდა 1917 წლის 6 დეკემბერს ლენინის განკარგულებით. მის პირველ ხელმძღვანელად დაინიშნა ფელიქს დერჯისკი. 1922 წლის 6 თებერვალს რეორგანიზაცია განიცადა და ენოდა გეპეუ (სახელმწიფო პოლიტსამმართველო). ტრადიციულად ჩეკას პირველ საბჭოთა საიდუმლო პოლიციას უწოდებდნენ, თუმცა მის ფუნქციასა და მოქმედებაში რაიმე საიდუმლო არ ყოფილა და უფრო რევოლუციური ტრიბუნალის დამხმარეობრივ მოიაზრებოდა.
- ლევ ტროცკი** (ლეიბ ბრონშტეინი), 1879-1940 – რუსული ბოლშევიზმის ლიდერი, ტროცკიზმის იდეოლოგიის შემქმნელი, 1917 წლის ოქტომბრის ბოლშევიკური გადატრიალების ორგანიზატორი და წითელი არმიის შემქმნელი. საბჭოთა რუსეთის საგარეო საქმეთა, შემდგომ კი სამხედრო-საზღვაო საქმეთა მინისტრი, პოლიტბიუროს წევრი (1919-1926). 1923 წლიდან ბოლშევიკური პარტიის შიდა მემარცხენე ობოზიციის ლიდერი. 1927 წელს მოხსნეს ყველა თანამდებობიდან, 1929 წელს გაასახლეს საბჭოთა კავშირიდან. 1940 წელს საბჭოთა უშიშროების აგენტმა რამონ მერკადერმა მექსიკაში მოკლა დალაყინით.
- ნიკოლაი გუსარინი**, 1888-1938 – საბჭოთა სახელმწიფო მოღვაწე, თეორეტიკოსი. პარტიის ცენტრალური კომიტეტის (1917-1934) და პოლიტბიუროს (1924-1929) წევრი. იყო სტალინთან დაახლოებული, მხარს უჭერდა სტალინს ტროცკის, კამენევის და ზინოვიევის წინააღმდეგ ბრძოლაში.
- სპეცუაცია** – ნეპ-ის გაუქმების შემდეგ საბჭოთა კავშირში კერძო საკუთრებასთან დაკავშირებულ ნებისმიერ სავაჭრო-საფინანსო ოპერაციას ეძლეოდა სპეცუაციის კვალიფიკაცია და სისხლის სამართლებრივ დევნას ექვემდებარებოდა.
- შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატი** (რუს. Народный комиссариат внутренних дел – НКВД) – საბჭოთა კავშირის სახელმწიფო მმართველობის ცენტრალური ორგანო კრიმინალთან ბრძოლაში და საზოგადოებრივი წესრიგის დაცვაში 1917-46 წლებში. შემდგომში შინაგან საქმეთა სამინისტრო გადაერქვა. არსებობის პერიოდში კომისარიატი ასრულებდა მნიშვნელოვან სახელმწიფო ფუნ-

ქციებს, როგორც წესრიგის დაცვის, ისე სახელმწიფო უშიშროების სფეროებში, ასევე ქვეყნის კომუნალური მეურნეობის და ეკონომიკის სფეროებში. ამ ორგანიზაციის სახელს უკავშირდება მასობრივი რეპრესიები.

7. **ლევ კაპენევი (როზეცელდი)**, 1883-1936 – საბჭოთა სახელმწიფო მოღვაწე. პარტიის ცკ-ის (1912-1927) და პოლიტბიუროს (1919-1926) წევრი. შედიოდა პოსტ-ლენინური მმართველობის „ტრიუმვირატში“, ზინოვიევსა და სტალინთან ერთად ებრძოდა ტროცკის. ტროცკის დამარცხების შემდეგ კი ახალი ოპოზიცია შექმნა და სტალინი-ბუხარინი-რიკოვის ალიანსს დაუპირისპირდა, რაც მისი დამარცხებით და განადგურებით დასრულდა.
8. **გრიგორი ზინოვიევი** (გერშონ რადომისლსკი ან ჰირშ აფელბაუმი), 1883-1936 – საბჭოთა სახელმწიფო მოღვაწე. პარტიის ცკ-ის (1907-1927) და პოლიტბიუროს (1921-1926) წევრი. შედიოდა პოსტ-ლენინური მმართველობის „ტრიუმვირატში“, დამარცხდა სტალინთან პოლიტიკურ ბრძოლაში.
9. **გულაგი** (რუს. ГУЛАГ) – აკრონიმი „შრომით გამოსასწორებელი ბანაკების და კოლონიების მთავარი სამართველო“ (Главное Управление Исправительно-Трудовых Лагерей и колоний). გულაგის სახელით ცნობილია საბჭოთა სადამსჯელო სისტემის ნაწილი, სადაც პატიმრები სასჯელის მოხდასთან ერთად, უმძიმეს პირობებში, იძულებით ასრულებდნენ სხვადასხვა (როგორც წესი ფიზიკურ) სამუშაოს.
10. **ამიერკავკასიის სფსრ** – ამიერკავკასიის საბჭოთა ფედერაციული სოციალისტური რესპუბლიკა. ჩამოყალიბდა საბჭოთა კავშირის შექმნის წინ და არსებობდა 1922-1936 წლებში. შედგებოდა საქართველოს, აზერბაიჯანის და სომხეთის საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკებისგან.
11. **შულავერის კომიტეტი** – იხილეთ „რევკომის“ განმარტება.
12. **რევკომი** – საბჭოთა ხელისუფლების საგანგებო ორგანო, რომელიც შეიქმნა საბჭოთა რუსეთ-საქართველოს მოისდროს, 1921 წლის 16 თებერვალს საქართველოს კომპარტიის ხელმძღვანელობით. გამოცხადდა წითელი არმიის მიერ ოკუპირებულ შულავერში, რის გამოც არაოფიციალურად „შულავერის მთავრობასაც“ უწოდებდნენ.
13. **დესტალინიზაცია** – საბჭოთა კავშირში დესტალინიზაცია ანუ სტალინის პიროვნების კულტის წინააღმდეგ ღიად ბრძოლა დაიწყო კომპარტიის მე-20 ყრილობის შემდეგ, 1956 წლის თებერვლიდან. თუმცა ეს ბრძოლა წინასწარ განსაზღვრულ ჩარჩოებში იყო იმგვარად მოქცეული, რომ ზიანი არ მიეყენებინა კომუნისტური იდეოლოგიისთვის.

ବାମ୍ପାରୋକୁଳୀ ଲୋହିରୁହାତୁରା

1. ଫାନ୍ଦିଗ ବାଲଦାୟେବୀ, „ନାଥାତ୍ମେବୀ ଗୁଲାଗିଧାନ“, ତବୀଲିସି, 2011 ବ.
2. ଶ୍ରୀଜାନ କୁର୍ତ୍ତୁଆ, ନୀକାଲା ବେରତୀ, ଯାନ୍-ଲ୍ୟୁଇ ପାନ୍ଦ୍ରେ, ଅନ୍ଦର୍ଗ୍ରେ ଆର୍କିଓବ୍ସ୍‌କ୍ଲାବ୍, କାର୍ଯ୍ୟଲ୍ ବାର୍ତ୍ତନ୍‌ସେବ୍ସ୍‌କ୍ଲାବ୍, ଯାନ୍-ଲ୍ୟୁଇ ମାର୍ଗବଲ୍‌ଏନ୍, „କାମିଜନ୍‌କିଚିତ୍ତମିଳିସ ଶାଖି ନୀଗନ୍ଦୀ. ଫାନ୍ଦାମାଲ୍‌କ୍ଲାବ୍, ଟ୍ରେରନ୍‌ରୀ, ରୂପର୍କ୍‌ରେସାନ୍“, ଲୋହିରୁହାତୁରାକ୍ଲାବ୍ ଗାମନମ୍‌ଭେଟ୍‌ଲୋବ୍, ତବୀଲିସି, 2011 ବ.
3. ଅନ୍ତର୍ମିଳନ ଅନ୍ତର୍ମିଳନପ୍‌ରେବ୍‌ର୍‌କ୍ଲାବ୍, ଲୋଗର୍‌ନ୍‌କ୍ଲାବ୍ ଡେରିବ୍, 1990 ବ.
4. ଶିନାଗାନ ସାଜମ୍‌ପାତା ସାମିନିସଫରନ୍‌ସ ସାରକ୍‌ଷିଵା ସାମମାରତିକ୍‌ଷିଲ୍‌ନ୍‌ସ ଶ୍ରୀରନ୍ଦାଲ୍ ସାରକ୍‌ଷିଵା ମନାଥବ୍“, 1-15.
5. ସାମିନିନ ଶ୍ରୀବାଗ-ମନନଭ୍ରେତ୍‌ର୍‌କ୍ଲାବ୍, ଆବାଲାଗାଠର୍‌ଦା ଶ୍ରୀବାଲିନି, 2010 ବ.
6. ନୀକାଲା ଶ୍ରୀବାଲିନି, ତଥ୍ୟଲ୍‌କ୍ଲାବ୍, 13 ଫ୍ରମାଦ, 1939-1953 ବିବ୍.
7. ଗେଲା ରିବକ୍‌ପାଇନି, „ନିନ୍‌କ୍ରେତ୍‌ର୍‌କ୍ଲାବ୍ ମାମିସତାନ୍“, ତବୀଲିସି, 2013 ବ.
8. କାନ୍ଦିଦ ରିବକ୍‌ପାଇନି, „ଶ୍ରୀବାଲିନିନାଙ୍କ ଉରତିକ୍‌ରତନକ୍‌ଲୋବ୍ ଗ୍ରେନ୍‌ଡର୍‌କ୍ଲାବ୍“, ତବୀଲିସି, 2015 ବ.
9. ରାଜୁଲ ରିଲାରିବାରା, ଲୋଗର୍‌ନ୍‌କ୍ଲାବ୍ ଡେରିବ୍, 2013 ବ.
10. ନୀକାଲା ଶ୍ରୀବାଲିନି: ଦାଲାଯୁଜ୍‌ଲ୍‌କ୍ଲାବ୍ ଡା ଇନ୍‌ଦ୍ରେବ୍. ଆବାଲା ସାରକ୍‌ଷିଵା ମାସାଲ୍‌କ୍ଲାବ୍. ସାରା ଦେଶରେ ଦା ଜ୍ଞେଇମି କାରିସିଲ୍ ର୍ଯ୍ୟାଦାକ୍‌ଫିଲ୍‌ଟି. ଗାମନମ୍‌ଭେଟ୍‌ଲୋବ୍ ଆର୍ଟର୍‌ବ୍ୟୁକ୍ତି“, 2015.
11. Alliluyeva Svetlana, Priscilla Johnson (translator), Twenty letters to a friend, London: Hutchinson, 1967.
12. Conquest Robert, The Harvest of Sorrow, 1988.
13. Terry Martin, Soviet Ethnic Cleansing, 1998.
14. Ronald Grigor Suny, The Cambridge History of Russia, V. 3., The Twentieth Century-Cambridge University Press. 2006.
15. The Whisperers, Private life in Stalin's Russia, 2007.
16. Архив Л. Д., Троцкого, 2005.
17. Борис Бажанов, Воспоминания бывшего секретаря Сталина, 1992.
18. Дмитрий Волкогонов, Триумф и трагедия, Политический портрет И.В.Сталина, 1990.
19. Б.И.Николаевский, Тайные страницы истории, 2003.
20. Россия XX век. Стalinские Депортации 1928-1953 , М., 2005.
21. Солженицын, Ал. – Архипелаг Гулаг, 1918-1956, ч.I-II.